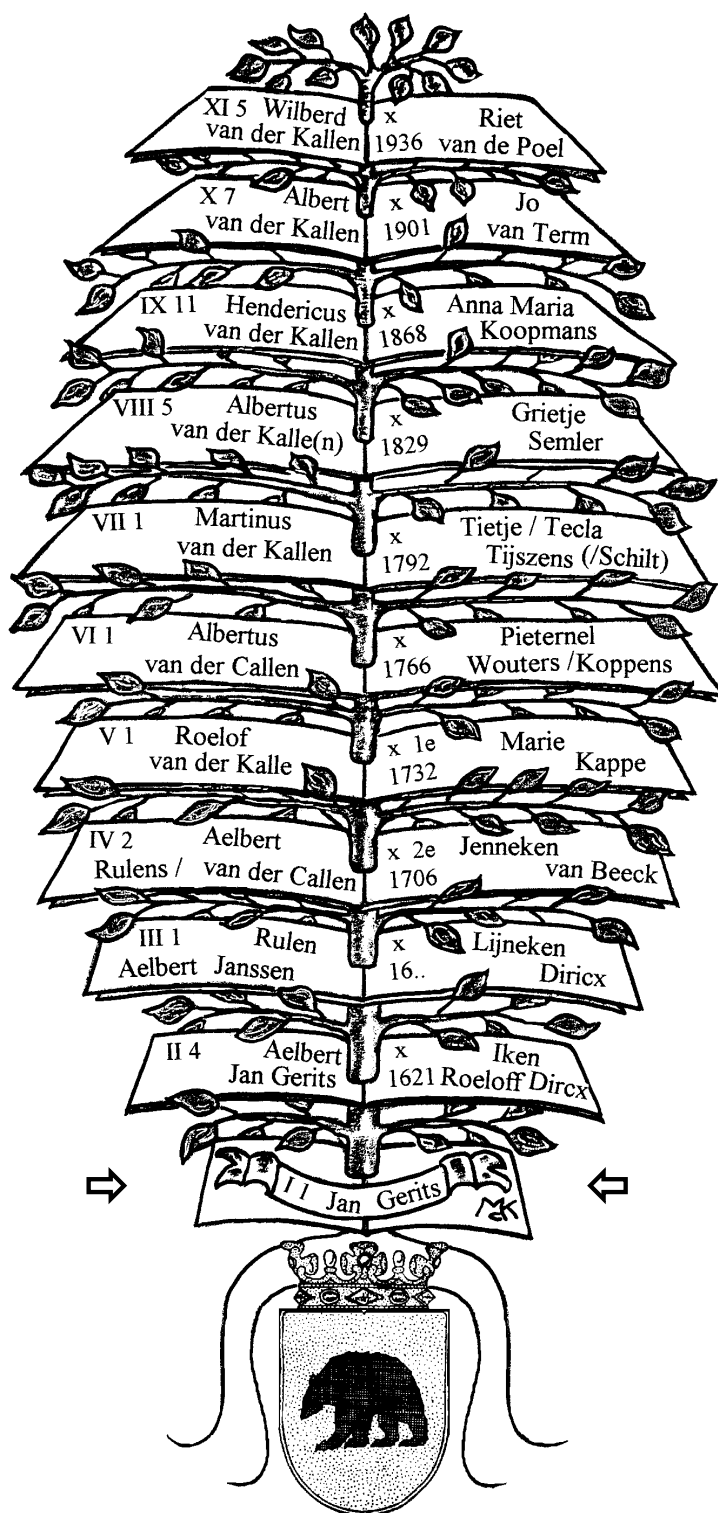


deel 1 : JAN (I 1)



Berlicum

Inhoudsopgave bij deel 1 : Jan (I 1)

Overzicht 1e deel	g
De basisgegevens van:	r
Het eerste deel van de hoofdtak	o
	e
	n

Het verhalende deel:

□ Jan (I 1) en zijn gezin:

I 1 Jan Gerits (alias) Ke(e)rlé

De periode vóór 1605

□ P-

Onze voorgeschiedenis	1
Bourgonische vorsten tot 1482	1
Habsburgse vorsten van 1482 tot 1598	2
De ouders van Jan	4
Jan zelf	4
De herkomst van de naam De Keerle	5
14e, 15e en 16e eeuwse De Keerle's	6
uit de 14e en 15e eeuw	6
uit de 16e eeuw	7
Jan (I 1), Vlaming, geboren als een De Keerle in Ieper of de omgeving van Ieper?	10

De De Keerle's uit Ieper en de omgeving van Ieper

□ K-

Aanvullende gegevens uit het stadsarchief van Ieper	1
Het Fonds Merghelynck	1
Het dossier De Keerle	3
De oudste generaties	4
I Jacob de Keerle	4
Jacob, Jacob senior en Jan uit Wijtschate, Pieter uit Houthem en Jan uit Zillebeke	5
II Tristram de Keerle	5
III Willem, Jan, Pieter, Bertram, Jaspert en Joos de Keerle	5
DE KEERLE (<i>schema met mannelijke De Keerle's</i>)	6
Jan uit Houthem en Heyne uit Voormezele	7
IV Wullem, Jacob, Franchois, Ghilein, Jan, Jacob, Mael, Bertram, Franchois en Joos de Keerle	8
Tot slot enige De Keerle's van de 5e en 6e generatie	9
Franchois uit Estaire, Guillaume uit Waasten en Pieter uit Ieper	10
Jan uit Wijtschate en Jan uit Nieuwkerke	10

Aanzien en bezigheden van de familie De Keerle	□ A-
Een lakenfamilie in een lakenstad	1
In de 16e eeuw notabelen van Ieper	2
Jacob de Kerle (IVf), “Flandrus Yprensus” (1531/1532-1591)	2
Na 1600 notabelen van Vlaanderen	6
Pieter de Keerle, zoon van Jan de Keerle (Vg)	6
Louis baron de Keerle (1705-1781)	7
Wapens aan De Keerle’s toegeschreven	8
De 4 gevonden wapens van De Keerle’s	8
Gevolgen van de beeldenstorm en de 80-jarige oorlog	□ G-
De aanleiding tot de beeldenstorm	1
De beeldenstorm	3
Gevolgen van de beeldenstorm	4
Alva’s Raad van Beroerten	4
De Keerle’s, die door Alva’s Raad van Beroerten zijn veroordeeld	4
Gevluchte burgers kunnen in 1577 terugkeren	5
Calvinist geworden burgers krijgen macht	5
Tienduizenden Vlaamse vluchtelingen	5
De oudste Nederlandse gegevens over gevluchte De Keerle’s	6
De familie De Keerle, een tussen 1565 en 1585 uiteengeslagen familie	9
Waarom, wanneer en hoe kwam onze stamvader - mogelijk - in Berlicum terecht ?	9
Berlicum, de bakermat van onze familie	□ B-
Berlicum, onze bakermat	1
Berlicumse bronnen	1
De geschiedenis van Berlicum	2
Berlicum vóór 1586	2
Nieuwe ontwikkelingen door de stichting van de stad ‘s-Hertogenbosch	2
De verwoesting van Berlicum in 1586	3
Prins Maurits van Oranje	3
Berlicum na 1586	4
De oudste levenstekens van onze stamvader Jan (I 1) uit 1587	□ L-
Een triest levensteken	1
Noodhulp	1
De Tafels van de H. Geest	1
De oudst gevonden levenstekens van Jan	2
De oorlogsjaren 1586-1605	□ O-
Ramp na ramp	1
Maurits belegeringen van Den Bosch	1
Ook nog ellende door verwilderd krijgsvolk	2
Onze stamvader gedoemd inwoner van Berlicum te blijven	2
Gehuwd en zijn oudste kinderen gekregen	2
Deze ellendige oorlogsjaren overleefd ?	2

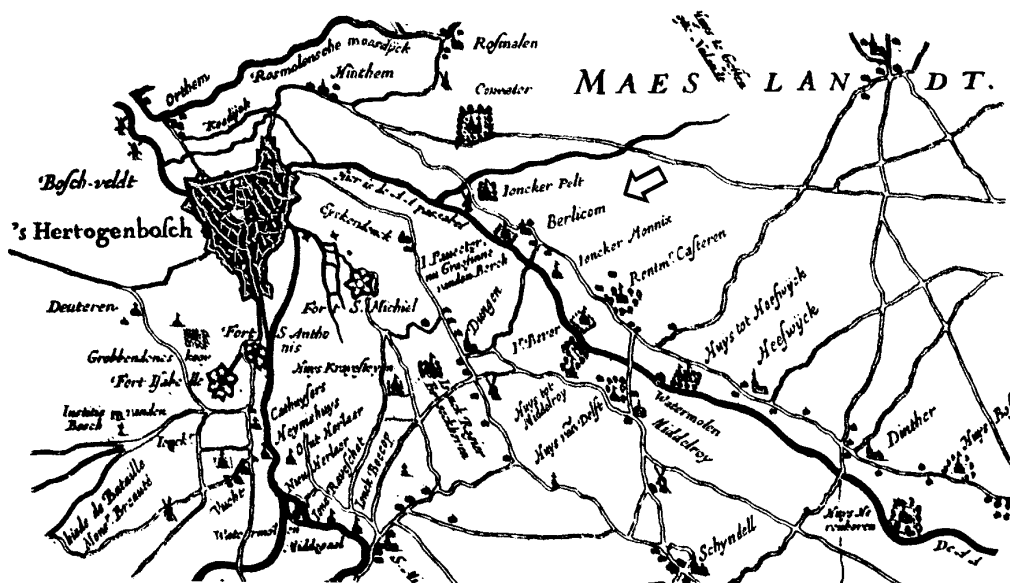
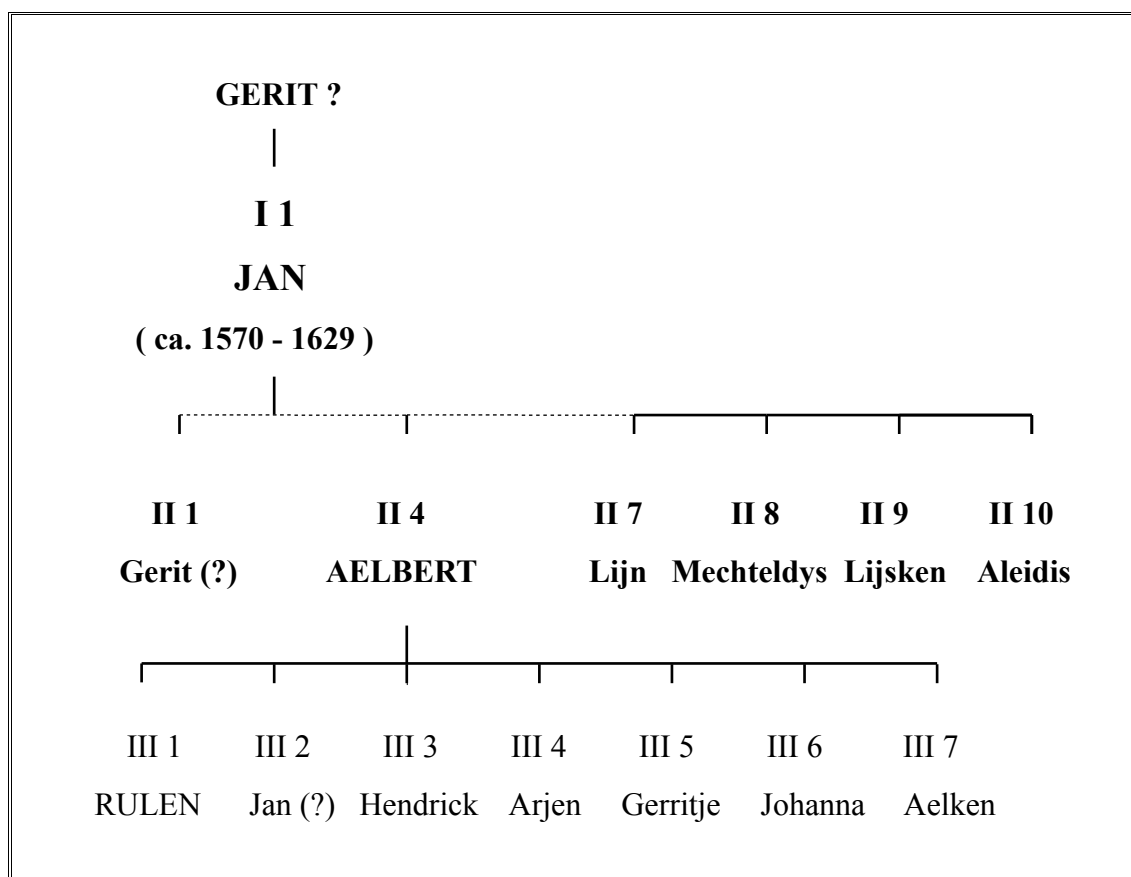
Jan en zijn gezin van 1605 tot 1621	□ J-	
De situatie in Berlicum tussen 1605 en 1621		1
De invoering van een verplichte registratie van doop en huwelijk in de R.-K. kerk		1
Het oudste doop- en trouwboek van Berlicum (1603-1620)		2
De oudste akte, waarin Jan (I 1) voorkomt		2
De oudst bewaard gebleven doopakten van onze familie		3
Jans bod op een hofstadt		7
Een korte samenvatting van de eerste akte		7
Een samenvatting van de tweede akte		8
De St. Jansmisbede en Kerstmisbede van Berlicum van 1616, 1617 en 1618		11
Het bezit van een kleine cijns		13
De opvang van een weeskind		13
Een gedeeltelijke reconstructie van Jans gezin	□ R-	
Gerart Keerlen		1
Jacob Janssen		1
Aelbert Keirlen		1
Jans dochters: Lijn, Metken, Lysken en Aelken		2
Jans pleegzoon		2
Arien Keelen		4
Meer kinderen ?		4
De voortzetting van de 80-jarige oorlog	□ V-	
Maurits, prins Frederik Hendrik en Piet Heyn		1
Maurits, vanaf 1618 prins Maurits		1
Frederik Hendrik, vanaf 1625 prins Frederik Hendrik		1
Piet Heyn		2
De belegering van 's-Hertogenbosch door prins Frederik Hendrik in 1629		2
Onenigheid over het bezit van de Meierij van 's-Hertogenbosch		3
De situatie in Berlicum		4
Een ellendig einde	□ E-	
Een ellendig einde voor Jan		1
Een nog ellendiger einde voor Geritken		2

Register bij het verhalende deel

Toelichting bij de voetregels bij de verhalende tekst:

Deel 1 : I 1	De periode vóór 1605	☐ P-1
↑	↑	↑
deel	titel van het hoofdstuk	hoofdstuk-
↑		nummering
code van een		met een letter
“van der Kallen”		van een woord
van de hoofdtak		uit de titel van
Romeinse cijfer I betekent 1e generatie.		het hoofdstuk,
Het getal erachter is een volgnummer.		hier de P van
I 1 is de code van onze stamvader.		periode
(Opm.: In heel deel 1 staat deze code,		
omdat heel deel 1 over hem gaat.)		

OVERZICHT 1e Deel



Jan (I 1) heeft (in ieder geval vanaf 1605) met zijn gezin in Berlicum (zie pijl) gewoond.

HET EERSTE DEEL VAN DE HOOFDTAK

De basisgegevens

Gerardus (Gerit) ?

I 1 Jo(h)annes (Jan) G(h)erits(z) Ke(e)rl(l)en / (alias) Ke(e)rl(e)
--

geboren vóór 1572, boer, overleden in Berlicum 23-11-1629,
trouwt in ieder geval vóór 18-6-1606

Gerarda (Geritken / Gerartken) Jacops,
wsch. geboren in Berlicum of de omgeving van Berlicum, boerin,
overleden na 24-12-1643 en zo goed als zeker in Berlicum.

Zonen van Jan (en Geritken?), wsch. geboren in Berlicum (volgorde onbekend):

1. **Gerardus (Gerart / Gerit) Keerlen (?) (II 1)**,
geboren ca. 1592, overleden na 14-2-1630
4. **Albertus (Aelbert) Jan Gerits (Ke(e)rl) / Janssen / Kerlen / Callen**, zie II 4.
5. **Adrianus (Arien) Keelen (??) (II 5)**, overleden na 5-12-1627.

Dochters van Jan en Geritken, gedoopt in Berlicum en Middelrode:

7. **Catherijn (Lijn) dochter van Jan Gerits alias Kerl / Janssen (Kerlen) (II 7)**,
gedoopt 18-6-1606, overleden na 16-9-1633

Waarschijnlijk behoren bij haar ook de volgende gegevens:

Catharina Janssen trouwt (R.K.) in Berlicum en Middelrode 15-8-1628

Adrianus (Adriaen / Arie) Adriaensen (/ Adriaen Peters)

Uit dit huwelijk (gevonden) :

1. **Johannes Adriaen Adriaensen**, gedoopt in Berlicum 10-10-1631
2. **Elisabeth Adriaen Adriaen Peters**, gedoopt in Den Dungen 5-10-1636
3. **Gerarda Adriaen Adriaensen**, gedoopt in Berlicum 11-1-1646,
wonend in Den Dungen.
8. **Mechteldys (wsch. Metken) dochter van Jan Gerits al(ia)s Kerl (II 8)**,
gedoopt 8-2-1609
9. **Lysken (Lysken) Janssen Geritsen / Calle (II 9)**,
gedoopt 7-8-1611, wsch. overleden in Berlicum 15-6-1646
10. **Aleidis (wsch. Aelken) Janssen Geritsen /**
dochter van **Jan Gerits Keerl (II 10)**,
gedoopt 31-5-1615, overleden in Berlicum 18-11-1629.

(Opm.: Enige spelling bij de nummering van de kinderen aangehouden.)

II 4Albertus (Aelbert) Jan Gerits (Ke(e)rl) / Janssen / Kerlen / Callen

geboren ca. 1598 en wsch. in Berlicum,
overleden in Berlicum 20-5-1649,
trouwt (R.K.) in Berlicum 9-1-1621

Ida (Iken) Roeloff Dircx(en),

wsch. geboren in Berlicum,
overleden na 4-11-1662 en wsch. in Berlicum,
dochter van *Roeloff Dircx(en)* (boer) en *Ariken Jan Henricx van Schijndel*.

Uit dit huwelijk,

wsch. allen geboren in Berlicum en wsch. in onderstaande volgorde (zie deel 2):

1. ***Roeloff (Rulen) Aelbert Janssen (III 1)***,
geboren in Berlicum en gedoopt in de St Jan te 's-Hertogenbosch 10-4-1622
2. ***Johannes (Jan) Aelbert Jansz (?) (III 2)*** (genoemd naar Aelberts vader)
3. ***Henricus (Hendrick) Aelbert Jansz (III 3)***
4. ***Adrianus (Arjen / Arien) Aelber(t)s (III 4)***
5. ***Gerarda (Gerritje) Aelberts (III 5)***
6. ***Johanna (wsch. Jenneke) Aelbert Jansz Kerl (III 6)***,
gedoopt in Berlicum 23-2-1631
7. ***Aleijdis (Aelken / Aeltje) Aelbert Jansz / Aelberts (III 7)***,
gedoopt in Berlicum 16-9-1633.

© 1999 M. J. Ph. van der Kallen, Bachplein 5, 2651 TZ Berkel en Rodenrijs

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en / of openbaar gemaakt door middel van druk,
fotokopie of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

□ JAN (I 1) EN ZIJN GEZIN

I 1 Jan Gerits (alias) Ke(e)rle

De periode vóór 1605

Onze voorgeschiedenis

Jan Gerits (alias) Ke(e)rle - kortweg *Jan (I 1)* - heeft (in ieder geval vanaf 1605) met zijn gezin in *Berlicum*, in de *Meierij van 's-Hertogenbosch*, gewoond.

Tot nu toe (mei 1998) heb ik over *onze stamvader Jan (I 1) en zijn gezin* vrijwel geen geschreven informatie gevonden met betrekking tot *de periode vóór 1605*. Toch valt er over deze periode nog wel het een en ander te vertellen.

Omdat de leefomstandigheden en veranderingen in de *Nederlandse Gewesten* vóór 1605 nauw samenhangen met het doen en laten van de *Bourgondische* en *Habsburgse vorsten*, die over deze gebieden regeerden, volgt hieronder eerst kort iets over hen.

Bourgondische vorsten tot 1482

De Franse koning Jan I vermaakte in 1363 het hertogdom Bourgondië aan zijn jongste zoon Philips de Stoute. Deze werd in 1364 *hertog van Bourgondië*. Omdat hij was getrouwd met de erfdochter van de graaf van Vlaanderen, werd hij in 1384 ook *graaf van Vlaanderen*. Even later erfde hij van de kant van zijn vrouw ook nog het graafschap Artois en Franche-Comté. Doordat hij door zijn huwelijk macht en aanzien had verworven, (het rijke Vlaanderen had veel meer aanzien dan het arme Bourgondië) wist hij ook de kinderloze Johanna van Brabant zover te krijgen, dat zij hem tot erfgenaam benoemde. Zijn tweede zoon werd in 1406 *hertog van Brabant*. Bovendien wist hij lucratieve huwelijken voor zijn kinderen te arrangeren. Hij en zijn nazaten slaagden erin door diplomatie en berekening, door overerving, maar ook door zeer gewelddadig optreden, de macht over verschillende *Nederlandse Gewesten* te veroveren.

Na bijna een eeuw veranderde er het een en ander. Hun onderdanen, die voor de kosten van hun extravagant luxueuze leefwijze en hun oorlogen moesten opdraaien, werden mondiger. Toen de verkwistende en op macht beluste Karel de Stoute in 1477 sneuvelde, liet hij zijn 20-jarige dochter Maria van Bourgondië een zeer moeilijke erfenis na. Maria bevond zich op dat moment in *Gent*. Vooral *Gentenaren*, maar ook andere Vlaamse onderdanen, namen direct na zijn dood wraak en doodden Karels slechtste raadslieden. De Staten-Generaal, die op Maria's verzoek in *Gent* bijeenkwamen, eisten van haar verregaande privileges. Maria kon haar Nederlandse erfenis alleen redden door op alle eisen in te gaan. Zo werd voortaan het recht van oorlogvoering gebonden aan goedkeuring van de Staten-Generaal. Zij eisten o.a. ook, dat ze voortaan op eigen gezag bijeen konden komen. Door deze en nog veel meer eisen - ook van de afzonderlijke Staten - werd haar gezag ingeperkt. Nog datzelfde jaar trouwde Maria met Maximiliaan van Oostenrijk, behorend tot het Habsburgse vorstenhuis, zoon van de Duitse keizer. Maria overleed door een val van haar paard al in 1482. Haar zoontje Philips, die haar in haar *Nederlandse Gewesten* op moest volgen, was toen 3 jaar.

Habsburgse vorsten van 1482 tot 1598

Omdat Philips nog niet meerderjarig was, werd zijn vader Maximiliaan van Oostenrijk in 1482 *regent over de Nederlandse Gewesten*. Maximiliaan sprak echter geen Nederlands of Frans. *Gentenaren*, die veel grieven tegen hem hadden, wisten Kortrijk te bezetten en ook *Brugge* en *Ieper* tegen Maximiliaan in opstand te laten komen. Toen Maximiliaan daarna probeerde Brugge militair in te nemen, werd hij door een woedende menigte zelfs voor drie maanden gevangengezet. Zij lieten hem pas vrij, nadat hij had gezworen, dat hij al zijn troepen uit de Nederlandse Gewesten zou weghalen en zijn regentschap over *Vlaanderen* zou opgeven. Eenmaal vrij, brak hij zijn eed. Maximiliaan verliet in 1489 de Nederlanden en volgde zijn vader in 1493 op als *keizer van het Duitse rijk*.

De *stadhouder*, die hij als zijn plaatsvervanger in de Nederlanden had aangesteld, wist, na drie jaar oorlog voeren, toch min of meer de rust te herstellen.

Philips, bekend als Philips de Schone of *Philips I*, in Gent geboren en in Mechelen (Frans) opgevoed, werd in 1494 op 16-jarige leeftijd *landsheer van de Nederlanden*. Hij trouwde twee jaar later met Johanna van Aragón, dochter van Ferdinand van Aragón en Isabella van Castilië. In 1500 werd Johanna erfgename van de beide Spaanse koningstronen. In november 1504 overleed Isabella, waarna Philips en Johanna naar Spanje vertrokken om in 1506 koning en koningin van Castilië te worden. Lang zijn ze dat niet geweest. Philips overleed nog in datzelfde jaar, mogelijk door vergiftiging, en Johanna, die zijn plotselinge dood niet kon verwerken, werd waanzinnig. Hun oudste zoon Karel, in 1500 in Gent geboren, werd daarna door een tante in Mechelen opgevoed.

Karel, de latere keizer *Karel V*, had een zwakke gezondheid en was maar matig begaafd. Hij sprak Frans en verstond Nederlands. Hij heeft les gekregen van de Leuvense professor Adriaan Florisz Boeyens, die later (1522-1523), door Karels toedoen, de eerste en enige Nederlandse paus werd. Karel heeft tenslotte wel Latijn geleerd, maar verstond en sprak vrijwel geen Spaans, Italiaans of Duits, terwijl hij toch ook voorbestemd was om heerser over o.a. Spanje en de Italiaanse gebieden, die toentertijd bij Spanje hoorden, de Oostenrijkse erflanden en het Duitse keizerrijk te worden.

Karel V werd op 15-jarige leeftijd *landsheer van de Nederlanden*. Nadat in 1516 zijn grootvader van moederskant en in 1519 zijn grootvader van vaderskant was overleden, volgde hij hen als *koning van Spanje* resp. *keizer van het Duitse rijk* op. Het bestuur in de Nederlanden liet hij over aan een *landvoogdes*, eerst een tante later een zus. Het bestuur in Spanje liet hij over aan zijn leermeester en raadsheer Adriaan Florisz. Boeyens, intussen mee naar Spanje verhuisd en kardinaal van Toledo geworden. Het bestuur in de Oostenrijkse erflanden en het Duitse keizerrijk gaf hij in handen van zijn broer Ferdinand.

De belangen in de Nederlanden maakte Karel ondergeschikt aan zijn belangen elders. Hij voerde voortdurend strijd om zijn macht te handhaven en uit te breiden. Tussen 1515 en 1543 voegde hij aan zijn Nederlandse bezit nog Friesland, Groningen, Drenthe, Utrecht, het Oversticht (Overijssel) en Gelre toe.

Vanaf 1543 was hij *heer over de zeventien Verenigde Nederlanden*. Zijn onderdanen moesten hoge *beden* betalen, geld, waarmee hij zijn dure hofhouding, zijn gunstelingen en zijn peperdure oorlogen betaalde. In 1539 weigerde *Gent* aan de landvoogdes een nieuwe bede te betalen. Van het eens welvarende Gent was in die tijd, mede door Karels oorlogen, niet veel meer over. Zodra Karel vernam, dat Gent niet wilde betalen, trok hij zelf met een leger van 6000 man op naar zijn geboortestad. Typerend voor zijn macht was, dat hij, terwijl hij net vrede met de koning van Frankrijk gesloten had, met zijn leger dwars door Frankrijk trok, zonder de Franse koning daarvoor toestemming te vragen.

De Gentenaren konden tegen Karels overmacht niet op. Zij gaven zich over. Er vonden massa-executies plaats en de Gentenaren, die niet omgebracht werden, liet hij door middel van dwangarbeid hun verdedigingswerken (wallen en stadsmuren) afbreken en een onderkomen voor een Duitse bezettingsmacht bouwen. Verder moesten ze behalve de geweigerde bede nog een extra boete betalen en ontnam hij de stad al haar privileges. Karel V eiste van zijn onderdanen ook, dat zij de godsdienst van hun vorst beleden. Vanaf 1520 verschenen er “*plakkaten*”, waarin hij “ketterij” verbood en al in 1523 stelde hij een *inquisiteur* aan, die verregaande volmachten van hem kreeg om “*ketters*” te vervolgen. Later kregen zowel verklikkers als de inquisiteurs een deel van de verbeurd verklaarde goederen van de veroordeelden. Werd men voor ketterij veroordeeld en toonde men nog berouw, dan werden mannen onthoofd en vrouwen levend begraven. Toonde men geen berouw, dan werd men levend verbrand. Hoeveel mensen tijdens zijn bewind voor ketterij in de Nederlanden werden omgebracht is niet precies bekend, mogelijk ca. 1500. In 1548 was hij oppermachtig, maar na 1548 nam zijn macht snel af. In 1555 droeg Karel de Nederlanden over aan zijn zoon Philips (Philips II). Deze volgde hem één jaar later ook op als koning van Spanje. Karel overleed in 1558. Zijn broer Ferdinand kreeg in 1558 de Oostenrijkse erflanden en Duitsland.

Philips II erfde in 1555 van zijn vader behalve een oorlog met Frankrijk ook een enorme schuld, in feite een bijna failliete boedel. Soldaten trokken plunderend door het land. Zij hadden in geen maanden soldij gehad. Ook de regeringsambtenaren hadden al maanden geen salaris ontvangen. De bovenlaag van de bevolking, waartoe ook de edelen behoorden, was nog steeds welvarend, maar het merendeel van de bevolking had het slecht. Philips droeg het gezag over zijn leger in de Nederlanden over aan Nederlandse edelen. Zij moesten samen met regionale bestuurders zijn onpopulaire maatregelen uitvoeren. Ook liet hij nog fanatieker dan zijn vader de “ketters” vervolgen. Langzaam groeide het verzet en begonnen ook de edelen en de bovenlaag van de bevolking in opstand te komen. In 1566 ontladden de enorme spanningen zich, eerst in *West-Vlaanderen* en Brabant en vervolgens ook in de rest van de Nederlanden, in de “*beeldenstorm*”. Philips zond daarop in 1567 zijn beste veldheer, de hertog van Alva, met meer dan 10.000 soldaten naar de Nederlanden om de opstandelingen af te straffen. Alva’s schrikbewind leidde al spoedig tot gewapend verzet. In 1568 ontbrandde de strijd om los van Spanje te komen, later bekend als de “*Tachtigjarige oorlog*”. Philips stuurde vervolgens nog meer troepen naar de Nederlanden, maar had geen geld om deze troepen ook te betalen. Eind 1572 had Alva weliswaar de beschikking over meer dan 58.000 manschappen, maar hij had zijn soldaten al 22 maanden geen soldij kunnen uitbetalen. Onder Alva’s opvolger Requesens liep de achterstallige soldij nog verder op. Toen deze in 1576 overleed, ontstond er een gezagscrisis en sloegen de Spaanse soldaten aan het muiten. Door de belegeringen in Holland en Zeeland viel daar niet veel meer te halen. Daarom vertrokken de muitende soldaten naar de Zuidelijke Nederlanden en trokken daar brandschattend, plunderend en moordend rond. Zij maakten daarbij geen onderscheid tussen protestanten en katholieken. Daardoor kreeg Willem van Oranje bij zijn strijd tegen Spanje ook veel katholieken aan zijn kant. In 1577 werd Willem, na tien jaar ballingschap, dan ook feestelijk in Brussel ingehaald. Niet Philips, maar Oranje had het toen in Brussel voor het zeggen. In 1579 werd de “*Unie van Utrecht*” gesloten, een verbond waarbij de Noord-Nederlandse Staten en enige steden in het zuiden o.a. in *Vlaanderen*, afspraken maakten om Philips gezamenlijk te bestrijden. De Vlaamse steden werden weer door de Spanjaarden veroverd, maar in de laatste tien jaar van zijn leven verloor Philips, door verschillende oorzaken, wel definitief de macht over de Noordelijke Nederlanden. Bij zijn overlijden in 1598 waren de “*Zeven Verenigde Provinciën*” en “*Staats-Brabant*”, vrijwel geheel in handen van de “*Staatse troepen*”.

De ouders van Jan

Nu terug naar - voor alle Van der Kallen's - "onze voorouders", allereerst naar de ouders van Jan, naar hetgeen ik over hen kan vertellen.

Rekenen we terug vanuit de gegevens vanaf 1605, dan kunnen we vaststellen, dat de ouders van Jan in iedere geval vóór 1555 geboren moeten zijn, m.a.w. tijdens de regeringsperiode van keizer *Karel V*. Zij zijn waarschijnlijk vóór 1568, m.a.w. vóór het begin van de *Tachtigjarige oorlog*, getrouwd. Hun zoon Jan is vóór of vlak na het begin van de *Tachtigjarige oorlog* geboren. Of zij behalve Jan nog meer kinderen gehad hebben, is niet bekend.

Omdat Jan Gerits *de Ke(e)rle* als Jan Gerits *alias Ke(e)rle* genoteerd kan zijn, kan Jans familienaam behalve *Ke(e)rle* ook *De Ke(e)rle* geweest zijn. In de inleiding heb ik reeds uitgelegd, dat "*Jan Gerits*" meestal "*Jan zoon van Gerit*" betekende. Mogelijk heette Jans vader dus *Gerit (de) Ke(e)rle*. De namen van Jans moeder zijn niet bekend.

Jan zelf

Jan (I 1) krijgt vóór 1605 een stamhouder, *Aelbert* (spreek uit: *Albert*)¹. Omdat *Aelbert* in januari 1621 getrouwd is, zal hij vóór 1600 zijn geboren. Verder trouwt Jan vóór 1606 met *Geritken Jacobs*. Jan en *Geritken* krijgen tussen 1605 en 1616 vier dochters, waarvan de oudste, *Lijn*, in 1606 en de jongste, *Aelken*, in 1615 is gedoopt.

Van Jans zoon *Aelbert* is niet bekend, wie zijn moeder was. Er zijn twee mogelijkheden:

- 1) *Geritken Jacobs* is ook de moeder van *Aelbert* geweest.
Jan en *Geritken* zullen dan ook nog kinderen tussen hun zoon *Aelbert*, geboren vóór 1600, en hun dochter *Lijn*, geboren in 1606, hebben gehad. (Als Jan slechts één keer is getrouwd (met *Geritken Jacobs*), zal hij nog meer kinderen hebben gehad. Als *Geritken Jacobs* geen weduwe was, dan hebben de oudste zonen waarschijnlijk *Gerit* en *Jacob* - naar de beide opa's - geheten.)
Jan is (ruim) vóór 1600 getrouwd. Jan heeft (heel) veel kinderen gehad.
- 2) *Geritken Jacobs* is niet de moeder van *Aelbert* geweest.
In dit geval is Jan twee- of misschien wel driemaal getrouwd.
Aelbert kan nu een oudste zoon zijn geweest².
Jan is vóór 1600 voor de 1e keer en vóór 1606 voor de 2e / 3e keer getrouwd.
Jan heeft minstens 1 zoon en 4 dochters gehad.

Omdat de naam *(De) Ke(e)rle* niet persoonsgebonden gebruikt werd, heb ik bestudeerd waar deze naam vóór 1605 voorkwam.

¹ - Opm.: Een *e* achter een *a* zoals in *Aelbert* en *Aelken* werd in deze tijd gebruikt om de klinker, die er voor staat, te verlengen. Hetzelfde geldt voor een *i* achter een *e* of *o*, zoals bijvoorbeeld in *Keirle* en *Oisterwijk*. Deze worden dus niet als *e* of *i* uitgesproken!

² - Opm.: Als bij de geboorte van een kind, een dierbaar familielid reeds was overleden, ging uit piëteit bij de vernoeming *de overledene* dikwijls vóór degene, die normaal aan de beurt zou zijn geweest. Als opa van vaderszijde nog leeft en b.v. opa van moederszijde is overleden of de 1^e man van zijn vrouw, wordt opa van moederszijde of die man meestal eerst vernoemd.

De herkomst van de naam De Keerle

De naam *(De) Ke(e)rle* komt o.a. voor als: *de Keerel(e)*, *de Kerel*, *de Keerle*, *de Kerle*, *Dekeerle*, *Dekerle*, *Keerle*, *Keirle*, *Kerle*, *sKeerels*, *s'Keerels* en *Kerls*. Zelfs in één akte zie je regelmatig meerdere schrijfwijzen. Een voorbeeld van zo'n akte is de *doodshalm*³ van *Copkin de Keerle* (van 17-3-1550 te *Voormezele (Vlaanderen)*). Copkin staat met de naam *de Keerle* vermeld, maar de vader staat als *Hendryc de Kerle* en Jacquemijn, waarschijnlijk een tante, als *Jacquemijn sKeerels* genoteerd⁴. Alle variaties zal ik voorlopig gemakshalve met de meest voorkomende vorm "*de Keerle*" aangeven.

Omdat ik deze naam behalve bij Jan en zijn kinderen, in de oude Berlicumse en Brabantse bronnen niet tegenkwam, heb ik naar het hele Nederlandstalige gebied gekeken. De naam *De Keerle* ben ik tot nu toe vóór 1575 in *de Noordelijke Nederlanden* niet tegengekomen, wel in *de Zuidelijke Nederlanden*!

Om na te gaan waar de naam in *de Zuidelijke Nederlanden* vóór 1605 voorkwam, heb ik eerst in het *familienamenboek* van *Frans Debrabandere* gekeken. Dat leverde vier personen met vindplaatsen op⁵. Vervolgens heb ik 31 jaargangen van het Vlaamse genealogische tijdschrift de "*Vlaamse Stam*" (van 1965 t/m 1995) doorgenomen. De naam *De Keerle* bleek vooral voor te komen in "*het Westkwartier*" - zo werd in de 16e eeuw de zuidwesthoek van het graafschap Vlaanderen genoemd - en in het bijzonder in de stad *Ieper* en *de omgeving van Ieper*. Na die ontdekking heb ik zoveel mogelijk boeken en tijdschriften over *het Westkwartier* en de *Kasselrij van Ieper* bestudeerd. Tegenwoordig loopt de Frans-Belgische grens dwars door dat oude Westkwartier.



De Keerle blijkt een *zeer oude naam* te zijn en komt als *De Kerel* al in 1367 voor!

Een *Jan de Kerel* is in 1367 *hoofdschout* van de *Kasselrij van Ieper*.

De Keerle is oorspronkelijk waarschijnlijk een *bijnaam* geweest, maar wordt in *Ieper* en *de omgeving van Ieper* in de 15e en 16e eeuw al duidelijk als *familienaam* gebruikt.

Zoals ik in de inleiding (blz. 23) reeds heb vermeld, betekende *Keerle* (= *Kerel*) oorspronkelijk: vrij man, die niet tot de ridderstand behoorde" of "plattelandsbewoner".

³ - Een doodshalm was een akte, die uiterlijk 14 dagen na het overlijden van een persoon opgesteld en bij baljuw en schepenen ingediend moest worden. In een doodshalm staat: de plaats van overlijden, de overledene, de boedelberedder(ster), de erfgenamen, en als er minderjarige kinderen achterblijven, de voogden. Ook de "deelslieden", degenen, die zorgen voor de verdeling van de erfenis, en de datum, waarop de akte is "overgebracht", staan genoteerd.

⁴ - Zie: *Doothalmen Kasselrij Ieper (1524-1606)* door J. Vanderhaeghe (1975) no 141.

⁵ - Zie: *Verklarend woordenboek van de familienamen in België & Noord-Frankrijk* door Frans Debrabandere deel A-K (1993) blz. 771.

14e, 15e en 16e eeuwse De Keerle's

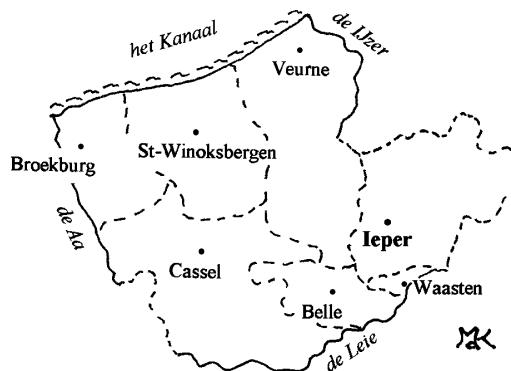
In de twee tabellen hierna staan beknopt de in *de Zuidelijke Nederlanden* in de aangegeven literatuur gevonden *De Keerle's* van vóór 1600 verwerkt.

Het Westkwartier bestond uit 7 kasselrijen, genoemd naar hun hoofdplaats.

Gebruikte afkortingen:

KI = Kasselrij Ieper en

KSW = Kasselrij St-Winoksbergen



uit de 14e en 15e eeuw:

1367	<i>Jan de Kerel</i>	is in 1367 hoofdschout van de	<i>Kasselrij Ieper</i> ⁶
1373	<i>Willem de Kerel</i>	staat in de stads- en baljuwrekeningen van de stad	<i>Ieper</i> ⁷
1401	<i>Pauwels Keerle</i>	wordt poorter van de stad	<i>Antwerpen</i> ⁸
1426	<i>Pasin de Kerel</i>	wordt poorter van	<i>St-Winoksbergen</i>
1433	<i>Pauwels de Kerel</i>	van Spikere, wordt poorter van	<i>St-Winoksbergen</i> ⁹
1469	<i>Guilbert de Kerel</i>	is gezinshoofd in	<i>Pitgam, KSW</i> ¹⁰
1469	<i>Jacob de Kerle</i>	de w(eduw)e va(n)	
	<i>Jacob de Kerle</i>	is gezinshoofd in de parochie van	<i>Wijtschate, KI</i>
1469	<i>Jan de Kerle</i>	is gezinshoofd in de parochie van	<i>Wijtschate, KI</i>
1469	<i>Jacob de Kerle</i>	is gezinshoofd in de parochie van	<i>Wijtschate, KI</i>
1469	<i>Jan de Kerel</i>	is gezinshoofd in de parochie van	<i>Zillebeke, KI</i>
1469	<i>Pieter de Kerle</i>	is gezinshoofd in de parochie van	<i>Houthem, KI</i> ¹¹
1495	<i>Marie de Keerel</i>	trouwt vóór 1495 met <i>Jan Thevelin</i> . Jan komt uit Zonnebeke (KI) ¹² .	

⁶ - Opm.: Het opgegeven jaar is, voor zover bekend, het eerste jaar, waarin de vermelde persoon het aangegeven ambt uitoefende.

Zie: *Les grands baillis de la salle et châtelainie d'Ypres de 1347 à 1704* door W. van Hille
In: *Tablettes des Flandres*, tome 5 (1953) blz. 147.

⁷ - Zie: *Studie van de Ieperse persoonsnamen uit de stads- en baljuwrekeningen 1250-1400*
door W. Beele (1975) blz. 282.

⁸ - Zie: *De oude Antwerpse lijsten van nieuwe poorters (1390-1414)*
door F. de Nave in: *Hand. Kon. Comm. Gesch.* (1973) blz. 179.

⁹ - Zie: *Indices op de poorterboeken van St-Winoksbergen 1389-1789*
door Th. Vergriete (1968) blz. 129.

¹⁰ - Zie: *De haardentelling anno 1469 van de Kasselrij Sint-Winoksbergen*
door Th. Vergriete in: *Vlaamse Stam* 1967 blz. 111.

¹¹ - Zie: *De haardentelling van West-Ieperambacht (de westelijke en tevens grootste helft van de Kasselrij Ieper) van 12 nov. 1469*
door P. Donche in: *Vlaamse Stam* 1988 blz. 526, 528 en 532.

¹² - Zie: *Notes généalogiques sur les Thévelin à Ypres*
door Baron Bodaert in: *L'Intermédiaire des Généalogistes* 1978 blz. 368.

uit de 16e eeuw:		
1500	<i>Jan Thevelin</i> wordt 11 aug. poorter van de stad	<i>Ieper</i>
1516	Hij is in 1509 meester metselaar en vervult van 1510 tot 1529 in zijn gilde verschillende functies. En in	
1540	verkopen Jan en Marie een huis in de vrouw van	<i>Ieper</i>
	<i>Heyne de Keerle</i> N.N. ¹³ <i>Splendeel(s)</i> overlijdt in Heyne / Hendric / Hendryc(k) erft samen met	<i>Voormezele, KI</i>
	<i>Copkin de Keerle</i> “weese” en <i>Jan Stalin</i> “vanwege zijn vrouw”. Voogden van Copkin zijn: <i>Passchier Quaetinck</i> en <i>Franchois de Winter</i> . Heyne trouwt daarna met <i>Kathelijne van Dromme</i> ¹⁴ .	
1541	verkrijgt <i>Willem de Commine</i> vanwege zijn vrouw, die eerder gehuwd was met <i>Pieter de Veltere</i> , op 29 aug. een leengoed in de heerlijkheid	<i>Voormezele, KI</i> ¹⁵ .
1548	<i>Jan de Keerle</i> is “deelsman” (zie noot 3) in	<i>Houthem, KI</i>
1549	<i>Heyne de Keerle</i> ¹⁶ overlijdt in Erfgenamen zijn behalve <i>Kathelijne</i> : <i>Passchier Quadackere</i> voor <i>Jacquemijne</i> zijn vrouw en <i>Copkin</i> , “weese”. <i>Copkin</i> erft 24 p(ond), de opbrengst van verkochte roerende goederen en stiefmoeder beheerde al 7 p(onden) gro(ten) voor <i>Copkin</i> . Voogden zijn: <i>Jan Tybaudet</i> en <i>Mael Spendael</i> .	<i>Voormezele, KI</i>
1550	<i>Copkin de Keerle</i> overlijdt in Erfgenamen zijn: <i>Passchier Quaetackere</i> , man van en <i>Jan van Dromme</i> als voogd van “de weese van <i>Hendryc de Kerle</i> ”, <i>Jacquemijne</i> en <i>Mael Splendeel(s)</i> , zus en broer van Copkins moeder.	
	<i>Jacquemijn sKeerels</i> <i>Lauwerke de Kerle</i>	
1556	<i>Lauwerkin de Keerele</i> overlijdt in Erfgenamen zijn: <i>Jacob van T(?)omme</i> , vanwege zijn vrouw, (tevens boedelberedder) en <i>Cathelijne van Dromme</i> , weduwe van <i>Hendrick de Keerele</i> ¹⁷ .	<i>Voormezele, KI</i>

¹³ - De afkorting N.N. (= nomen nescio (Latijn)) betekent naam onbekend (hier de voornaam).

¹⁴ - Zie: *Doothalmen Kasselrij Ieper (1524-1606)* door J. Vanderhaeghe (1975) no 141.

¹⁵ - Zie: *Inventaire analytique et chronologique des chartes et documents appartenant aux Archives de la Ville d'Ypres*, door I. L. A. Diegerick deel 7 (1868) blz. 253.

¹⁶ - Opm.: In het boek (zie noot 14) staat bij no. 290 Leyne de Kerk i.p.v. *Heyne de Kerle* en Copkin de Kerk i.p.v. *Copkin de Kerle* en wordt het jaar niet vermeld.

¹⁷ - Zie: *Doothalmen Kasselrij Ieper (1524-1606)* door J. Vanderhaeghe (1975) no 277, 290, 313 en 404.

1566	<i>Joos de Keerle</i>	ondertekent als 129ste van de 190 personen “van de nieuwe religie” op 20-9-1566 een godsdienstverdrag met de magistraat van	<i>Ieper</i> ¹⁸
1578	<i>Martine de Keerle</i> <i>Jacob de Keerle</i>	dochter van en <i>Beelken Henemans</i> , trouwt in op 29 dec. met <i>Olivier Thevelin</i> , zeemreder, minderjarige zoon van <i>Walrave Thevelin</i> en <i>Marie Dieryck</i> .	<i>Ieper</i>
1579	1) <i>Robert de Keerle</i> , 2) <i>Ghilein de Keerle</i> , 3) <i>Marie de Keerle</i> , 4) <i>Jan de Keerle</i> , 6) <i>Jaspart de Keerle</i> , 7) <i>Beelken de Keerle</i>	de kinderen van <i>Jacob de Keerle</i> : 5) <i>Martine de Keerle</i> (zie bij 1578), en mogelijk 8) <i>Jacob de Keerle</i> ¹⁹ erven van hun moeder <i>Beelken Henemans</i> De erfdeling vindt 7-1-1579 plaats in Hun vader <i>Jacob de Keerle</i> is in	<i>Ieper</i>
1580		en in	
1583		lid van de Raad van 27 van de stad Baron Bodaert schrijft ook, dat : in	<i>Ieper</i>
1584	<i>Jan de Keerle</i>	<i>Ghilein de Keerle</i> (zie 2)) een zoon heeft ,waarover <i>Jacob de Keerle</i> en <i>Jan Cabeliau</i> voogd zijn. (Volgens een krijttekening zou <i>Ghilein</i> getrouwd zijn geweest met <i>Martine Bombaers</i> .) <i>Marie de Keerle</i> (zie 3)), die getrouwd was met <i>Christiaen Lamoot</i> , overleden is <i>Beelken de Keerle</i> (zie 7)) - in 1579 nog minderjarig - in 1584 echtgenote van <i>Pieter Loones</i> is, en <i>Jacob de Keerle</i> (zie 8)) een zoon <i>Jan de Keerle</i> heeft, die in Engeland nageslacht gekregen zou hebben ²⁰ .	
1584	<i>Jacquelien de Keerle</i> <i>Christoffel de Keerle</i>	trouwt 23 okt. met <i>Jacob van der Meersch</i> in Jacqueliens broer, is getrouwd met <i>Anne Jacobs</i> . Van hen zijn 4 kinderen bekend.	<i>Ieper</i>
1585	1) <i>Pieter de Keerle</i>	die op 15 okt is gedoopt in <i>Pieter</i> trouwt 13-5-1611 in <i>Ieper</i> met Joncvrouwe <i>Grietken Thevelin</i> , dochter van Dheer <i>Jan Thevelin</i> en Joncvrouwe “ <i>Laurence</i> ” de <i>Zomere</i> ²¹ .	<i>Ieper</i>

¹⁸ - Zie: *Archives d'Ypres Documents du XVIe siècle faisant suite a l'inventaire des chartes* door I. L. A. Diegerick (1874) blz. 268.

¹⁹ - Volgens Baron Bodaert in zijn artikel, vermeld in noot 12.
Opm.: Zoals verderop nog zal blijken, heeft *Jacob de Keerle* geen zoon Jacob gehad.

²⁰ - Zie noot 19. De laatste opmerking had bij “de vader” (zie bij 1579) moeten staan.

²¹ - Opm.: 1) Jan Thevelin, meerdere keren schepen en raadslid van Ieper, (zie verder blz. P-9)

		Zowel <i>Christoffel</i> als <i>Pieter de Keerle</i> worden met “ <i>Dheer</i> ” aangeduid ²² . Beide worden voogd van een of meer kinderen Thevelin. De <i>De Keerle's</i> en Thevelins zijn duidelijk met elkaar gelieerd. Zij behoren tot de vooraanstaande burgers van de stad	<i>Ieper</i>
	2) <i>Jacquemijn de Keerle</i>	Joncvrouwe, die 12-1-1612 in trouwt met <i>Dheer Gilles Dieusaert</i> ²³ .	<i>Ieper</i>
	3) <i>Christoffel de Keerle</i>	die 24-6-1618 in trouwt met <i>Anne Navigheer</i> .	<i>Ieper</i>
	4) <i>Ghilein de Keerle</i>	die trouwt met <i>Jacquemyne Rouvroy</i> ²⁴ .	
1590	<i>Joos Kerls</i>	moet t.b.v. een compagnie Duitse soldaten 7.06.00 pond betalen in	<i>Stene</i> ²⁵
1597	<i>Jan de Keerle</i>	staat op de lijst weerbare mannen in	<i>de Kasselrij Waasten</i> ²⁶
	<i>Catherijne de Kerle</i>	Tot slot zijn geboren vóór 1600 : Zij woont in 1615 met haar man <i>Jasaer Thybault</i> en drie kinderen boven de 6 jaar Tannekin, Jan en Kaerle in	<i>Kemmel, KI</i> ²⁷
	<i>Jan de Keerle</i>	is in 1615 weduwnaar en woont dan met zijn kind <i>Barbele</i> in	<i>Passendale, KI</i> ²⁸
	<i>Jan de Keerle</i>	staat op een lijst keurlingen ²⁹ , die 10-7-1637 door de magistraat van de kasselrij Ieper werd opgesteld. Jan is dan 48 jaar en woont in	<i>Crommenelst, KI</i> ³⁰

laat bij zijn overlijden in 1606 zijn kinderen o.a. zijn “ververij in rood en blauw” in Ieper, een boerderij in Vlamertinge en land in Hollebeke en Zillebeke na. 2) Het Franse Laurence heb ik tussen aanhalingstekens gezet, omdat ik haar Vlaamse voornaam niet ken.

²² - Gegoede burgers en rechtsgeleerden werden met *Dheer* en *Joncvrouw(e)* aangeduid.

²³ - Zie: *Het geslacht d'Acquillo te Brugge en de aanverwante families* door Maurice Sebrechts in: *Vlaamse Stam* 1974 blz. 160.

²⁴ - Zie: *Notes généalogiques sur les Thévelin à Ypres* door Baron Bodaert in: *L'Intermédiaire des Généalogistes* 1978 blz. 277-280.

²⁵ - Zie: *Uit het beloofde land. Acht opstellen over werken, geloven en vluchten tijdens de XVIe en XVIIe eeuw. Bijdragen tot de geschiedenis van de Westhoek I* (1992) blz. 57.

²⁶ - Zie: *Lijst weerbare mannen in de kasselrij Waasten* door J. M. Duvosquel in: *Mém. Soc. d'hist. de Comines-Warneton* (1994).

²⁷ - Zij staan op een lijst van de mologie (= maalrecht) (een belasting) uit 1615. (Voor kinderen onder de 6 jaar behoefde voor het maalrecht niet betaald te worden.) Zie: *Genealogische gegevens in de rekeningen van het maalrecht* door P. Donche in: *Vlaamse Stam* 1991 blz. 298.

²⁸ - Zie: *Volkstelling Passendale mei 1615 (Casselrij van Ypre i.v.m. Redemptie van 't mologie)* door J. Vanderhaeghe in: *Vlaamse Stam* 1975 blz. 317.

²⁹ - Keurlingen zijn soldaten. Iedere parochie moest een bepaald aantal mannen leveren, die door het lot werden aangewezen.

³⁰ - Zie: *Leeftijd, herkomst en afstamming van een compagnie keurlingen in de kasselrij Ieper* door P. Donche in: *Vlaamse Stam* 1990 blz. 329.

Jan (I 1), Vlaming, geboren als een De Keerle in Ieper of de omgeving van Ieper?

Wat kunnen we nu uit deze in de *genealogische literatuur* gevonden gegevens afleiden? Kijken we naar de periode 1500 - 1575, de periode, waarin zowel *Jan (I 1)* als *zijn vader* geboren moeten zijn, dan zien we niet alleen, dat de *naam De Keerle* uitsluitend in *Vlaanderen* voorkwam, maar we zien ook, dat *alle* gevonden *De Keerle's* zonder uitzondering in *het Westkwartier* en nog specifiek in *Ieper* of *de omgeving van Ieper* woonden. Daarom lijkt de conclusie gerechtvaardigd, dat *waarschijnlijk* ook *Jan (I 1)* en *zijn vader* in *Ieper* of *de omgeving van Ieper* zijn geboren en daar hebben gewoond! Verder ligt *Houthem* 9 km ten zuidoosten van *Ieper* en *Voormezele* op nog geen 3 km ten zuiden van *Ieper*, m.a.w. alle *De Keerle's* woonden in bovengenoemde periode dicht bij elkaar. Uit dit gegeven kunnen we concluderen, dat zij *waarschijnlijk* ook allemaal familie van elkaar waren en we met *één familie De Keerle* te maken hebben.

Combineren we beide conclusies, dan is onze stamvader *Jan (I 1)*:

- *waarschijnlijk* een *Vlaming*
- *waarschijnlijk* als een *De Keerle* in *Ieper* of *de omgeving van Ieper* geboren
- en *waarschijnlijk* familie van alle hiervoor vermelde 16e eeuwse *De Keerle's*.

Bovenstaande conclusies roepen direct nieuwe vragen op, zoals:

- Bestaat er al een genealogie van deze *familie De Keerle*?
- Zo ja, staan daar ook gegevens uit de periode vóór 1605 in?
- Zo nee, zijn er dan in *Ieper* of in *Brussel* nog gegevens van vóór 1605 over deze familie te vinden?
- Zo ja, is deze familie ook vóór 1605 te reconstrueren?
- Wat was het voor een familie? Wat deden zij?
- Zijn er ook gegevens van een *Gerit de Keerle*, die de vader van Jan geweest zou kunnen zijn, bekend of te vinden?
- En als onze stamvader *Jan (I 1)* in *Ieper* of *de omgeving van Ieper* is geboren, waarom, wanneer en hoe kwam hij dan in *Berlicum* terecht? (*Ieper* ligt niet bepaald “naast de deur”!)

Het mag duidelijk zijn, dat bovenstaande vragen zonder aanvullende gegevens uit België niet te beantwoorden zijn. Omdat ik zelf niet in staat ben om in het stadsarchief van Ieper of in Brussel onderzoek te doen, heb ik een beroep op Belgische onderzoekers gedaan.³¹

Zonder hun hulp zouden bovenstaande vragen onbeantwoord zijn gebleven.

Enige vragen kan ik al direct kort beantwoorden. Ik heb uit *Ieper* geen genealogie van de familie *De Keerle* ontvangen en ook geen gegevens over een *Gerit de Keerle*, maar wel aanvullende informatie over andere *De Keerle's*, ook m.b.t. de periode vóór 1605. Op de resterende vragen zal ik in de volgende hoofdstukken proberen een antwoord te geven.

³¹ - Ik ben de heer *Mattias Pattyn*, oud-medewerker van het stadsarchief van Ieper en redacteur / bestuurslid van “*Westhoek*, het tijdschrift voor geschiedenis en familiekunde in de Vlaamse en Franse Westhoek” en de heer *Rik Opsommer*, stadsarchivaris van Ieper, zeer erkentelijk voor hun informatie en bemiddeling. Ik dank ook mevrouw *Annick Vandenbilcke*, medewerkster van het stadsarchief van Ieper, die voor mij in het stadsarchief van Ieper onderzoek heeft verricht en mij de nodige informatie en aanvullende gegevens heeft toegestuurd.

De De Keerle's uit Ieper en de omgeving van Ieper

Aanvullende gegevens uit het stadsarchief van Ieper

Het *stadsarchief van Ieper* is helaas in het begin van de eerste wereldoorlog verwoest. Daarbij zijn hun oude bronnen vernietigd. Voor 16e eeuwse gegevens over mensen uit Ieper en de omgeving van Ieper zijn we daarom aangewezen op wat anderen vóór die vernietiging, d.w.z. vóór 22 november 1914, hebben genoteerd en gepubliceerd. Doorgaans is dat niet veel. Voor *Ieper* geldt dat echter niet dankzij *Arthur Merghelynck*!

Het Fonds Merghelynck

Het *Fonds Merghelynck* is een belangrijke - vooral genealogische - verzameling handschriften, nagelaten door *Arthur Merghelynck*. Arthur Merghelynck werd 9 maart 1853 in Ieper geboren als zoon van jonkheer Leopold Merghelynck, schepen van de stad Ieper en Elise Carton, dochter van burgermeester jonkheer Henri Carton. De Merghelyncks werden eind 18e eeuw in de adelstand verheven. *Arthur* erfde al op 18-jarige leeftijd het grote familiefortuin, dat zijn ouders hem nalieten. Hij kon zich daarna gaan bezighouden met wat hij leuk vond. Juist in die tijd kwam hij in contact met *Jules Cordonnier*, stadsbibliothecaris van Ieper en enthousiast genealoog. Door zijn enthousiasme aangestoken ging ook Arthur Merghelynck zich met genealogie bezighouden en het is bijna onvoorstelbaar hoe! Hij bestudeerde de bronnen in *Ieper* en andere plaatsen, bewerkte die bronnen, maakte er samenvattingen en indexen bij en legde een zeer omvangrijk persoonlijk archief aan. Hij zocht ook stambomen voor anderen uit. Hij was behalve genealoog ook een groot kunstkenner en kunstverzamelaar. Op 22-jarige leeftijd kocht hij kasteel Beauvoorde te Wulveringem, dat hij liet restaureren en schitterend inrichten en waarin hij zelf ging wonen. In 1892 kocht hij het grote huis in de Rijselstraat in Ieper, waarin nu het *Merghelynck-museum* gevestigd is, omdat dat het huis was, dat zijn opa rond 1775 had laten bouwen. Hij trouwde pas in 1895 en stierf, kinderloos, op 55-jarige leeftijd. Tussen 1888 en 1892 was hij archivaris van Veurne en van Ieper en vanaf 1885 ook burgemeester van Wulveringem.

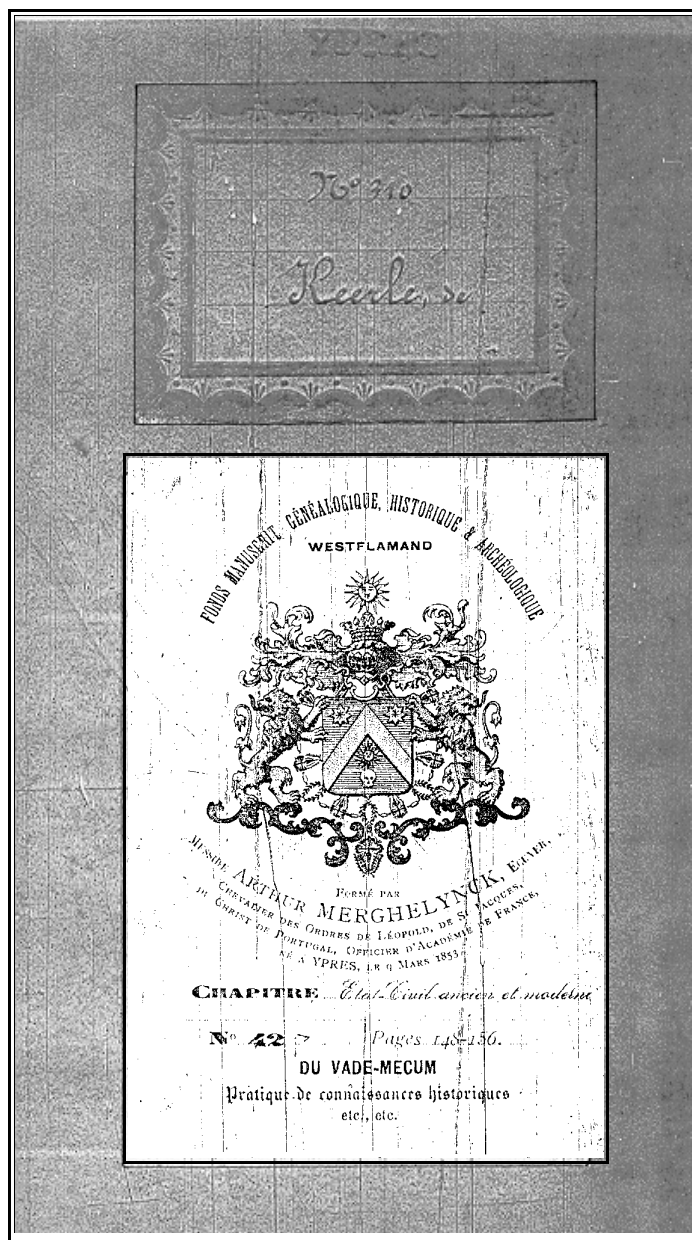
Hij heeft verschillende boeken geschreven, waaronder een *vade-mecum*¹, een handleiding bij zijn eigen verzameling manuscripten. Zijn *vade-mecum* schreef hij in 1896/97 bij 555 "manuscripten". Ook na 1897 breidde hij zijn verzameling nog uit.

In plaats van manuscripten kunnen we beter spreken van "dossiers met handgeschreven aantekeningen". Om een idee te krijgen van de omvang van zijn fonds: nr. 129, een index bij nr. 119 t/m nr. 128, bevat 72 delen en telt meer dan 24.000 bladzijden! En dan heeft hij er later nog nr. 129bis, nr. 129ter en 129quater aan toegevoegd. Van de inhoud van zijn fonds kan helaas niemand zich een goede voorstelling maken. Het bevat een schat aan informatie, maar in de samenstelling zit weinig of geen systeem. Omdat *Merghelynck* niet met het stadsbestuur van *Ieper* kon opschieten, heeft hij zijn fonds niet aan de stad Ieper, maar aan de Koninklijke Bibliotheek in Brussel nagelaten. Gelukkig maar, want anders was ook zijn archief in de eerste wereldoorlog verbrand. Nu kunnen onderzoekers nog proberen er gegevens uit op te diepen. Sinds kort is men begonnen delen te verfilmen.

Het *stadsarchief van Ieper* heeft de gefilmde onderdelen op microfiches.

¹ - Zie: *Vade-mecum pratique et utile de connaissances historiques et indicateur nobiliaire et praticien de ces contrées ou Catalogue-Repertoire analytique, méthodique et raisonné de 555 manuscrits* door A. Merghelynck (1896/1897).

Dankzij *Arthur Merghelynck's* bewaard gebleven handschriften was het zinvol contact met de stadsarchivaris van Ieper op te nemen en aanvullend onderzoek te laten doen. In het tot nu toe gefilmde deel staan geen gegevens over *Jan* (I 1) of zijn vader, maar wel over vele andere *De Keerle's*, Jans vermoedelijke verwanten. In deel 42a bevindt zich zelfs een *dossier "de Keerle"*, waarvan hieronder de voorkant verkleind staat afgebeeld.



voorkant van het dossier *De Keerle* met bovenin ingestanst: *Ypres* uit het Fonds Merghelynck 42a (dossier no. 310)

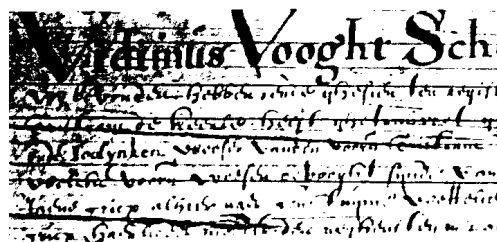
Behalve dit dossier heb ik ook de gegevens over *De Keerle's* uit het *Fonds Merghelynck* nr. 89 en nr. 122 laten kopiëren. Verder heb ik een klein stukje tekst uit zijn vade-mecum en nog enige gegevens uit andere bronnen ontvangen.

Het dossier De Keerle

Het dossier De Keerle bevat “een ratjetoe” aan gegevens. Het is geen wonder, dat het *Fonds Merghelynck* zo groot is. Als zijn aantekeningen door te veel correcties onoverzichtelijk werden, begon *Merghelynck* opnieuw, maar gooide de vorige versie niet weg. Hij blijkt zelfs blaadjes bewaard te hebben, waarop hij letterlijk ieder woord heeft doorgehaald. Hij schreef zijn aantekeningen op papier variërend van heel kleine blaadjes tot grote vellen. Daarom is het moeilijk aan te geven hoeveel “bladzijden” dit dossier telt. Mijn 35 kopieën van dit dossier bevatten gedeeltelijk meerdere blaadjes en gedeeltelijk een fragment van een groot vel op één A-4tje, de maat van deze bladzijde. De tekst is helaas gedeeltelijk verkleind en lang niet altijd leesbaar gekopieerd.

Merghelynck heeft *het dossier De Keerle* aangelegd naar aanleiding van het verzoek van *Jaecques de Back*, zoon van *Pieter de Back* en *Margriete de Keerle*, om voor hem de stamboom van moederszijde uit te zoeken. Het dossier bevat een voorlopige versie van een door Merghelynck genoemde “boom van genealogie”, een stamboom zonder data en plaatsaanduidingen, beginnend bij *Tristram de Keerle*. Deze “boom van genealogie” is in het Nederlands opgesteld. Merghelyncks aantekeningen zijn in het Frans.

Het dossier De Keerle bevat een belangrijke document, een officieel gewaarmerkt stuk met dertien afschriften van originele akten. Aan het origineel is het zegel van de voogdij van de stad Ieper gehangen. Dit document is piepklein gekopieerd (zie het fragment hiernaast). Het heeft me echt dagen gekost om met een vergrootglas uit te puzzelen wat er staat.



Het document start met “Vidimus ² Vooght Schepenen ende Raedt der Stede Van Ypre Doen te Weten eenen yiegelick dat” en dan volgen de afschriften van de dertien akten. De akten, die zijn “afgeschreven”, komen alle uit bronnen van de stad Ieper, te weten:

- zeven akten uit de registers van “wettelicke quytsheldynghe” ³
- twee akten uit de “poorterijboeken” ⁴
- één akte uit een register van rekeningen van de wezengoederen
- één akte uit een voogdijregister
- één notariële akte verleden voor notaris Mr. Francois Ramault
- één opdracht, gepasseerd voor “Vooght Schepenen ende Raedt van Ypre”.

De oudste akte in dit document is een akte van kwijtschelding uit 1515.

² - Verklaring van verificatie, aangeduid met het Latijnse woord “wij hebben gezien”.

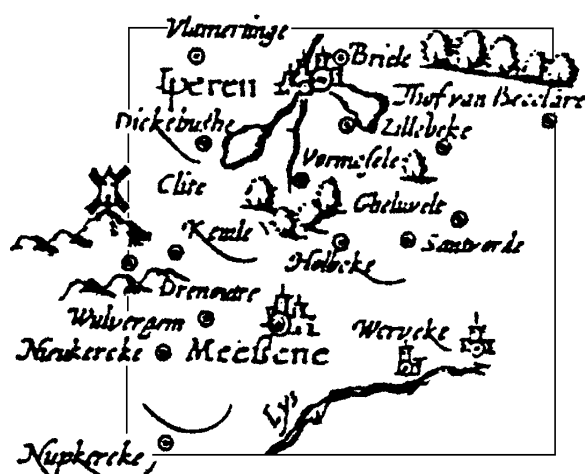
³ - Een akte van kwijtschelding werd opgemaakt in het huis van een overleden ouder en bevatte behalve de naam van de overledene en (gewezen) echtgeno(o)t(e) meestal ook alle namen van de (half)verweesd geraakte kinderen.

⁴ - Een akte uit de poortersboeken werd opgemaakt als men geen kind van een poorter(es) was en - meestal van elders komend - poorter (=burger) van de stad wilde worden. Als men door huwelijk met een poorter(es) poorter(es) wilde worden, behoefde men bij tijdige aanvraag minder te betalen, dan wanneer men door koop het poorterschap verwierf. Voor beroepen als koopman en zelfstandig ambachtsman was het poorterschap verplicht. Men kon ook (*haghe*)poorter / *buitenpoorter* van Ieper worden. Men had dan niet de verplichting in de stad te wonen, maar moest zich wel ieder jaar melden en ieder jaar opnieuw daarvoor betalen.

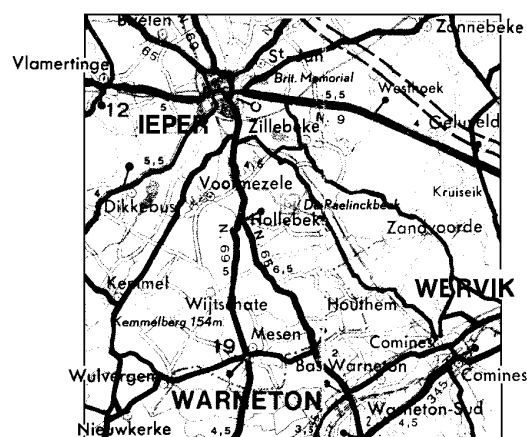
De oudste generaties

In de inleiding heb ik al het een en ander over de *naamgeving* in Brabant opgemerkt. Daar liep men bij het noteren van namen “achter” bij de ontwikkelingen in *Vlaanderen*. In de *Ieperse 15e en 16e eeuwse akten* worden *familienamen* gebruikt en geeft men ook vrijwel altijd de vader aan, maar helaas niet de moeder. Doordat men ook hier meestal de oudste zoon naar opa van vaderszijde noemt, kan men nog steeds niet alle in de akten genoemde personen “plaatsen”. Als b.v. (zie blz. P-6 bij 1469) *Jan en Jacob de Keerle* uit Wijtschate beide zonen van de weduwe van Jacob de Keerle uit Wijtschate zijn geweest dan kunnen beide hun oudste zoon *Jacob*, naar hun vader, hebben genoemd. Als later een van hún kinderen alleen maar aangegeven wordt met “..... *de Keerle zoon / dochter van Jacob*” dan weet je niet welke *Jacob de Keerle* bedoeld wordt “Jacob de Keerle zoon van Jan” of “Jacob de Keerle zoon van Jacob”. Omdat in de 16e eeuw de voornamen *Jacob* en *Jan* in de *familie De Keerle* de meest voorkomende voornamen waren, geldt dat vooral voor hun kinderen. Mede daardoor zijn niet alle *De Keerle's* bij de beschrijving van de familie op één plaats onder te brengen.

Bij de beschrijving van de oudste generaties, zal ik álle *De Keerle's* vermelden, waarvan de gegevens uit akten en registraties komen, die gedateerd zijn ná 1470 en vóór 1568. Eén De Keerle is nogal reislustig ⁵, alle anderen wonen in deze periode in *de stad Ieper* of *ten zuiden van Ieper* in het hieronder aangegeven gebied. De uitsnede is 15 bij 15 km.



fragment ontleend aan een 17de eeuwse kaart



fragment ontleend aan een 20ste eeuwse kaart

I Jacob de Keerle

- I *Jacob de Keerle* (I) is de *stamvader* van de hier beschreven *De Keerle's*. Hij heeft vóór 1475 in *Mesen* gewoond. Daar is zijn zoon *Tristram* geboren ^{6, 7}.
Zoon: *Tristram* (II)

⁵ - Van slechts één De Keerle is bekend, dat hij in deze periode zijn woongebied heeft verlaten.

⁶ - Zie: *Mergelynks Vade-mecum* blz. 21 (voor volledige titel zie noot 1).

⁷ - Als ik geen bron vermeld, zijn de gegevens ontleend aan *het dossier De Keerle* (zie blz. K-3).

Jacob, Jacob senior en Jan uit Wijtschate, Pieter uit Houthem en Jan uit Zillebeke
Mesen ligt slechts 3 km van *Wijtschate*. Waarschijnlijk woonde *Jacob* (I) in 1469 nog in *Wijtschate* en is hij de *Jacob de Keerle* uit *Wijtschate*, die ik reeds heb aangehaald (zie blz. K-4) en is de reeds genoemde weduwe *De Keerle* uit *Wijtschate* zijn moeder en *Jacob de Keerle senior*, gestorven vóór 1469, zijn vader geweest ⁸.
 De genoemde *Jan de Keerle* uit *Wijtschate* is dan waarschijnlijk zijn broer geweest. Ook *Pieter de Keerle* uit *Houthem* (zie blz. P-6) kan een broer zijn geweest. (Een *Pieter de Keerle* wordt namelijk bij het overlijden van Tristrams vrouw voogd van Tristrams minderjarige kinderen.)
Marie de Keerle (zie blz. P-6) kan een dochter van *Jacob* (I) geweest zijn. (Zij is met een *Thevelin* getrouwd en in 1500 met haar man naar *Ieper* verhuisd. *Tristram* is in 1501 naar *Ieper* verhuisd en ook Tristrams oudste dochter is met een *Thevelin* getrouwd.) Tenslotte kan (zie blz. P-6 bij 1469) de tweede *Jan de Keerle* uit *Zillebeke* een broer of neef van *Jacob senior* geweest zijn.

II Tristram de Keerle

- II *Tristram de Keerle* (II), zoon van *Jacob* (I), vóór 1475 geboren in *Mesen*.
Tristram trouwt vóór 1495 met *Jaene Cricx*. In 1501 wordt hij *poorter* van de stad *Ieper* en is dan van beroep *lakenkoopman* ⁹. *Tristram* en *Jaene* hebben een voor die tijd zeer groot gezin gehad. Na het overlijden van *Jaene* wordt in hun eigen huis op 9-1-1515 de akte van kwijtschelding opgemaakt. Als achtergebleven wezen en kinderen van *Tristram* en *Jaene* worden genoemd : *Wulleken*, *Hanneken*, *Pierken*, *Bertramken*, *Jasparkin*, *Jooskin* en *Joosynken* ¹⁰. Van hun oudste dochter *Agnees* wordt vermeld, dat zij getrouwd is met *Jacob Thevelijn*. *Tristram* is na 10-6-1521 overleden ¹¹.

Zonen: *Willem* (IIIa), *Jan* (IIIb), *Pieter* (IIIc),
Bertram (IIId), *Jaspart* (IIIe) en *Joos* (IIIf)
 Dochters: *Agnees* en *Joosyn* ¹²

III Willem, Jan, Pieter, Bertram, Jaspart en Joos de Keerle

- IIIa *Willem de Keerle* (IIIa), zoon van *Tristram* (II), waarschijnlijk geboren in *Mesen*.
Willem trouwt met *Willeminne Spilliaert*. Na Willems overlijden wordt in het sterfhuis op 3-12-1558 de akte van kwijtschelding opgemaakt, waarin de namen van Willems kinderen en van de voogden niet worden vermeld. *Willeminne* leeft dan nog.
 Zoon: *Wullem* (IVa)
 Dochters: *Catalinne*, *Marie* en *Joossinne*

⁸ - Zie ook de schematische weergave op de volgende bladzijde.

⁹ - Volgens zijn inschrijving in het vierde Poorterboek van de stad *Ieper*, folio 155.

Zie: *Mergelynks Vade-mecum* blz. 21 (voor volledige titel zie noot 1).

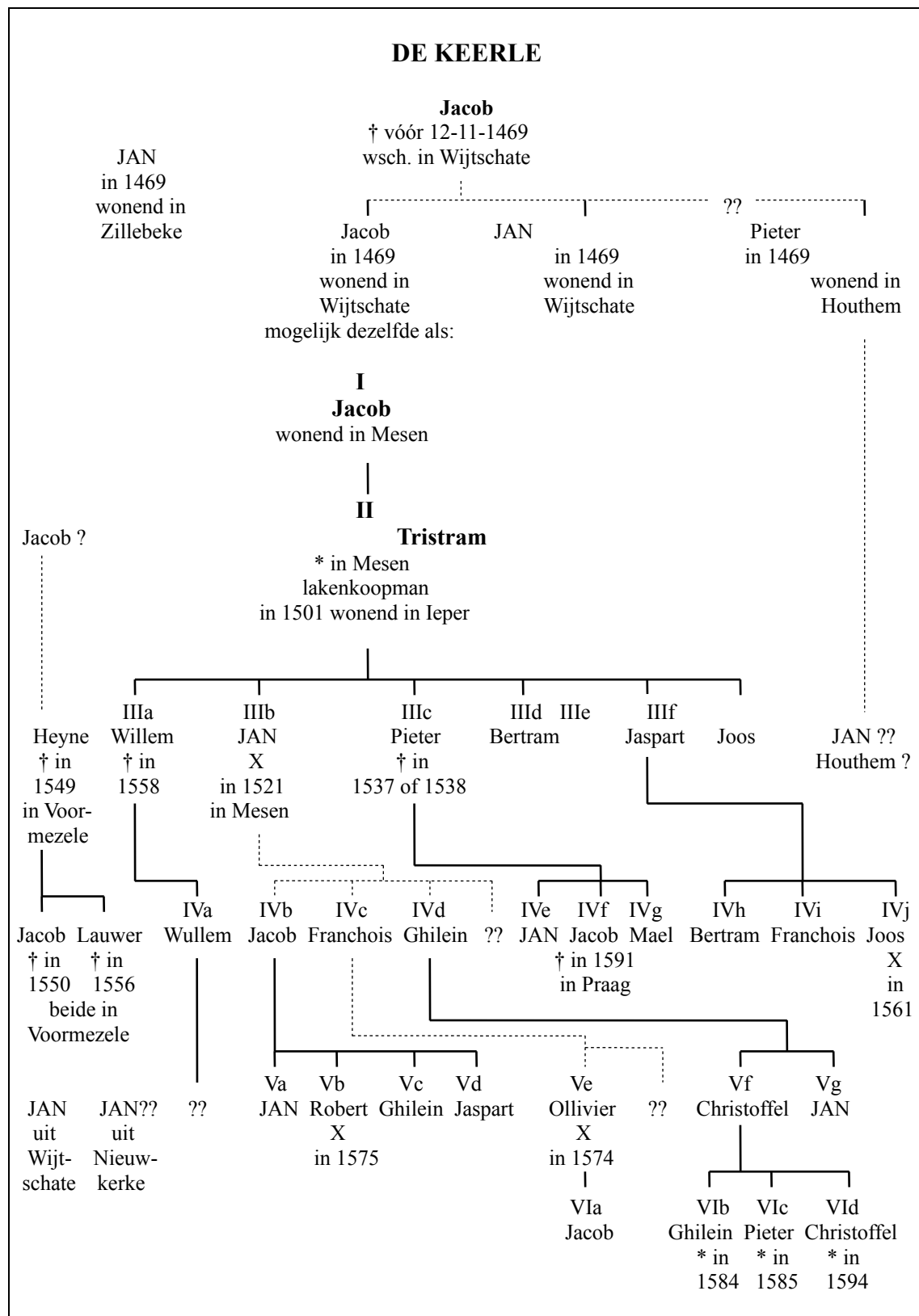
Opm.: *Mergelynks Franse* “drapier” heb ik vertaald met *lakenkoopman*.

In het volgende hoofdstuk zal ik nog uitleggen wat een “drapier” precies is en doet.

¹⁰ - In die tijd werd i.p.v. een “J” ook dikwijls een “I” geschreven. Hetzelfde geldt voor “j” en “i”. Ik zal i.v.m. de leesbaarheid de als J uitgesproken I door een J vervangen. Dat heb ik hier bij *Jasparkin*, *Jooskin* en *Joosynken* gedaan. De y (in b.v. *Ypre* en *Joosynken*) werd uitgesproken als ie. Ken/kin is de *Vlaamse verkleinvorm* voor namen (ons *(t)je* in *Jantje/Hansje*).

¹¹ - *Tristram* is 10-6-1521 in *Ieper* getuige bij de inschrijving van zijn schoondochter *Marie van de Velde* in het poorterregister van *Ieper* (zie verder bij *Jan* (IIIb)).

¹² - Opm.: Bij alle echtparen ontbreken de kinderen, die overleden vóórdat een van hun ouders overleed. In die tijd overleden veel kinderen jong.



schema met mannelijke De Keerle's

- IIIb *Jan de Keerle* (IIIb), zoon van *Tristram* (II), waarschijnlijk vóór 1501 geboren in *Mesen*. *Jan* is opgegroeid in *Ieper* en trouwt in *Mesen* met *Marie van de Velde*, dochter van *Franchois*. Hij laat zijn huwelijk op 10-6-1521 in het poortboek van *Ieper* registreren, waarbij zijn vader en zijn zwager *Jacob Thevelijn* getuigen zijn. Mogelijk hebben *Jan* en *Marie* na hun huwelijk ook in *Mesen* gewoond. Hun kinderen staan in geen enkele akte vermeld ¹³. De hieronder vermelde *Jacob*, *Franchois*, *Ghilein* en *Marie* zijn vrijwel zeker kinderen van *Jan* (IIIb) geweest. Waarschijnlijk hebben zij nog meer kinderen gehad.
Marie sKeerls/sKeerels is getrouwd met *Pieter de Meulenaere/Muelenaere*.
 Zonen (afgeleid): *Jacob* (IVb), *Franchois* (IVc) en *Ghilein* (IVd)
 Dochter (afgeleid): *Marie*
- IIIc *Pieter de Keerle* (IIIc), zoon van *Tristram* (II), waarschijnlijk nog geboren in *Mesen*. *Pieter* is opgegroeid in *Ieper* en evenals zijn vader *lakenkoopman* geworden. In 1518 en 1535 is hij lid van het college van gildemeesters in *Ieper*. Hij trouwt vóór 1530 met *Maeye Swijnen*. *Pieter* laat zijn vrouw bij zijn overlijden met zes jonge kinderen achter. De akte van kwijschelding, 18-1-1538 na *Pieters* overlijden opgemaakt, vermeldt als hun kinderen: *Haneken*, *Copken*, *Maelken*, *Janeken*, *Trijneken* en *Joosynken*.
 Zonen: *Jan* (IVe), *Jacob* (IVf) en *Mael* (IVg)
 Dochters: *Jaene*, *Trijneke* en *Joosyn*
- IIId *Bertram de Keerle* (IIId), zoon van *Tristram* (II), is waarschijnlijk jong gestorven. Zijn broer *Jaspart* (IIIe) noemt een zoon (mogelijk de oudste) naar *Bertram* ¹⁴.
- IIIe *Jaspart de Keerle* (IIIe), zoon van *Tristram* (II), trouwt met *Jaene van Ca(ist?)ere*.
 Zonen: *Bertram* (IVh), *Franchois* (IVi) en *Joos* (IVj)
 Dochters: *Jacquemijne*, *Janneken* en *Cathelijne*
- IIIf *Joos de Keerle* (IIIf), zoon van *Tristram* (II).
dHeer Joos de Keerle is *monnik van Sint Andries* in *Ieper* geworden.

Jan uit Houthem en Heyne uit Voormezele

Jan de Keerle, die in 1548 “deelsman” in Houthem is (zie blz. P-7), kan zelf elders gewoond hebben. Als hij in Houthem woonde, kan hij een nakomeling van *Pieter* uit Houthem zijn geweest (zie blz. K-6). Het is ook mogelijk dat *Pieter* geen nakomelingen heeft gehad en *Jan* (IIIb) daar een erfdeling regelt.

Heyne de Keerle uit Voormezele (zie blz. P-7) zal waarschijnlijk, gezien de naamgeving van zijn twee oudste kinderen, de zoon geweest zijn van een *Jacob de Keerle*. Voor zijn vader geldt dan, dat deze niet te plaatsen is. Hij kan een zoon van iedere zoon van *Jacob senior* uit *Wijtschate* zijn geweest. *Heyne* trouwt de 1e keer met *Splendeel(s)*, de 2e keer met *Kathelijne van Dromme*. *Heyne* overlijdt in 1549 in Voormezele.

Kinderen: uit zijn 1e huwelijk: *Jacquemijne* en *Copkin* en uit zijn 2e huwelijk: *Lauwerke*.

Copkin en *Lauwerke* zijn beide jong - in 1550 resp. 1556 - in Voormezele overleden.

Joosyn s'Keerels was waarschijnlijk een zus van *Heyne de Keerle*. Zij erft namelijk in Voormezele. (Zie verder blz. P-7.)

¹³ - Opm.: Van echtparen, waarvan alle kinderen al meerderjarig waren op het moment, dat de eerste ouder overleed, bestaat geen akte van kwijschelding of doodshalm, waarin hun kinderen vermeld staan. Juist als beide ouders oud geworden zijn, kunnen zij veel kinderen hebben gehad.

¹⁴ - Als een naaste verwant overleed werd dikwijls eerst een kind naar hem of haar vernoemd.

IV Wullem, Jacob, Franchois, Ghilein, Jan, Jacob, Mael, Bertram, Franchois en Joos de Keerle

(Door de oorlogsomstandigheden zitten er in de gegevens hiaten!)

- IVa *Wullem de Keerle* (IVa), zoon van *Willem* (IIIa).
Wullem trouwt met *Vranchine Marcheaux*, dochter van *Michiel*. De namen van hun kinderen zijn niet bekend. Van hen stammen vele De Keerle's af. Deze zijn door hiaten en meerdere *Willem de Keerle zoon van Willem's* moeilijk in de juiste generatie te plaatsen.
- IVb *Jacob de Keerle* (IVb), vrijwel zeker zoon van *Jan* (IIIb).
Jacob is *lakenkoopman*. In 1561 is hij *lid van het college van gildemeesters van Ieper*. In 1580 en 1583 is hij *lid van de Raad van 27 van de stad Ieper* ¹⁵. Hij trouwt met *Beelken Henemans*. In de akte van kwijtschelding, die na het overlijden van Beelken op 7-1-1579 is opgemaakt, worden hun kinderen vermeld, n.l. *Jan*, *Robert*, *Ghilein*, en *Martijnken*, *Christiaen Lamoot*, die getrouwd is met hun dochter *Marie* en de nog minderjarige kinderen *Jaspart* en *Beelken*. ¹⁶ (Zie ook de gegevens op blz. P-8.)
Zonen: *Jan* (Va), *Robert* (Vb), *Ghilein* (Vc) en *Jaspart* (Vd)
Dochters: *Marie*, *Martine* en *Beelken*
- IVc *Franchois de Keerle* (IVc), vrijwel zeker zoon van *Jan* (IIIb).
Franchois ¹⁷ trouwt met Jo(ncvrouw)e *Peryne/Perine Bombaer(s)/Bommaers*, dochter van *Jan*. Franchois en Perine verkopen in 1576 een huis in Ieper ¹⁸. Franchois overlijdt vóór 14-12-1585 ¹⁹ en heeft in ieder geval een zoon *Ol(l)ivier* gehad.
Zoon: *Ollivier* (Ve)
- IVd *Ghilein de Keerle* (IVd), vrijwel zeker zoon van *Jan* (IIIb).
dHeer *Ghilein de Keerle* trouwt 1e) met Joncvrouwe *Martine Bombaers/Bombarts* en 2e) met *Johane Joos*. Hij heeft 2 kinderen uit zijn 1e huwelijk: *Christoffel* (Vf) en *Jaecquemijne* ²⁰ en 1 zoon uit zijn 2e huwelijk: *Hanskin/Jan* (Vg). Ghilein en Martine verkopen 28-9-1548 samen met *Marie sKeerls* en *Pieter de Meulenaere* een huis in Ieper. Ghilein en Martine verkopen 10-8-1566 een deel van een huis in Ieper. Na Ghileins overlijden worden op 29-9-1581 *Jacob de Keerle* (zie IVb)) en *Jan Cabilliau* voogden van zijn minderjarige kinderen ²¹. Pas op 29-8-1587 wordt “ ‘t goedt van Hanskin de weese van Ghilein de Keerle” in het register van wezengoederen van Ieper geregistreerd.
- IVf *Jacob de Keerle* (IVf), zoon van *Pieter* (IIIc), in 1531 of 1532 in Ieper geboren. Deze Jacob wordt *priester* en *componist* en overlijdt 7-1-1591 in Praag.

¹⁵ - Volgens Baron Bodaert, zie blz. P-8.

¹⁶ - Opm.: In het dossier De Keerle zitten ook twee versies van een “Waerachtighen boom” van dit echtpaar. Beide stambomen beginnen fout! De kinderen van Jacob en Beelken staan verspreid over twee generaties ingevuld en in beide versies plaatst Merghelynck ook onterecht een zoon Jacob (met n.b. een talrijk nageslacht). Ook in Merghelyncks “*boom van genealogie*” staat dit echtpaar op een foutieve plaats. Ik heb zijn stambomen dan ook drastisch moeten corrigeren.

¹⁷ - Opm.: Omdat ik afgeleid heb, dat het deze *Franchois de Keerle* zal zijn geweest, die met Joncvrouwe Peryne Bommaers getrouwd is, staan de lijnen in het schema gestippeld.

¹⁸ - Mogelijk het huis, waarin ze woonden.

¹⁹ - Blijkens de “opdracht” uit het “document”. Daarin staat Peryne als weduwe aangegeven.

²⁰ - In een officiële akte heet ze Jacquemijne en niet, zie blz. P-8 bij 1584, Jacqueliën.

²¹ - Zie: *Fonds Merghelynck* no 122.

- IVh *Bertram de Keerle* (IVh), zoon van *Jaspart* (IIIe), aangeduid met dHeer.
Bertram huwt Jo(ncvrouw)e *Christinken Longhespey*. Bertram en Christine hebben drie kinderen: *Johanna*, *Christinken* en *Daneel/Daniel*.
Zoon: *Daniel* (Vh)²²
Dochters: *Johanna* en *Christinken*
- IVj *Joos de Keerle* (IVj), zoon van *Jaspart* (IIIe).
Joos trouwt in juli 1561 in *Ieper* met Jo(ncvrouw)e *Jaecquemijne Yweins*, dochter van *Jooris*²³. Joos is in 1566 een van de ondertekenaars van het godsdienstverdrag, dat de aanhangers “van de nieuwe religie” met de magistraat van Ieper sluiten (zie blz. P-8). Opmerkelijk is, dat in 1577 twee voogden voor hun minderjarige kinderen worden aangesteld, terwijl zowel Joos als Jaecquemijne dan nog in leven zijn!²⁴ Joos wordt in 1578 *raadsheer van de Raad van 27 van de stad Ieper*²⁵. Joos en Jaecquemijne hebben behalve een zoon *Wouter* nog meer kinderen gehad.
Zoon: *Wouter* (Vi)²⁶

Tot slot enige De Keerle's van de 5e en 6e generatie

Met de beschrijving van de vier oudste generaties zijn alle gegevens, die tussen 1470 en 1568 genoteerd zijn, aan bod gekomen. Vanaf 1568 en zeker na 1585 gaan steeds meer gegevens door de oorlogsomstandigheden ontbreken. Daarom zal ik, om te veel hiaten te vermijden, alleen nog enige gegevens, die vóór 1586 genoteerd zijn, beknopt vermelden²⁷.

- Va *Jan de Keerle* (Va) trouwt met *Marie Janssens*, dochter van *Piet*.
Jan en Marie krijgen vóór 1585 kinderen in *Engeland*.
- Vb *Robert de Keerle* (Vb) trouwt met *Franchine Schrey*, dochter van *Jan*.
Robert laat zijn huwelijk op 22-5-1575 in het *poorterregister* van *Ieper* registreren. Robert en Franchine krijgen twee dochters. Na Roberts overlijden worden op 2-3-1585 *Christiaan Lamoot* (een zwager van Robert) en *Christoffel de Keerle* (zie (Vf)), voogden van zijn twee minderjarige kinderen. Franchine leeft dan nog en woont in Ieper²⁸.
- Ve *Ol(l)ivier de Keerle* (Ve) trouwt 19-1-1574 in *Ieper* met Jo(ncvrouw)e *Perijne/Perine de Schildere*, dochter van *Pieter*. Zij krijgen 2 kinderen: *Jacob* (VIa) en *Margriete*²⁹.
- Vf *Christoffel de Keerle* (Vf) trouwt met *Anne Jacobs*. Zij krijgen 4 kinderen: *Ghilein* (VIb), *Pieter* (VIc), *Jacquemijne/Jacqueliën* en *Christoffel* (VIId). Ghilein wordt 16-5-1584 en Pieter 5-10-1585³⁰ in de St-Maartens-kathedraal in *Ieper* gedoopt. Christoffel wordt met dHeer aangeduid. (Zie verder blz. P-8 en P-9 bij 1584 en 1585.)

²² - Niet in het schema op blz. K-6 opgenomen.

²³ - Dit huwelijk wordt 21-7-1561 geregistreerd in het lopende register van kwijtscheldingen. (Beide ouders van Jacquemijne Yweins zijn bij haar huwelijk reeds overleden.)

²⁴ - Opm.: Een van de voogden is *Francois Yweins*. Zie: *Fonds Merghelynck* no 122.

²⁵ - Zie: *Mergelynks Vade-mecum* blz. 22 (voor volledige titel zie noot 1).

²⁶ - Niet in het schema op blz. K-6 opgenomen.

²⁷ - Een deel van de 5e en 6e generatie staat daarom niet in het schema op blz. K-6 opgenomen.

²⁸ - Zie: *Fonds Merghelynck* no 122.

²⁹ - *Margriete de Keerle* is de moeder van *Jaecques de Back* (zie blz. K-3).

³⁰ - Volgens Merghelyncks aantekeningen in *het dossier De Keerle*.

Franchois uit Estaire³¹, Guillaume uit Waasten³² en Pieter uit Ieper

Dit zijn drie *De Keerle's* van de 4e of 5e generatie, die niet precies te identificeren zijn. Zij komen voor in stukken, die na 1567 en vóór 1574 gedateerd zijn³³. Omdat niet duidelijk is tot welke generatie zij behoren, staan zij niet in het schema op blz. K-6 opgenomen. In een van de volgende hoofdstukken kom ik op hen terug.

Jan uit Wijtschate en Jan uit Nieuwkerke

Jan Dekeerle uit *Wijtschate* trouwt in 1576 “na kerstd.” in de St.-Maartenskathedraal te *Ieper* met *Maria Caliaus*, de weduwe van *Frans Mahieu*³⁴.

Jan de Kerle, een timmerman, die kort voor 1580 in *Nieuwkerke* heeft gewoond, is in 1581 een weduwnaar met 5 kinderen³⁵. Ook op hem kom ik nog terug.

In het schema op blz. K-6 heb ik de *naamgenoten* van *onze stamvader* met hoofdletters aangegeven. Om verschillende redenen kan geen van de vermelde naamgenoten onze stamvader zijn geweest. Wel kan - door de hiaten, die er in Tristrams stamboom zitten - onze stamvader van *Tristram* (II) afstammen. Hij kan b.v. een kleinzoon van *Jan* (IIIb) zijn geweest. In dat geval heeft ook hij tot de 5e generatie van *de Ieperse tak* behoord.

Bij het ineenvoegen van de gegevens uit aan de ene kant de *genealogische literatuur* en aan de andere kant *Merghelyncks dossier De Keerle* viel op, dat *Merghelynck* voor zijn *dossier De Keerle* alleen gegevens van *De Keerle's* uit *Ieper* verzameld heeft.

Omdat *Merghelyncks* gegevens, wat *Ieper* betreft, redelijk compleet lijken en onze stamvader *Jan* (I 1) en ook *zijn vader* in *Merghelyncks dossier De Keerle* niet voorkomen, vermoed ik, dat onze stamvader *Jan* (I 1) en *zijn vader* hun naam eer aandoen. Ik vermoed, dat zij niet in de stad *Ieper*, maar als een echte “*keerle*”³⁶ op het platteland *ten zuiden van Ieper* - in het op blz. K-4 aangegeven gebied - geboren en getogen zijn.

De familie De Keerle blijkt vóór 1605 en zelfs vóór 1586 gedeeltelijk te reconstrueren. Het is indrukwekkend hoeveel er nog over de oudste generaties bewaard is gebleven! Dat er nog zoveel over de *familie De Keerle* bekend is, hebben we niet alleen aan *Merghelynck* te danken, maar ook aan het feit, dat het om een *familie van aanzien* gaat.

© 1998 M. J. Ph. van der Kallen, Bachplein 5, 2651 TZ Berkel en Rodenrijs

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

³¹ - Estaire ligt buiten het op blz. K-4 aangegeven gebied.

³² - Op blz. K-4 in het 20ste eeuwse fragment aangegeven met de Franse naam *Warneton*.

³³ - Zie: *Le conseil des Troubles (1567-1573) Liste des condamnés*
door A. L. E. Verheijden (1961)

³⁴ - Zie: *de Index op de huwelijken van Ieper (1570-1600)*.

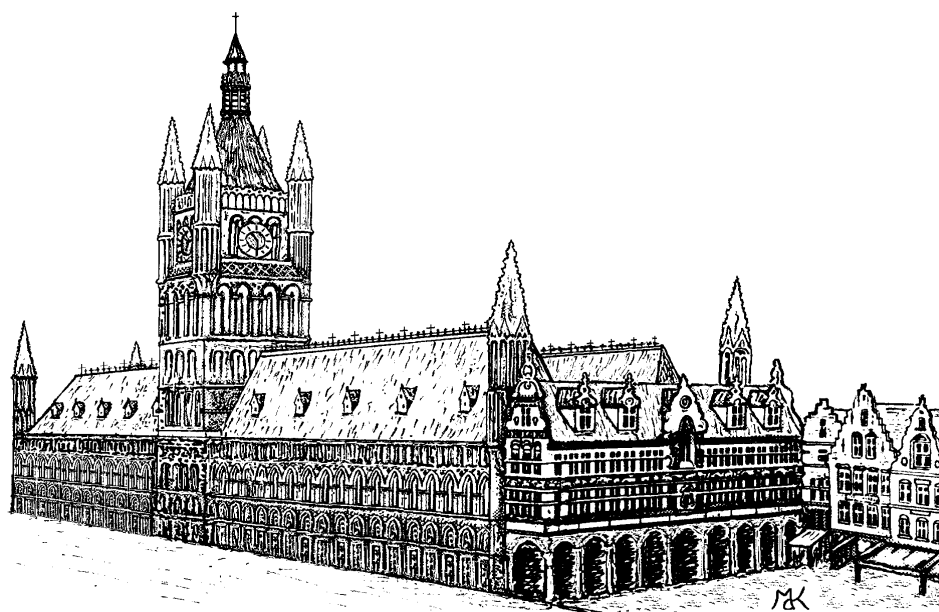
³⁵ - Opm.: Zijn gegevens heb ik in het gemeentearchief van Leiden gevonden.

³⁶ - M.a.w. als een echte plattelandsbewoner.

Aanzien en bezigheden van de familie De Keerle

Een lakenfamilie in een lakenstad

Vlaanderen en met name het *Westkwartier* waren in de middeleeuwen beroemd door hun *textielindustrie*. De wollen lakens uit het Westkwartier werden via *Antwerpen* naar alle delen van de (toen bekende) wereld uitgevoerd. *Ieper* was, met Brugge en Gent, een van de drie grote steden van West-Vlaanderen en de belangrijkste stad van het *Westkwartier*.



De Lakenhal van Ieper

De bloeiperiode van Ieper ligt in de middeleeuwen. In de 13e eeuw was Ieper een grote zeer welvarende stad. In 1260 begonnen de Iepenaren met de bouw van hun *Lakenhal* ¹ en hun, midden in de voorgevel van de Lakenhal opgenomen, 70 meter hoge *Belfort* ². In 1304 werd dit schitterende gotische meesterwerk voltooid. Ieper ligt aan de Ieperlee. Via de Ieperlee en de IJzer kon men doorvaren naar de Noordzee. De Ieperse Lakenhal is over de Ieperlee heen gebouwd. De voorgevel is 133 meter lang. Door een poort in de zijgevel konden de schepen binnenvaren. In de 2.500 vierkante meter grote verkoopzalen konden zij afmeren om hun lading te lossen en in te laden. De lakenkooplieden konden via liefst 48 deuren de verkoopzalen betreden. De allure van het *Ieperse lakengilde* straalde van het gebouw af. Ook kooplieden uit Antwerpen en andere steden kwamen naar de Ieperse Lakenhal om ter plaatse de lakens / stoffen in te kopen of te bestellen.

- ¹ - In de eerste wereldoorlog is Ieper verwoest. Na de eerste wereldoorlog heeft men het oude middeleeuwse stadscentrum herbouwd. De herbouw van de Lakenhal heeft 35 jaar geduurd.
- ² - Het Ieperse Belfort is een drie verdiepingen tellende stadstoren. Op de eerste verdieping werden de documenten en kostbaarheden van de stad bewaard, de tweede verdieping fungeerde als wapendepot en in de bovenste geleding hingen de 49 klokken van de beiaard. Op de buitengaanderij liepen de torenwachters, die bij onheil de klokken moesten luiden.

Tristram de Keerle (II), de stamvader van de *Ieperse tak*, en verschillende van zijn nakomelingen hebben in de *Lakenhal van Ieper* als “*drapier*” / *lakenkoopman* gewerkt. Een “*drapier*” / *lakenkoopman* was meestal een ondernemer, die niet alleen lakens verhandelde, maar ook het hele productieproces regelde. Hij kocht de ruwe wol in, liet die tegen stukloon door spinsters en wevers spinnen en weven en bracht de lakens naar een ververij om ze te laten verven. Vervolgens regelde hij nog het vollen, droogscheren, persen, stijven, vouwen en laten keuren. Pas daarna bood hij de lakens te koop aan.

Tristram heeft zich in 1501 als *lakenkoopman* in *Ieper* gevestigd. Zijn zoon *Pieter* (IIIc) is ook *lakenkoopman* geworden en was in 1518 “*lid van het college van gildemeesters*”. Deze functie bekleedde hij ook in 1535. Ook van *Jacob* (IVb) weten we, dat hij als lid van het zo invloedrijke lakengilde, “*lid van het college van gildemeesters*” is geweest. Omdat zij in *Ieper* al snel vooraanstaande posities in de lakenindustrie bekleedden, denk ik, dat *Tristram* “van huis uit” al kapitaalkrachtig was. Veel (heren)boeren in het Westkwartier hielden in die tijd schapen voor de wolindustrie. Ik veronderstel, dat Tristrams opa en vader (en mogelijk ook broers) landerijen bezaten en o.a. schapen hielden, Tristrams opa in *Wijtschate* en Tristrams vader in *Mesen*. En kennelijk was het lucratief om de wol, die op het familiebedrijf (of de familiebedrijven) geproduceerd werd, zelf te laten verwerken. Ik vermoed, dat Tristrams zoon *Jan* (IIIb) het familiebedrijf in *Mesen* en / of *Wijtschate* geheel (of gedeeltelijk) van zijn grootvader heeft overgenomen.

In de 16e eeuw notabelen van Ieper

In de 16e eeuw hebben *Jacob* (IVb) en *Joos* (IVj) in “*De Raad van 27 van Ieper*”, gezeten. Ook andere *De Keerle's* hebben in die tijd binnen de Ieperse gemeenschap belangrijke functies vervuld. Veel *De Keerle's* werden met “*Heer*” en “*Jonkvrouwe*” aangeduid. De *De Keerle's* behoorden tot de *notabelen van Ieper*.

De bekendste 16e eeuwse *De Keerle*, beroemd tot ver buiten Vlaanderen, is ongetwijfeld de priester, musicus en componist *Jacob de Kerle* (IVf) geweest. Voor geïnteresseerden volgt hier zijn levensgeschiedenis.

Jacob de Kerle (IVf), “Flandrus Yprensis” (1531/1532-1591)

Een beroemd componist

Jacob de Kerle is zó beroemd, dat de stad *Ieper* hem bij zijn 400ste sterfdag met een concert, uitgevoerd door het *Iepers kamerkoor*, heeft herdacht. *Jacob* staat in meerdere muziekencyclopedieën vermeld. Werken, door hem gecomponeerd, zijn zowel in oude als moderne notatie uitgegeven. *Otto Ursprung* heeft aan de universiteit van *München* in 1911 een “doctoraatsverhandeling” over hem gehouden. Deze verhandeling is twee jaar later ook in boekvorm verschenen ³ en ter gelegenheid van Jacobs 400ste sterfdag heeft prof. *Dr. Ignace Bossuyt* in 1991 een brochure ⁴ aan hem gewijd.

³ - Zie: *Jacobus de Kerle (1531/1532-1591) : sein Leben und seine Werke*, door O. Ursprung, München (1913).

⁴ - Met titel: *Jacobus de Kerle (1531-1591) Europese componist uit Ieper*.

De rol van de Vlaamse muziek in de 16e eeuw

Muziek speelde in de 16e eeuw een grote rol, zowel in het kerkelijke als wereldlijke leven. De belangrijkste opleidingscentra lagen in Vlaanderen. In de muziekgeschiedenis wordt de Renaissancemuziek uit de 16e eeuw dan ook vaak vereenzelvigd met *Vlaamse muziek*. De Vlaamse muziek uit die tijd was meerstemmige muziek, geschreven voor meerdere gelijkwaardige partijen. Doordat men vanaf 1501 ook muziek kon drukken, kon deze muziek over heel West-Europa verspreid worden. De beste zangers, musici, componisten, kapelmeesters en muziekpedagogen waren Vlamingen of door Vlamingen opgeleid. Vanaf 1430 tot 1580 hebben Vlamingen in de Europese muziekwereld de hoofdrol gespeeld. Jacob heeft dus zijn afkomst en zijn tijd mee gehad.

Zanger in de kathedraal van Kamerijk

Waar Jacob zijn muziekoopleiding precies heeft genoten is niet bekend. Vermoedelijk aanvankelijk in Ieper. Jacob is de eerste De Keerle, die zijn woongebied verlaat. Hij vertrekt naar Kamerijk (Cambrai), waarschijnlijk om daar te studeren. Kamerijk is een van de beroemdste muziekcentra uit die tijd. In 1548 en 1549 is Jacob enige tijd als *zanger* verbonden aan de *kathedraal van Kamerijk*.

De periode 1549 tot 1555

Waar Jacob zich tussen 1549 en 1555 heeft opgehouden, is niet bekend. Mogelijk is hij in deze periode tot de geestelijke stand toegetreden. In ieder geval zal hij al vóór 1555 muziek gecomponeerd hebben.

Koordinator, organist en beiaardier in Orvieto

Ver van huis, namelijk in *Orvieto*, een kleine stad in Umbrië, ongeveer 80 km ten noorden van Rome, werkt hij van 1555 tot 1562. De *kathedraal van Orvieto* bezat een 14e eeuwse orgel, dat als een der beste ter wereld gold. Jacob is vermoedelijk de eerste Vlaming geweest, die in Orvieto een baan kreeg. Eind 1555 wordt hij “*magister capellae*”, leider van de domkapel (het koor). Kort daarna wordt hij *organist* aan de dom en kan hij dat vermaarde orgel naar hartenlust bespelen. Hij wordt ook *beiaardier* van de *stad Orvieto*.

Reeds op 26-jarige leeftijd beroemd

In 1557 wordt in Rome een bundel met 21 vier- en vijfstemmige motetten ⁵ van hem uitgegeven. Zo’n muziekuitgave was zo kostbaar, dat een uitgever uitsluitend een bundel van één componist durfde uit te geven, als deze grote faam genoot. Jacob moet dus al op 26-jarige leeftijd een beroemd componist zijn geweest.

Componist van liturgische muziek

Jacob heeft vrijwel uitsluitend *religieuze muziek* gecomponeerd. De teksten van zijn eerste motetten zijn ontleend aan psalmtteksten, evangeliefragmenten, teksten ter ere van Maria en andere heiligen, b.v. de H. Cecilia. Men gaf de meerstemmige muziek in die tijd meestal per partij/stem uit. Daardoor zijn weinig composities uit die tijd volledig bewaard gebleven. Van de genoemde bundel motetten is alleen de altstem bewaard gebleven ⁶.

Tussen 1558 en 1561 legt Jacob zich toe op het componeren van hymnen, psalmen en Magnificats, die in de eerste plaats bestemd waren voor de vespers ⁷.

⁵ - Zie: “*Motetti di M. Iacobo de Kerle, Fiamengo*” (Motetten van M(eester?) Jacobus de Kerle uit Vlaanderen), uitgegeven door Valerio Dorico te Rome in 1557.

⁶ - Deze is of was in het bezit van de Bibliotheek voor Toonkunst in Amsterdam.

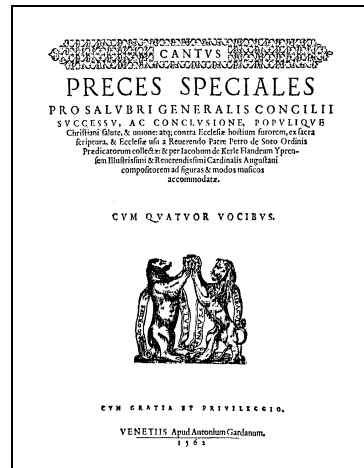
⁷ - In 1558 en al herdrukt in 1560: “*Hymni Totius Anni Secundum Ritum S. Rom. Ecclesiae*” (Hymnen voor het hele jaar volgens de rite van de Heilige Roomse Kerk), uitgegeven door Antoine Barré in Rome.

Verder (z.o.z.)

In veel kerken en kloosters was dit namiddaggebed belangrijker dan de mis. Tussen 1560 en 1570 componeert hij veel missen. Vanaf 1560 laat hij zijn werken in Venetië uitgeven door *Antonio Gardano*, een van de bekendste uitgevers uit die tijd. Jacob componeert zoveel, dat ik nog slechts enkele werken van hem zal noemen te beginnen met het meest “speciale”, dat Jacob heeft gecomponeerd, namelijk zijn beroemde “*Preces Speciales*”.

De *Preces Speciales*

Otto Truchseß von Waldburg, kardinaal en bisschop van Augsburg, heeft Jacob verzocht speciale gelegenheidsmuziek voor de afsluiting van het Concilie van Trente (1545-1563) te componeren. Tussen de herfst van 1561 en februari 1562 heeft Jacob zijn beroemde “*Preces Speciales Pro Salubri Generalis Concilii Successu*



Titelblad van de eerste druk van de “*Preces Speciales*”

In dienst van kardinaal

Otto Truchseß von Waldburg

Direct na het componeren van zijn *Preces Speciales* treedt Jacob in dienst van kardinaal *Otto Truchseß von Waldburg*. Nog datzelfde jaar verschijnt zijn bundel met zes vier- en vijfstemmige missen “*Sex Misse*”. Hij draagt de bundel op aan *hertog Albrecht van Beieren*.

Aanvankelijk verblijft hij in Rome, maar omdat de kardinaal tussen augustus 1563 en mei 1564 de *Habsburgse prins* *Rudolf* en *Ernst* naar Spanje moet brengen, zal Jacob de kardinaal en beide prinses op de reis naar *Spanje* hebben vergezeld.

Aan het Spaanse hof kregen de prinses hun verdere opvoeding. *Rudolf* wordt in 1576 *keizer van het Roomse Rijk* en *Ernst* is van 1592 tot 1595 *landvoogd der Nederlanden*. Na hun reis naar Spanje gaat Jacob met de kardinaal naar *Dillingen*, waar *Jacob* tot midden mei 1565, verblijft.

Kapelmeester van de kathedraal van Ieper

Daarna, in 1565, keert hij terug naar Ieper, maar niet voor lang. Tijdens zijn afwezigheid is Ieper - in 1559 - een bisschopsstad geworden en is de St. Maartenskerk tot kathedraal gepromoveerd. In december 1565 wordt hij kapelmeester van de St. Maartens-kathedraal.

In Ieper, maakt Jacob de beeldenstorm mee. Ook privé krijgt hij met “storm” te maken.

Geëxcommuniceerd

Hij kan het in Ieper slecht met zijn medekanunniken vinden. De conflicten lopen zo hoog op, dat hij na een dispuut met zijn kapittel, in een tegen hem aangespannen proces in april 1567 wordt geëxcommuniceerd. Direct daarna vertrekt hij naar *Rome*. Kennelijk is Jacob niet van plan zijn excommunicatie zo maar te accepteren.

In 1560: “*Liber Psalmorum ad Vesperas*” (Een boek met psalmen voor de vespers) en “*Magnificat Octo Tonum*” (Magnificats in acht toonsoorten) uitgegeven door Antonio Gardano in Venetië.

⁸ - Vertaling: Bijzondere gebeden voor de heilzame afloop van het algemeen concilie ...

⁹ - De teksten van de *Preces Speciales* waren door de dominicaan en theoloog *Petrus de Soto* speciaal voor het concilie geschreven en bevatten gebeden voor b.v. “vergeving van zonden” en “de eenheid van de christenen” en tegen b.v. “de woede van de vijanden van de kerk”.

Componist in Rome

Jacob verblijft een deel van 1567 en 1568 in Rome. Daar krijgt hij het verzoek om voor het huwelijk van *Wilhelm van Beieren*, de zoon van de *hertog Albrecht van Beieren*, met *Renata van Lotharingen* feestmuziek te componeren. Dit huwelijk, waarbij alle groten der aarde waren uitgenodigd, werd begin 1568 voltrokken.

Met Jacobs zesstemmige feestmuziek werd het diner afgesloten.

Componist, zanger en organist in Augsburg

Ik neem aan, dat zijn excommunicatie intussen is opgeheven, omdat hij in 1568 *kanunnik* van het kapittel van de *kathedraal van Augsburg* wordt. Van 1568 tot 1575 is hij als *zanger* en *organist* aan deze kathedraal verbonden. In Augsburg is hij zeer productief als componist. In deze periode componeert Jacob ook populaire wereldlijke muziek, meestal in opdracht en voor bijzondere gelegenheden.

Hij is intussen zo beroemd, dat zijn muziek niet alleen door Gardano in *Venetië*, maar ook door bekende uitgevers in *Neurenberg*, *Parijs* en *München* wordt uitgegeven.

Als kanunnik verbonden aan de kathedraal van Kamerijk

Vervolgens verblijft hij in verschillende plaatsen, terwijl hij (van 1575 tot 1585) een *prebende* (toelage) van de *kathedraal van Kamerijk* ontvangt. In 1579 wordt hij ook *kapittelheer* van deze kathedraal en is hij korte tijd terug in *Kamerijk*.

Daar wordt het voor hem, als priester, door de oorlogsomstandigheden, spoedig te gevaarlijk. Evenals vele andere priesters, moet hij uitwijken naar *Bergen* in Henegouwen, waar hij enige tijd een veilig onderkomen vindt.

In dienst van de keurvorst en aartsbisschop van Keulen

In 1582 wordt hij *kapelmeester* in dienst van de keurvorst en aartsbisschop van Keulen. In Keulen blijft hij slechts een paar maanden. Hier componeert hij vier missen, die door *Plantin* in *Antwerpen* worden uitgegeven in een schitterende volledige uitgave, een groot *koorboek*, waarin alle partijen/ stemmen staan opgenomen.

In dienst van keizer Rudolf II

Tenslotte is hij van 1582 tot aan zijn dood in 1591 hofkapelaan van *keizer Rudolf II*. Tot 1583 verblijft hij met hem in het *Habsburgse keizershof* in *Wenen*, daarna in de residentie van de keizer in *Praag*. Hij overlijdt in Praag, ruim 1000 km van zijn geboorteplaats verwijderd! Jacob heeft niet alleen muzikaal veel gepresteerd, maar ook fysiek. Hij heeft half Europa doorgereisd, duizenden kilometers afgelegd en dat in die tijd. Verharde wegen bestonden er nog nauwelijks. Hij moet dikwijls maanden onderweg zijn geweest.

Ter ere van de keizer heeft hij in een herdruk van zijn Antwerpse koorboek een opdracht aan de keizer toegevoegd. Zelf noemt hij zich dan *Jacobus de Kerle, Flandrus Yprensis, Vlaming* uit *Ieper*. Kennelijk is hij trots op zijn Vlaamse en Ieperse afkomst geweest.



titelblad van het koorboek

Na 1600 notabelen van Vlaanderen

Slechts een deel van de familie woont na 1600 nog (of weer) in hun oude woongebied. Bij de 17de en 18e eeuwse *De Keerle's* ben ik geen lakenkooplieden meer tegengekomen. (De bloeitijd van de lakenindustrie in het Westkwartier is intussen ook voorbij.) Meerdere *De Keerle's* behoren in de 17e en 18e eeuw tot de *notabelen van Vlaanderen* en enige van hen zijn zelfs in *de adelstand* verheven.

Enige 17e eeuwse *De Keerle's* met belangrijke functies:

- *Jan de Keerle* (Vg), zoon van *Ghilein* (IVg), 6-1-1606 in de kathedraal van *Ieper* gehuwd met *Johanna van der Meersch*, dochter van de 1e raadspensionaris/1e griffier van de stad en kasselrij *Ieper François van der Meersch*¹⁰. *Jan* (Vg) is in 1608 o.a. *schepen* van *Ieper*. (Hij is 2-9-1633 in *Ieper* overleden.)
- *Guiliam Guiliams de Keerle*, 9-7-1618 in *Ieper* geboren, is (in 1669) *pastoor* in *Nieuwkerke*.
- *Antoine de Keerle*, zoon van *Joos Guiliams de Keerle* en *Marie Pieters Maerten*, ca. 1638 in *Ieper* geboren, vader van 11 kinderen (6 zonen / 5 dochters) alle uit zijn 1e huwelijk met *Françoise Colpaers*, is van 1668 tot 1693 *notaris* in *Ieper*. (Hij is in 1693 - nog als notaris in functie - in *Ieper* overleden.)

De bekendste 17e eeuwse *De Keerle* is *Pieter de Keerle*, zoon van *Jan de Keerle* (Vg).

Pieter de Keerle, zoon van Jan de Keerle (Vg)

De eerste De Keerle, die in de adelstand wordt verheven

Pieter de Keerle, zoon van *Jan de Keerle* (Vg), ca. 1610 in *Ieper* geboren, L.I.R.¹¹, *Heer van Swaelen*, trouwt 8-5-1650 in *Kortrijk* met “*Jeanne Claire*” *Goetghebuer*¹² uit *Kortrijk*, dochter van *Heer Antoine Goetghebuer*, griffier van de stad *Kortrijk*. *Pieter* wordt 31-1-1645 door *koning Filips IV* in *Madrid* in de adelstand verheven. Vanaf die datum kan hij zich *Heer van Swaelen* noemen.

Twee 18e eeuwse *De Keerle's* met een belangrijke functie:

- *Pieter de Keerle*, die met *Marie-Anne Eeckhout* is getrouwd, vader van 5 kinderen, wordt *procureur* bij de *Justitieraad van Vlaanderen* in *Gent*.

¹⁰ - Zie: *Annuaire de la noblesse de Belgique*, publié par le baron de Stein d'Altenstein (1882) trentesixième année, blz. 221.

¹¹ - L.I.R. (= licentiaat in de rechten) Opm. : L.I.R. komt overeen met Mr. of Drs. bij ons.

¹² - Opm.: Haar voornamen staan tussen aanhalingstekens, omdat dit haar voornamen zijn, zoals ik ze in een Franse tekst gevonden heb. Ik weet niet met welke (Vlaamse ?) voornaam zij werd aangesproken. In de vooraanstaande Vlaamse kringen werden ook Franse voornamen gebruikt.

- *Philippe de Keerle*, de oudste zoon van *Pieter de Keerle* en *Marie-Anne Eeckhout*, 21-6-1704 in de Sint-Michielskerk te *Gent* gedoopt, 2-5-1736 in de Sint-Baafskathedraal te *Gent* getrouwd met *Marie-Françoise Suijs* en 22-1-1764 in de Sint-Baafskathedraal in *Gent* begraven, wordt evenals zijn vader *procureur* bij de *Justitieraad van Vlaanderen* in *Gent*. *Pieter* en *Philippe* zijn de vader en broer van de bekendste 18e eeuwse *De Keerle*.

De bekendste 18e eeuwse *De Keerle* is *Louis baron de Keerle*.

Louis baron de Keerle (1705-1781) ¹³

Een vooraanstaand advocaat

Louis baron de Keerle, tweede zoon van *Pieter de Keerle* en *Marie-Anne Eeckhout*, 8-12-1705 in de Sint-Michielskerk in *Gent* gedoopt, L.I.R. ¹⁴, *Heer van Bissem*, huwt 16-10-1740 in de Sint-Baafskathedraal te *Gent* met *Marie Catharine Jeanne Diericx*. *Louis* is 5-5-1781 in *Gent* overleden en daar begraven op het kerkhof van de Sint-Baafs-kathedraal. Bij zijn trouwen is hij al een vooraanstaand advocaat.

Zeer belangrijke functies

Hij maakt carrière en gaat zeer hoge functies vervullen, o.a.:

- rector-magnificus van de universiteit van Douai
- advocaat bij de Justitieraad van Vlaanderen in *Gent*
- boventallig lid van de Raad van Financiën in Brussel
- lid van de Raad van State in Brussel vanaf 6-2-1761
- voorzitter van de Justitieraad van Vlaanderen in *Gent* vanaf 8-5-1772.

Commissaris van de Keizerin

Ook wordt hij Commissaris van *Maria Theresia*, keizerin van het Rooms-Duitse Rijk. In 1752 is hij Commissaris van de Keizerin (een van de drie) bij een internationale conferentie, waarbij ook een minister van Engeland en een van de Republiek aanwezig waren. In 1757 is hij Commissaris van de Keizerin van de op Pruisen veroverde staten.

De titel van baron gekregen

Louis is al van adel - alle leden van de Raad van State zijn in die tijd van adel - als hem door keizerin *Maria Theresia* 4-7-1778 om zijn grote verdiensten de *titel van baron* wordt verleend. Deze titel wordt hem “overdraagbaar bij eerstgeboorte” ¹⁵ verleend ¹⁶. Op *Louis* grafzerk is zijn wapen aangebracht.

¹³ - De meeste gegevens over *Louis baron de Keerle* en zijn familie (o.a. over zijn vader, broer en zoon) heb ik behalve aan Merghelynck ontleend aan het in noot 10 vermelde boek.

¹⁴ - Opm.: Hij is 11-1-1727 in Leuven in de rechten afgestudeerd.

¹⁵ - De titel werd van oudsher verbonden met grondbezit, in latere tijd het familiebezit. Om het goed bijeen te houden, gold die beperking: “overdraagbaar bij eerstgeboorte”.

¹⁶ - *Louis baron de Keerle* heeft slechts één kind - *Louis-Joseph de Keerle* - gehad. Deze mag tegelijk met zijn vader de *titel van baron* voeren en zich *Heer van Bissem* noemen. *Louis-Joseph* is 29-7-1742 in Brussel gedoopt en 13-4-1776 in *Gent* gehuwd met *Marie Françoise Rufine Charlotte van der Straten*. Zij hebben alleen drie dochters gehad, zodat deze baronnentak van de familie *De Keerle* al snel is uitgestorven.

Wapens aan De Keerle's toegeschreven

Er bestaan veel verzamelingen en boeken met wapens. Vanwege de vele overlappings, heb ik zoveel mogelijk naar de *oudste bronnen* gekeken. In de verzamelingen, boeken en literatuur, die ik tot nu toe bestudeerd heb, heb ik 4 *verschillende wapens* gevonden, die - al of niet terecht - aan *De Keerle's* worden toegeschreven.

In het kader hieronder staan de volledige beschrijvingen, zoals ik ze in het Frans gevonden heb, met - indien bekend - de vermelding van degene, die het wapen gevoerd heeft en de (oudste) bron. Daarna zal ik de beschrijvingen van de wapens (zonder versierselen) ook in het Nederlands geven.

De 4 gevonden wapens van De Keerle's		
1e wapen:	beschrijving:	de sin. à 3 brebis pass. d'arg.
	bron:	een genealogisch handschrift "v. d. Stichele de Maubus"
2e wapen:	beschrijving:	d'azur à 3 coquilles d'or
	gevoerd door:	Olivier de Keerle (gehuwd met Péline de Schildere)
	bron:	Fonds Merghelynck, no. 8 f(v). 540
3e wapen:	beschrijving:	d'argent à 3 quilles d'azur, 2 et 1 / l'écu timbré d'un casque d'argent, grillé et liseré d'or, orné de son bourlet et de ses lambrequins d'argent et d'azur; cimier: une quille de l'écu
	gevoerd door:	Pieter de Keerle, die in 1645 in de adelstand is verheven
4e wapen:	beschrijving:	d'azur, à 3 vans d'or, posé 2 et 1 / couronne de baron à perles / à dextre une figure humaine au naturel, vêtue aux émaux de l'écu et à senestre un lion d'or, armé et lampassé
	gevoerd door:	Louis baron de Keerle
	bron:	o.a. (ARA Brussel :) Kanselarij voor de Nederlanden te Wenen 778, 373

In de heraldiek (= wapenkunde) beschrijft men wapens met karakteristieke termen in een soort telegramstijl. *Sinopel* staat voor groen en *azuur* voor blauw.

Beschrijving van de 4 gevonden wapens (zonder versierselen) in het Nederlands:

- 1e wapen : in sinopel, 3 gaande schapen van zilver
- 2e wapen : in azuur, 3 schelpen van goud
- 3e wapen : in zilver, 3 kegels van azuur, 2 en 1 geplaatst
- 4e wapen : in azuur, 3 wannen van goud, 2 en 1 geplaatst.

Een *wan* is een grote rieten mand, waarmee door schudden het kaf van het koren werd gescheiden.

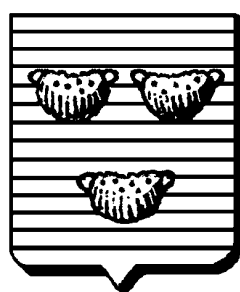
Baron Bodaert vermeldt het 1e en 2e wapen ¹⁷, Baron de Herckenrode het 3e ¹⁸ en o.a. Merghelynck in zijn dossier *De Keerle* het 4e. De attributen *kronen* en *schildhouders* hadden vroeger een speciale betekenis, maar worden tegenwoordig als versierselen beschouwd. Alleen van het 3e en 4e wapen heb ik ook *afbeeldingen* gevonden. Bij het 2e en 3e wapen vraag ik me af of ze wel correct zijn!

Het *1e wapen* spreekt voor zich. In de dorpen rondom *Ieper* werden zeer veel schapen gehouden. Ook de *De Keerle's* hebben, zoals ik al eerder (zie blz. A-2) heb vermeld, in de *15e en 16e eeuw* waarschijnlijk schapen gehouden. Vermoedelijk is dit het oudste wapen van de *De Keerle's*.

Bij het *2e wapen* vraag ik mij af, of niet een afgebeeld wapen foutief geïnterpreteerd is. *Wannen* zijn niet zo makkelijk te herkennen en hebben wel wat van *schelpen* (zie de door mij getekende wapens hieronder). Ik denk, dat in de beschrijving van het 2e wapen niet schelpen, maar wannen had moeten staan ¹⁹.



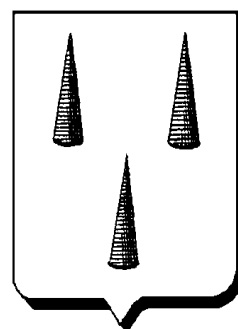
2e wapen



4e wapen

AK

Het *3e wapen* vertrouw ik ook niet. Mij viel op, dat het Franse woord *quilles* slechts 2 letters verschilt van het Franse woord *coquilles*. Wel zijn de kleuren van het 2e en 3e wapen afwijkend en beschrijft Baron de Herckenrode ook de ornamenten, maar het meest recente wapenboek van de Belgische adel ²⁰ geeft het *4e wapen* ook als wapen van *Pieter de Keerle*, die in 1645 in de adelstand is verheven, alleen met andere ornamenten ²¹, dan bij *Louis baron de Keerle*.



3e wapen

- ¹⁷ - Zie: *Notes généalogiques sur les Thévelin à Ypres* door Baron Bodaert in: *L'Intermédiaire des Généalogistes* 1978 blz. 278.
- ¹⁸ - Zie: *Nobiliaire des Pays-Bas et du Comté de Bourgogne par M. de Vegiano, Sr. D'Hovel etc.* geredigeerd door Baron J. S. F. J. L. de Herckenrode, deel III (1870), blz. 1118 en *Armorial*, deel V (= het deel met de afbeeldingen) (1865), afbeelding 1228.
- ¹⁹ - In een *zwart/wit*-tekening van een wapen wordt *zilver* wit aangegeven, *goud* gespikkeld en *blauw* horizontaal gestreept.
- ²⁰ - Zie : *Wapenboek van de Belgische adel van de 15de tot de 20ste eeuw* deel F-M (1992), blz. 458.
- ²¹ - Beschrijving: d'azur, à trois vans d'or / heaume grillé et sommé d'ung pélican d'or, et aux bourrelet et hachemens d'or et d'azur. (Het wapen staat niet afgebeeld.)

Het 4e wapen is in ieder geval correct, omdat het een geregistreerd *adellijk wapen* is. Het is waarschijnlijk door alle adellijke *De Keerle's* gevoerd.

Waarschijnlijk is *Pieter de Keerle*, de vader van *Louis baron de Keerle*, een kleinzoon van de *Pieter de Keerle*, die als eerste *De Keerle* in de adelstand is verheven, en stammen alle adellijke *De Keerle's* af van *Jan de Keerle* (V g), de *Jan de Keerle*, die o.a. in 1608 *schepen van Ieper* was.

Ook dit wapen spreekt voor zich. De *wannen* wijzen - evenals de schapen op het eerste wapen - op grondbezit en een agrarische afkomst. Wat dat grondbezit betreft, hebben *Jan de Keerle* (V g) en zijn nazaten ontzettend veel geluk gehad.

Na veel oorlogsgeweld, de val van *Ieper* en het herstel van de Spaanse macht, slaagt Hanskins²² familie er in - zes jaar na de dood van Hanskins vader! - Hanskins erfenis toch nog veilig te stellen (zie ook blz. K-8 bij Hanskins vader *Ghilein de Keerle* (IVd)). Als dat niet gelukt was, zouden de carrières van deze *Jan* en zijn adellijke nazaten er ongetwijfeld heel anders uitgezien hebben.



het wapen van de baronnen De Keerle met ornamenten

© 1998 M. J. P.h. van der Kallen, Bachplein 5, 2651 TZ Berkel en Rodenrijs
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

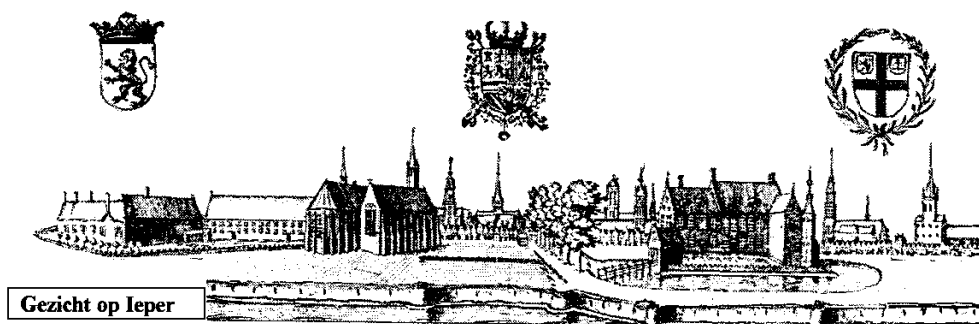
²² - Jan wordt dan nog Hanskin genoemd.

Gevolgen van de beeldenstorm en de 80-jarige oorlog

De aanleiding tot de beeldenstorm

Ieper en het *Westkwartier* zijn in de 16e eeuw ook cultureel van betekenis. Notabelen en ambachtslieden zijn, zeker voor die tijd, goed opgeleid. De scholing hier is beter dan in veel andere gebieden in de Nederlanden. Zelfs in kleinere steden van het Westkwartier heeft men al “*Latijnse scholen*”, scholen waar o.a. Latijn wordt gedoceerd. Hier is men zich bewust van de wantoestanden, die er in de katholieke kerk heersen. Hier discussieert men over de nodige veranderingen en verbeteringen. Hier sympathiseert men al vroeg, in alle lagen van de bevolking, met de ideeën van Johannes Calvijn.

Ik heb al vermeld, dat *Karel V* dit opkomend protestantisme in zijn rijk in de kiem wilde smoren. In 1523 benoemt hij in de Nederlanden een *pauselijk inquisiteur*. In datzelfde jaar worden in Brussel de eerste Nederlandse *ketters* terechtgesteld.



In 1530 vindt de *eerste onthoofding* in het *Westkwartier* plaats. Het eerste slachtoffer in het *Westkwartier* is een liedjeszanger, die ketterse liedjes heeft gezongen. *Karel* vaardigt plakkatens uit om de ketterij te bestrijden. Het is niet alleen niet toegestaan om protestant te worden, maar het is b.v. ook verboden “ketterse” boeken of afbeeldingen te bezitten, “ketterse” bijeenkomsten bij te wonen, aan “ketters” onderdak te verlenen en de bijbel te lezen of te verklaren. Eén inquisiteur is al snel niet voldoende. Rond 1545 opereren er al 13 inquisiteurs in de Nederlanden, waarvan één, *Pieter Titelmans*, zich speciaal met het *Westkwartier* bezighoudt. *Titelmans* vestigt zich in *Ieper*. Hij is zeer gedreven. Non-stop is hij in de weer om ketters te vervolgen en hij betaalt mensen om voor hem te spioneren.

In 1555 neemt *Philips II* de vervolging van de ketterij in de Nederlanden van zijn vader over. Politiek en religie zijn nog sterk met elkaar verweven. Om de ketters nog beter te kunnen bestrijden, wil *Philips* o.a. kleinere bisdommen en meer bisschoppen aanstellen.

Philips wil een bisdommenindeling, waarbij de buitengrenzen van de bisdommen samenvallen met de grenzen van zijn rijk. Hij wil ook, dat de nieuwe bisschoppen, terwille van hun inkomsten, *titulair abt* worden van een in hun bisdom gelegen abdij. De op deze wijze door hem benoemde *bisschoppen* worden dan bovendien, door hun titel van abt, automatisch lid van de *Provinciale Staten*, waarin ze hem *politiek* kunnen ondersteunen. De paus wil *Philips* wensen in zonder de betrokkenen daarin te kennen. Hiertegen rijst verzet, zowel van de kant van de hoge adel als van de kant van de abten, die hun macht ingeperkt zien worden.

Als gevolg van de nieuwe bisdommenindeling wordt in 1559 het *Bisdom Ieper* opgericht. Dit nieuwe bisdom valt min of meer samen met het *Westkwartier*. *Ieper* wordt bisschopsstad en *Maarten van Riethoven* wordt de eerste bisschop. Hij doet zijn best, maar kan het tij niet meer keren. Degenen, die *calvinist* geworden zijn, willen *eigen kerken*, onafhankelijk van iedere wereldlijke macht. Als vanaf 1559 de vervolging van de *ketters* geïntensiveerd wordt, vluchten veel *calvinisten* uit het *Westkwartier* naar *Engeland*, waar eigen kerkgemeenschappen wel worden toegestaan. Zo ontstaan hun vluchtelingenkerken in Londen en later o.a. ook in Sandwich (1561) en Norwich (1565).



Vanuit *Engeland* helpen deze kerken zo goed mogelijk hun achtergebleven geloofsgenoten in het *Westkwartier*. Predikanten, uitgetreden priesters en monniken, maar ook wevers en andere handwerkslieden, steken tussen 1559 en 1562 regelmatig het Kanaal over om op geheime plaatsen in het *Westkwartier* bijbellezingen te houden. In 1561 en 1562 steken zij zelfs over om opgepakte geloofsgenoten uit gevangenissen in *Ieper* en elders in het *Westkwartier* te bevrijden. Deze gevangenisbraken lukken en zij weten samen met de bevrijde gevangenen naar Engeland te ontkomen. Daarna worden zij overmoedig.

Op zondag 12 juli 1562 preekt een calvinist - tijdens de hoogmis in de katholieke kerk - in de open lucht op een dorpskerkhof in het *Westkwartier*. Bij deze *eerste hagepreek* in de Nederlanden zijn ongeveer 200 toehoorders aanwezig. De predikant en zijn gevolg vertrekken na de preek weer naar *Sandwich*, maar de achtergebleven toehoorders worden opgepakt en zo gruwelijk terechtgesteld of op zijn gunstigst verbannen, dat er in het *Westkwartier* een ware angstpsychose toeslaat. Veel nog niet gevluchte *calvinisten* vluchten nu ook. Drie jaar lang durven zij hier niets meer te ondernemen.

Door de godsdienstvervolgingen stagneert intussen de lakenhandel. In zeer korte tijd worden veel arbeiders in de lakenindustrie werkloos. Een groot deel van de bevolking verpaupert.

Aan hun ellende komt voorlopig geen einde. Door de zeer strenge winters van 1565 en 1566 mislukt twee jaar achtereen de graanoogst. De broodprijzen vliegen daardoor omhoog. De werkloze arbeiders kunnen deze niet meer betalen. Zij hebben veelal ook geen land, waarop zij nog iets voor hun gezinnen kunnen verbouwen. Er heerst in 1565 en 1566 in het *Westkwartier* hongersnood. Mensen komen om door honger en kou. Ondanks die *hongersnood*, blijven veel priesters en kloosterlingen - veel grond in het *Westkwartier* is eigendom van rijke kloosters - toch nog hun *tienden* van de bevolking opeisen. Dat zet uiteraard kwaad bloed.

De beeldenstorm

Nadat in april 1566 een groep edelen de *landvoogdes* “het smeekschrift der edelen” heeft aangeboden en een verzachting van de geloofsplakkaten heeft bereikt, durven veel vluchtelingen naar het *Westkwartier* terug te keren. Hun predikanten beginnen al snel weer *hagepreken* te houden. Ze zijn militanter geworden en durven nu priesters, kloosterlingen en de katholieke kerk openlijk te bekritisieren. Terwijl de katholieke kerken in het *Westkwartier* leeglopen, krijgen zij steeds meer gehoor. De Ieperse stadsmagistraat rapporteert, dat bij de *hagepreek*, die op 4 augustus 1566 net buiten de stadswallen van *Ieper* gehouden werd, “wel 20.000 toehoorders” aanwezig waren.

In *Steenvoorde*, in het *Westkwartier* ten zuidwesten van *Ieper* (en tegenwoordig in Frankrijk) gelegen, vindt op 10 augustus 1566 weer zo’n *hagepreek* plaats. Na de preek trekt de predikant met een deel van zijn opgehitste en “bewapende” toehoorders naar het vlakbij gelegen Laurentiusklooster. Daar slaan zij in de kapel woedend de beelden kapot. Daarna besluiten ze ook andere kloosters en kerken in het *Westkwartier* “aan te pakken”. De volgende dagen trekken zij van plaats naar plaats. Zo barst in het *Westkwartier* de “beeldenstorm” los.

Het stadsbestuur van *Ieper* probeert de woedende menigte buiten de stadsmuren te houden. De magistraten geven opdracht de stadspoorten gesloten te houden, maar omdat één van de stadswachten ‘s nachts stiekem een poort voor de *calvinisten* opent, mislukt dit. Op 16 augustus 1566 worden ook de kerken en kloosters in *Ieper* aangepakt. Vanaf 18 augustus vindt de beeldenstorm ook navolging in plaatsen buiten het *Westkwartier*. Veel steden in de Nederlanden krijgen met deze woede-uitbarsting te maken.

Gevolgen van de beeldenstorm

De *landvoogdes Margaretha van Parma*, een halfzus van *Philips II*, schrikt zó, dat zij besluit de *calvinisten* enigszins tegemoet te komen en hen *enige godsdienstvrijheid* toe te staan. In *Ieper* regelt het stadsbestuur die beperkte godsdienstvrijheid in een verdrag. Zoals we gezien hebben is *Joos de Keerle* (IVj) een van de ondertekenaars. *Joos* is een van de notabelen, die *calvinist* is geworden en daar voor uit durft te komen.

Die beperkte godsdienstvrijheid duurt slechts zéér kort. *Philips II* accepteert de tolerantie van zijn zus helemaal niet en stuurt de *hertog van Alva* - kortweg *Alva* - met een enorm leger naar de *Nederlanden* om de *schuldigen* van de *beeldenstorm* te *berechten*.

Alva's Raad van Beroerten

Alva komt in augustus 1567 met zijn leger in de Nederlanden aan. Hij stelt direct de *Raad van Beroerten* in. Vanwege de vele *doodvonnissen* wordt deze raad al gauw door de bevolking *Bloedraad* genoemd. In het *Westkwartier*, waar men het initiatief tot de beeldenstorm heeft genomen, worden al in januari 1568 de eerste mensen gedagvaard. Alleen al op 29 maart, 5 en 12 april 1568 gaan 395 dagvaardingen voor mensen uit *Ieper* de deur uit! De 80-jarige oorlog laat men in de geschiedenisboeken pas 23 mei 1568 met de *Slag bij Heiligerlee* beginnen. In het *Westkwartier* moeten velen al vóór dat officiële begin van de oorlog voor hun leven vrezen en vluchten. Tussen 1567 en 1573 zijn meer dan 12.000 mensen door de *Raad van Beroerten* veroordeeld, waarvan velen uit *Ieper* en het *Westkwartier*. Van meer dan 1100 personen weten we, dat ze zijn geëxecuteerd, opgehangen, onthoofd of verbannen. Velen zijn ook mishandeld en van velen zijn al hun bezittingen geconfisqueerd.

De Keerle's, die door Alva's Raad van Beroerten zijn veroordeeld

Tussen 1567 en 1573 zijn de volgende *De Keerle's* door *Alva's Bloedraad* veroordeeld ¹

- | | |
|---|--------------|
| • <i>Willem / Wullem de Keerle</i> | uit Waasten |
| • <i>Jan de Keerle</i> (Va) | uit Ieper |
| • Jans echtgenote, <i>Marie Janssens</i> , dochter van <i>Piet</i> | uit Ieper |
| • <i>Pieter de Keerle</i> | uit Ieper |
| • <i>Franchois de Keerle</i> , van beroep smid | uit Estaires |
| • <i>Marie 'sKeerels</i> , echtgenote van <i>Pieter de Meulenaere</i> | uit Ieper |

Hier staat *Joos de Keerle* (IVj), ondertekenaar van het godsdienstverdrag, niet bij! *Joos* zal *Alva's* komst ongetwijfeld niet hebben afgewacht en tijdig gevlucht zijn. *Jan de Keerle* (Va) en zijn vrouw zijn in ieder geval ook op tijd naar *Engeland* gevlucht. Of ook de andere veroordeelde *De Keerle's* tijdig hebben kunnen vluchten, weet ik niet. Veel mensen uit het *Westkwartier* hebben *Alva's* represailles niet afgewacht, maar zijn al vóórdat zij gedagvaard of opgepakt konden worden naar *Engeland* gevlucht. Zo zijn o.a. ook Jans broer *Jaspart de Keerle* (Vd) en Jans zus *Beelken de Keerle* naar *Engeland* gevlucht.

¹ - Zie: *Le Conseil des Troubles. Liste des condamnés (1567-1573)* door A. L. E. Verheijden
Opm.: Waartoe ze zijn veroordeeld staat niet vermeld.

Gevluchte burgers kunnen in 1577 terugkeren

Na de plotselinge dood van Alva's opvolger *Requesens*, begin 1576, trekken muitende *Spaanse troepen* maandenlang door *Vlaanderen*. Afgevaardigden van de Staten-Generaal en van Willem van Oranje komen bijeen om hier iets aan te doen. Nadat de Spaanse troepen op 4 nov. 1576 *Antwerpen* hebben geplunderd, waarbij ca. 7000 burgers werden vermoord, komen zij tot een vergelijk. Op 8 november wordt de *Pacificatie van Gent* gesloten. Dit akkoord telt 25 artikelen. In het 1e artikel wordt een *amnestie* voor de Nederlandse veroordeelden van de godsdiensttroebelen geregeld. Ook wordt de gehate *Raad van Beroerten* naar huis gestuurd. Als in januari 1577 de nieuwe *Spaanse landvoogd Don Juan* arriveert, wordt hij gedwongen een deel van dit akkoord over te nemen. Op 12 februari 1577 accepteert hij de genoemde *amnestie*. Daarna keren tientallen vluchtelingen naar huis terug. Onder hen bevindt zich *Olivier Thevelin*, die komend uit *Norwich*, op 15 februari 1577 in *Ieper* aankomt. In december 1578 trouwt hij met *Martine de Keerle* (zie blz. P-8).

Calvinist geworden burgers krijgen macht

In 1577 worden - heel ongebruikelijk! - twee voogden aangesteld t.b.v. de minderjarige kinderen van *Joos de Keerle* (IVj), terwijl hij en zijn vrouw nog leven. Waarschijnlijk zijn ook Joos en zijn vrouw teruggekeerd, maar vertrouwen zij de nieuwe situatie niet. In 1578 wordt *Joos de Keerle* (IVj) lid van de Raad van 27 van de stad *Ieper*. In datzelfde jaar overlijdt ook de landvoogd *Don Juan*. Na zijn dood benoemt *Philips II* de hertog van *Parma* - kortweg *Parma* - als nieuwe landvoogd. *Parma*, een uitstekend veldheer en diplomaat, krijgt de opdracht de verloren Spaanse macht te herstellen. In 1579 sluiten de zeven Noordelijke gewesten met enige zuidelijke steden, waaronder *Ieper*, de *Unie van Utrecht*, een militair verdrag, om de opmars van *Parma* te stuiten. In 1580 wordt *Jacob de Keerle* (IVb) lid van de Raad van 27 van de stad *Ieper*. In 1581 verklaren de Staten-Generaal, waarin de zeven provinciën, *Brabant*, *Vlaanderen* en *Mechelen* vertegenwoordigd zijn, in de "Acte van Verlatinghe" *Philips II* niet langer als hun soeverein te erkennen! De situatie is gewijzigd. De macht van de calvinisten is zo toegenomen, dat katholieke priesters zich niet meer veilig voelen en vluchten. Zoals we gezien hebben, vlucht *Jacob de Keerle* (IVd) naar *Bergen* in *Henegouwen* (zie blz. A-5).

Tienduizenden Vlaamse vluchtelingen

Parma slaagt er na 1579 in veel zuidelijke steden weer onder Spaans gezag te brengen. Hij veroverd o.a. *Brugge*, *Gent* en *Ieper* in 1584 en *Antwerpen* en *Mechelen* in 1585. Tienduizenden *Vlamingen* vluchten nu naar de Noordelijke Nederlanden.

Antwerpen, in die tijd de rijkste en machtigste stad van Europa, valt 17 augustus 1585. Na de val van Antwerpen komt een gigantische vluchtelingenstroom op gang. Dat ligt niet aan *Parma*, die de Antwerpenaren zeer humaan behandelt. Na de capitulatie van Antwerpen volgen van zijn kant geen represailles. De calvinisten krijgen van hem zelfs vier jaar de tijd om hun zaken af te handelen en de stad te verlaten! Deze vluchtelingenstroom wordt veroorzaakt door de watergeuzen, die de stad aan de zeezijde afgesloten weten te houden en zo het handelsverkeer naar de stad lamleggen. Meer dan 40.000 mensen verlaten *Antwerpen* en vertrekken naar de Noordelijke Nederlanden! (*Antwerpen* telde in 1585 ca. 86.000 en in 1589 nog maar 42.000 inwoners.)

Geschat wordt, dat tussen 1579 en 1600 meer dan 150.000 *Zuid-Nederlanders* naar de *Noordelijke Nederlanden* zijn uitgeweken.

Ook vanuit *Ieper* en het *Westkwartier* vlucht men nu óf via *Engeland* óf rechtstreeks naar de *Noordelijke Nederlanden* en bij voorkeur naar de steden in *Holland* en *Zeeland*, die over zee bereikt kunnen worden. Onder deze vluchtelingen bevinden zich veel voor-
aanstaande calvinistische burgers en ook *De Keerle's*.

Bekend is o.a., dat van *Bertram de Keerle* (IVh), een broer van *Joos de Keerle* (IVj), vrouw en kinderen vlak voor *Bertrams* dood naar *Holland* zijn gevlucht en dat *Bertrams* zus *Jacquemijne de Keerle* naar *Zeeland* is gevlucht.

De meeste vluchtelingen zijn gevlucht om te overleven, dikwijls hals over kop. Over deze vluchtelingen is heel weinig opgetekend. Daarom weten we meestal niet wie, wanneer en waarheen gevlucht is. Ook weten we van de meeste vluchtelingen niet of ze hun vlucht overleefd hebben en waar ze uiteindelijk terecht zijn gekomen.

De oudste Nederlandse gegevens over gevluchte De Keerle's

De oudste *Nederlandse gegevens* over gevluchte *De Keerle's* heb ik in *Leiden* gevonden. *Leiden* vormde een uitzondering. Daar probeerde men wel de vluchtelingen te registreren. Uit hun registratie blijkt, dat meerdere *De Keerle's* naar *Leiden* gevlucht zijn.

De ontvangst van de vluchtelingen uit *Ieper* en het *Westkwartier* in *Leiden* was uniek. Het stadsbestuur van *Leiden* wierf actief vluchtelingen uit *Ieper* en het *Westkwartier*. *Leiden* was vóór 1574, evenals *Ieper*, een bekende *lakenstad*. Bij het beleg van *Leiden* in 1574 kwamen zóveel inwoners van *Leiden* om, dat daarna de Leidse lakenindustrie weer opnieuw opgebouwd moest worden. Het stadsbestuur van *Leiden* deed daarom zijn best om de gevluchte ervaren en goedopgeleide ondernemers en werkers uit de lakenindustrie van *Ieper* en het *Westkwartier* naar hun stad te krijgen.

Leiden was omgekeerd ook aantrekkelijk voor de *calvinistische* vluchtelingen uit *Ieper* en het *Westkwartier*. In *Leiden* konden ze hun godsdienst vrij uitoefenen, in hun eigen beroep aan de slag én ook nog direct gehuisvest worden. Door het Calvinistische regime en door de massale sterfte ten gevolge van de hongersnood en de pest tijdens het beleg in 1574, was er aanvankelijk voldoende ruimte in leegstaande kloosters en verlaten huizen om hen onder te brengen. *Leiden* kon zelfs zoveel vluchtelingen opnemen, dat er rond 1600 in *Leiden* meer *Zuid-Nederlanders* dan oorspronkelijke *Leidenaren* woonden!

In 1581 heeft het stadsbestuur van *Leiden* - om zicht te krijgen op de nieuwe situatie - de bevolking van *Leiden* wijk voor wijk laten registreren en daarna - in dezelfde volgorde als bij de volkstelling - een lijst van belastingplichtigen laten aanleggen.

Beide registraties zijn bewaard gebleven. Daardoor weten we, dat onder de allereerste vluchtelingen, die naar *Leiden* kwamen, zich ook een timmerman *Jan de Kerle* uit *Nieuwkerke*² bevond. Omdat ook alle vrouwen en kinderen bij deze volkstelling zijn geregistreerd, weten we, dat deze *Jan de Kerle* niet onze stamvader *Jan* (I 1) geweest kan zijn.

² - *Nieuwkerke* ligt in het *Westkwartier* in het op blz. K-4 aangegeven gebied.

Uit “De volkstelling van Leiden in 1581”³:

Handwritten manuscript snippet from the 1581 Leiden census. The text is written in a cursive script. The first entry reads: 'Meynert Bommaer baeywercker heeft hyer gewoont 4 jaer ende es van Nieukerc Barbel zijn dochter'. The second entry reads: 'Int zelve huys Jan de Kerle van Nieukerck timmerman heeft hyer gewoont 2 1/2 jaer'. Below these, a list of names is written: 'Lyntgen', 'Styntgen', 'Zyken', 'Vryntgen', and 'Kristiaen', followed by a bracket and the text 'zijn kinderen'.

Meynert Bommaer baeywercker heeft hyer gewoont 4 jaer ende es van Nieukerc Barbel zijn dochter	
Int zelve huys	
Jan de Kerle van Nieukerck timmerman heeft hyer gewoont 2½ jaer	
Lyntgen Styntgen Zyken Vryntgen Kristiaen	zijn kinderen

de oudste gevonden vermelding van De Keerle's in de Noordelijke Nederlanden

Uit “De lijst met belastingplichtigen van Leiden uit 1581” kan nog afgeleid worden, dat *Meynert Bommaer* en *Jan de Kerle* in “de Groene Steech” woonden en beide niet als belastingplichtig werden aangemerkt.

Ook de *poorterboeken van Leiden* zijn - nog vrijwel geheel in tact - bewaard gebleven. Alleen poorterinschrijvingen uit de zo cruciale periode 29 mei 1584 - 4 november 1585 ontbreken. Ruim honderd *lepenaren* worden tussen 1579 en 1600 *poorter* van *Leiden*, waaronder *Jacob de Keerle*. Zijn poorterakte is niet bewaard gebleven. *Jacob de Keerle* moet in de ontbrekende periode *poorter* geworden zijn. Dat blijkt nl. uit de poorterinschrijvingen van *Olivier Thevelin* en *Pieter Loones*, de schoonzonen van *Jacob de Keerle* (IVb), die beide op 28 januari 1586 hun poorterseed hebben afgelegd.

³ - Zie deel 3, (de wijk Gansoord fol. 181 t/m fol. 195v), fol. 185.

Olivier Tevele van *Ypre* es poorter ontvangen
 opte getuychnisse van *Jacob de Keerle* ende *Jan Baes* van *Ypre* poorters deser stede
 bij burgermeesteren in wiens handen hij zijn poorter eed
 beneffens den eedt van abjuratie heeft gedaen
 ende de voors(chreven) *Jacob de Keerle* heeft hem borge gestelt
 in jegenwoordicheyt van schepenen dezen 28e January 1586.

Pieter Lones van *Ypre* es opte voors(chreven) getuchnisse poorter ontvangen
 bij de voors(chreven) burgemeesteren in wiens handen hij zijn poorter eed
 beneffens de eed van abjuratie heeft gedaen
 ende *Jan Baes* stelt hem voordien voors(chreven) poorter borge
 in kenne van schepenen. Actum als boven⁴.

de poorterinschrijvingen van Olivier Thevelin en Pieter Loones

Behalve *Olivier Thevelin* komt ook *Oliviers* oudste broer *Jacques Thevelin* naar Leiden. *Jacques Thevelin*⁵ is in 1574 in *Ieper* voor de eerste keer getrouwd en blijkt in *Leiden* als “*Jacques Tevele*” nog twee keer te hertrouwen. Bij zijn eerste ondertrouw in Leiden 3 mei 1586⁶ zijn o.a. “*Jacob de Kaerle*” en “*Olivier Tevels*, zijn broer”, getuigen en bij zijn tweede ondertrouw 11 maart 1592⁷ o.a. “*Jan de Kaerle*, bekende”⁸.

Jacob de Keerle / *de Kaerle* zal ongetwijfeld de schoonvader van *Olivier Thevelin* en *Pieter Loones* zijn, m.a.w. *Jacob de Keerle* (IVb), die in 1583 nog in *de Raad van 27 van Ieper* zat en alleen al daarom met kinderen en kleinkinderen zal hebben moeten vluchten. Hij is waarschijnlijk vóór *de capitulatie van Ieper*, m.a.w. vóór 6 april 1584, gevlucht. *Jan de Keerle* / *de Kaerle* is waarschijnlijk *Jacobs* zoon *Jan de Keerle* (Va), die (zie blz. G-4) al eerder met zijn vrouw naar *Engeland* gevlucht is. In 1602 bezit een *Jan de Keerle*, waarschijnlijk ook *Jan de Keerle* (Va), 1 baaigetouw⁹.

De naar *Leiden* gevluchte *De Keerle's* zullen wel allen *calvinist* geworden *De Keerle's* zijn geweest.

⁴ - Zie : *Poorterboek D (1532-1588)* fol. 100.
 Opm.: Jan Ba(e)s is 26 sept. 1583 al poorter van Leiden geworden en heeft voor 272 gulden per jaar het ambt van “Baljuw van de saainering” gepacht.
 Zie : *Leidens weg op* door J. Desreumaux (1992).
⁵ - Zie: *Notes généalogiques sur les Thévelin à Ypres*
 door Baron Bodaert in: *L'Intermédiaire des Généalogistes* 1978 blz. 276.
⁶ - Zie : *Het ondertrouwregister van de NH kerk te Leiden*, reg. B fol. 4.
⁷ - Zie : Idem, reg. C fol. 7.
⁸ - Opvallend is, dat ook Jacob en Jan “*Keerle*” kennelijk met een a-klank hebben uitgesproken.
⁹ - Deze gegevens komen uit het Register Weefgetouwen van de stad Leiden van 1602
 Zie: *Het Register van alle getouwen of gewannen, opgescreven in 't jaer 1602*, fol. 166-177v.
 Opm.: In 1602 bezitten in Leiden 173 personen samen 213 weefgetouwen,
 waarvan 130 baai-, 70 laken- en 13 stametgetouwen.
 Zie : *Bronnen tot de geschiedenis van de Leidsche Textielnijverheid*
 verzameld door Mr. N.W. Posthumus 3e deel 1574-1610 (1912), blz. 606.

De familie De Keerle, een tussen 1565 en 1585 uiteengeslagen familie

Uit het voorgaande blijkt, dat de *familie De Keerle* tussen 1565 en 1585 verbrokkeld is geraakt. Veel *De Keerle's* zijn gevlucht. De situatie van één grote familie, waarvan de leden lange tijd dichtbij elkaar wonen, is binnen twintig jaar voorgoed “verleden tijd”. De gevolgen van *de beeldenstorm* en het gruwelijke oorlogsgeweld van de beginjaren van *de 80-jarige oorlog* zijn voor de *familie De Keerle* zeer ingrijpend geweest.

Waarom, wanneer en hoe kwam onze stamvader - mogelijk - in Berlicum terecht ?

Ik heb al uitgelegd, waarom ik vermoed, dat *onze stamvader Jan (I 1)* en *zijn vader* in een van de dorpen ten zuiden van Ieper geboren zijn. Er blijft nu nog één onbeantwoorde vraag - zie blz. P-10 - over, nl.: Als onze stamvader *Jan (I 1) in Ieper of de omgeving van Ieper* is geboren, waarom, wanneer en hoe kwam hij dan in *Berlicum* terecht?

Waarom?

De oorlogsvoering bestond in die tijd vooral uit het belegeren van steden, waarbij de legers gelegerd werden in de dorpen en het gebied rondom de belegerde stad. Deze dorpen en omliggende landerijen werden meestal het zwaarst getroffen. De verwoestingen waren dikwijls zo erg, dat dit gebied voor lange tijd min of meer onbewoonbaar werd. Ik vermoed, dat Jan vanwege de aangebrachte verwoestingen samen met zijn familie of misschien alleen met bekenden is *gevlucht*.

Wanneer?

Omdat de *capitulatie* van *Ieper* op 6 april 1584 plaatsvond, vermoed ik, dat zij tijdens of vlak vóór de belegering van Ieper, m.a.w. vóór 6 april 1584 zijn vertrokken. Ik vermoed, dat zij in eerste instantie naar *Gent* en/of *Antwerpen* zijn gevlucht. *Parma* trok met zijn legers van het zuiden naar het noorden op en dreef daardoor de vluchtelingen naar het noorden voor zich uit. *Antwerpen* valt, zoals we gezien hebben, in 1585. Door het beleg en de blokkade van *Antwerpen* (zie blz. G-5) zullen zij daar niet hebben kunnen blijven.

Omdat Jan *een katholiek gebleven De Keerle* is geweest, lag vandaar verder vluchten naar *Den Bosch* voor de hand.

Het stadsbestuur van het overwegend *katholieke Den Bosch* had door de vijandige houding van fanatieke calvinisten de kant van *Spanje* gekozen. In *Den Bosch* liep men dus niet het risico door *Parma* belegerd te worden. Integendeel, *Parma* probeerde *Den Bosch* juist zo goed mogelijk tegen aanvallen van *Staatse troepen* te verdedigen. Katholieken waren in die tijd binnen de stadswallen van *Den Bosch* redelijk veilig.

Het stadsbestuur van *Den Bosch* reageerde echter op de Vlaamse vluchtelingensroom heel anders dan het stadsbestuur van Leiden. De stadsbestuurders van *Den Bosch* waren bang voor *vreemdelingen* en *Vlamingen* waren voor hen ook vreemdelingen. Zij lieten vanaf 1584 de stadspoorten extra bewaken en gaven opdracht alle vreemdelingen aan de poorten tegen te houden.

Ik heb aan een medewerkster van het Rijksarchief in Den Bosch een keer gevraagd, wáár ik gegevens over de *katholieke Vlaamse vluchtelingen*, die in 1585 naar Den Bosch gevlucht zijn, kon vinden. Zij antwoordde, dat er geen gegevens zijn, omdat de vluchtelingen nergens werden toegelaten. Ook in de dorpen rondom Den Bosch en in andere Brabantse plaatsen werden zij geweerd. De *katholieke vluchtelingen* werden dus nergens opgevangen en konden in feite “geen kant op”. “Maar ze moeten toch érgens gebleven zijn”, hield ik nog vol. “Ja” was haar antwoord. “Ze zullen wel *in de moerassen* rondom Den Bosch zijn omgekomen.” “Of anders ergens onderweg”, voegde zij er nog aan toe.

Omdat *Jan* in 1587 in *Berlicum* blijkt te wonen - daarover vertel ik in een volgend hoofdstuk meer - heeft hij, als mijn vermoeden juist is en hij een Vlaamse vluchteling is geweest, kennelijk nog in zekere zin “geluk” gehad. Waarschijnlijk heeft hij genoeg geld bij zich gehad, om toch in *Berlicum* toegelaten te worden.

Hoe?

Mogelijk hebben Jan en misschien nog meer familieleden, per schip *Antwerpen* kunnen bereiken. Men reisde in die tijd zoveel mogelijk per schip. Ik vermoed, dat de lakenschepen enige tijd geen lakens maar vluchtelingen hebben vervoerd. Van *Antwerpen* liep een handelsroute naar *Den Bosch*. Dat stuk zullen de vluchtelingen (te voet of op een kar?) over land hebben moeten afleggen. Dat was in die tijd zonder militaire begeleiding een zware en gevaarlijke tocht.

Het is misschien goed nog op te merken, dat *onze stamvader Jan* (I 1) niet tot de tienduizenden Zuid-Nederlanders heeft behoord, die naar *de Noordelijke Nederlanden* zijn gevlucht. *Den Bosch* en *Berlicum* behoren in 1585 nog tot de *Zuidelijke Nederlanden*!

Achteraf gezien, had Jan - als mijn vermoeden juist is en hij een *Vlaamse vluchteling* is geweest - veel beter niet kunnen vluchten. In *Berlicum* ontkomt hij niet aan het oorlogsgeweld. In het *Westkwartier* is de situatie na 1585 aanmerkelijk beter dan in *Berlicum*. Uitgerekend daar wordt de oorlog voortgezet!

© 1998 M. J. Ph. van der Kallen, Bachplein 5, 2651 TZ Berkel en Rodenrijs Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.
--

Berlicum, de bakermat van onze familie

Berlicum, onze bakermat

De oudst bekende woonplaats van onze familie is *Berlicum*. Daar hebben *Jan* (I 1) en zijn nakomelingen meer dan een eeuw gewoond. *Berlicum* is in die tijd een heerlijkheid. Het dorp heeft een *Heer*, die allerlei heerlijke rechten bezit. *Philips II* heeft namelijk, als *Hertog van Brabant*, om aan geld te komen in 1560 *Berlicum en Middelrode* opnieuw in leen uitgegeven en hij en zijn opvolgers zijn daarna niet meer in staat geweest dit pand te “lossen”.

De schrijfwijze *Berlicum* ontstaat pas rond 1770, lang nadat onze familie *Berlicum* heeft verlaten. De oudst bekende schrijfwijze *Berlinchem* dateert van ca. 1240, daarna komt o.a. *Berlechem*, *Berlekem*, *Berlichem* en *Berlicem* voor. In Jans tijd was de uitspraak *Bal(le)kum*. Men veronderstelt, dat *Berlinchem* is afgeleid van chem/kem/hem (= woonplaats, denk aan heem) en van Berlingen. Berle of Be(e)r is mogelijk de naam van een (Frankisch) stamhoofd geweest, naar wie de bewoners zich Berlingen hebben genoemd. *Berlinchem* betekent dan woonplaats van de Berlingen.

De “heerlijkheid *Berlicum*” is in 1798 “gemeente *Berlicum*” geworden. Bij de recente gemeentelijke herindeling van Noord-Brabant is o.a. de gemeente *Berlicum* opgeheven. Per 1-1-1996 zijn *Berlicum*, *Den Dungen* en een deel van *Gemonde* opgegaan in de gemeente *Sint-Michielsgestel*.

Berlicum heeft twee gemeentewapens gehad ¹, van 1817 tot 1973 het wapen afgedrukt op de voorkant van deel 1, waarbij *beer* opgevat is als *mannetjesvarken* en van 1973 tot 1996 het wapen afgedrukt op de voorkant van deel 2 (en volgende delen), waarbij *beer* opgevat is als *bruine beer*. Nadat men aan een oorkonde van 5-5-1344 een *schepenzegel* van *Berlicum* had ontdekt, waarop men meende nog een stukje van de kop en de klauw van een *bruine beer* te herkennen, heeft het gemeentebestuur het wapen laten wijzigen.

Berlicumse bronnen

Natuurlijk is het jammer, dat *Berlicum* als zelfstandige gemeente is opgeheven, maar die opheffing heeft ook voordelen opgeleverd. Het *gemeentearchief van Berlicum* had veel te weinig opslagruimte, waardoor een deel van de *Berlicumse bronnen* ergens anders ondergebracht was (eerst in *Den Bosch* later in *Vught*). Het *oud-administratief archief* was jarenlang slechts gedeeltelijk toegankelijk en het *Berlicumse gemeentearchief* was hooguit twee maandagen per maand open. Daar is nu eindelijk verandering in gekomen. Alle *oude Berlicumse archieven* zijn overgebracht naar het *Rijksarchief van Den Bosch*, waar ze momenteel opnieuw geordend, genummerd en verpakt worden (nu met etiketten *Sint-Michielsgestel* erop!) en goed toegankelijk worden ².

¹ - Zie: “*Het nieuwe wapen van de gemeente Berlicum*” door O. Schutte in *de Ned. Leeuw* 94 (1977), blz. 305.

² - Er komen oude archiefbronnen voor bestudering beschikbaar, die ik tot nu toe niet kon bestuderen. Deze zal ik zo snel mogelijk doornemen en verwerken.

De geschiedenis van Berlicum

De geschiedenis van Berlicum is uitstekend beschreven door *Wim van der Heijden* o.a. in *Berlicum Zwerftocht door het verleden* ³. In het 1e deel komt de periode, die voor onze familie interessant is, aan bod. Bij de beschrijving van de *geschiedenis van Berlicum* zal ik veel gegevens aan dit boek ontleen.

Berlicum vóór 1586

Berlicum is zéér oud. *Berlicum* is vermoedelijk al tussen 400 en 500 na Chr. uit een Frankische landbouwnederzetting ontstaan. De eerste bewoners hebben zich op een hoger gelegen donk (= natuurlijke zandverhoging) aan het riviertje de Run(ne) gevestigd. Deze plek (het huidige Raadhuisplein) hebben zij strategisch gekozen. Vlakbij stroomt een grotere rivier, de rivier de Aa, waarover zij zich konden verplaatsen en bijna de gehele donk was omgeven door een moerasgebied, dat hen een natuurlijke bescherming tegen aanvallen van andere stammen bood. Aan de zuidwestzijde lag een uitgestrekt rivierdal, geschikt om landbouwgewassen te verbouwen en in het aan de noordoostzijde hoger gelegen heidegebied konden zij hun vee laten grazen. Op deze donk hebben zij een driehoekig terrein "*De Plaets*" - nog steeds herkenbaar - afgebakend en daaromheen hun langwerpige hoeven gebouwd. Het plein werd begrensd door de hoeven en hoge palen, waarin ze drie openingen hadden uitgespaard, die door (slag)bomen afgesloten konden worden. In de afgepaalde binnenruimte lieten zij hun vee los rondlopen. Achter hun hoeven lag het land, dat ze voor landbouw geschikt maakten.

Door deze indeling kon men bij latere uitbreidingen niet aansluitend nieuwe hoeven bouwen. Men zocht daarom, niet te ver van de oude nederzetting, een geschikte donk voor een nieuwe landbouwnederzetting, die dan weer net zo werd opgezet. Zo ging *Berlicum* in de loop van de tijd uit meerdere kernen met groepjes boerenhoeven bestaan.

Nieuwe ontwikkelingen door de stichting van de stad 's-Hertogenbosch

Pas vele eeuwen na *Berlicum* ontstaat '*s-Hertogenbosch*, vlakbij Berlicum, van Berlicum gescheiden door een moeras. '*s-Hertogenbosch* ontwikkelt zich in de middeleeuwen tot een belangrijke handelsstad en wordt voor haar voedselvoorziening deels afhankelijk van de landbouw en veeteelt in de omliggende dorpen. Kloosters, kerkelijke instellingen en rijke en vooraanstaande families spelen daar op in en gaan "in grond beleggen".

Ook in *Berlicum* kopen zij woeste heidegronden om deze - met of zonder hoeve - voor een vaste periode (dikwijls zes jaar) aan boeren te verpachten. De eerste pachters behoeven nog niet veel pacht te betalen. Dat zou ook niet kunnen, want de grond brengt onbewerkt nog vrijwel niets op. Zij moeten de grond voor landbouw geschikt maken. Als dat gelukt is gaat de pacht omhoog. Een slim en uitgekiend systeem.

Sommige, vooral rijke en vooraanstaande families, worden nog "slimmer". Ze laten in hun pachtcontract opnemen, dat hun pachter een deel van de hoeve moet onderhouden, maar van dat deel zelf geen gebruik mag maken en, als de familie daar verblijft, hen bovendien van eten, drinken en vervoer moet voorzien. Zo creëren deze families voor zichzelf een aangenaam buitenverblijf.

³ - Zie: *Berlicum Zwerftocht door het verleden* (2 delen) door W. v. d. Heijden (1982).

In de loop van de tijd laten minstens twintig families de hoeve voor dat doel uitbreiden. Sommige hoeven krijgen een uitbouw met torentjes, bij andere worden luxe stenen huizen en zelfs kasteeltjes met wallen en/of grachten gebouwd.

Bekende hoeven globaal gedateerd als z. g. *speelhuizen* zijn o.a. de Pastoriehoeve 1370, Ter Aa 1470, Vredendaal 1470, Seldensate 1470, 't huijs van Delft nu Assendelft 1500, de Lofaartsehoeve 1550 en de Wamberg 1550. Sommige van deze huizen worden later ook permanent bewoond ⁴.

Deze *speelhuizen* werden op oude kaarten aangegeven met de naam van het *speelhuis* of de naam van de bewoner (zie het fragment onder het overzicht van deel 1 ⁵).

Zo is *Berlicum* een *agrarisches dorp* met *slotjes* en *kastelen* geworden, waarbij behalve de bewoners van die luthoven, vrijwel iedereen in de landbouw werkzaam is.

Zó zal onze stamvader Jan (I 1), na zijn vlucht uit het *Westkwartier* ⁶, het dorp hebben aangetroffen. Dan is *Berlicum* nog een aantrekkelijk dorp, maar dat duurt maar kort.

De verwoesting van Berlicum in 1586

Al vóór 1585 hebben *Staatse troepen* de dorpen in de *Meerij van Den Bosch* bedreigd, maar in 1586 wordt de toestand in *Berlicum* zó kritiek, dat de gegoede bewoners met hun vee naar het veilige *Den Bosch* vluchten. Ook de pastoor en de kapelaan vluchten! Jan (I 1) en de gewone Berlicumse boerenbevolking hebben die mogelijkheid niet. Zij krijgen te maken met het *barbaarse optreden* van Maurits en zijn *Staatse troepen*.

Prins Maurits van Oranje

Als Willem van Oranje 10 juli 1584 in Delft vermoord wordt is zijn zoon Maurits pas 16 jaar. Toch wordt Maurits al in 1585 door de Staten van Holland en Zeeland aangesteld als *stadhouder* van Holland en Zeeland en als *kapitein-generaal* van hun *Staatse leger*. In 1589 wordt hij *bevelhebber van alle Staatse troepen*. In 1590 wordt hij ook nog *stadhouder* van Utrecht, Gelderland en Overijssel. Maurits overlijdt in 1625.

⁴ - Slechts een paar hebben de tand des tijds geheel of gedeeltelijk doorstaan, waaronder de Pastoriehoeve, de Wamberg, Seldensate en Assendelft.

⁵ - De kaart, waaruit dit fragment genomen is, is tussen 1560 en 1620 getekend of overgetrokken van een andere kaart, en nog erg onnauwkeurig.

Op deze kaart staan aangegeven: ten noorden van de weg naar Heeswijk en Dinther :

Joncker Pelt (moet Pels zijn) van kasteel ter Aa, 't huijs Berlicom (zie pijl),

Joncker Monnix van kasteel Vredendaal, Rentmeester Casteren van het Casterenslotje en

ten zuiden van deze weg: I Paueter nu Graefinne vanden Berch (opm.: klopt niet, moet zijn:

Jhr. Pauweter van het slotje Bleijendaal en Gravinne van de Berg van Seldensate),

Joncker Bever (moet Jhr. de Bever zijn) van Beekveld, Huijs tot Middelroy en

Huijs van (Assen)Delft (= kasteel Assendelft).

Deze kastelen staan niet op de juiste plaats getekend en *Berlicum* bestrijkt op deze kaart een veel groter gebied dan *Den Bosch*, wat natuurlijk ook niet klopt.

⁶ - In dit hoofdstuk ga ik er gemakshalve van uit, dat hij (zie de voorgaande hoofdstukken) als *Vlaams vluchteling Berlicum* is binnengekomen.

Uit een verklaring, die 20 december 1587 door de secretaris van de schepensbank van *Berlicum* is opgesteld, weten we, wat er in december 1586 is gebeurd.

Op 8 december 1586 overvallen de *Staatse troepen*, die op dat moment in Heusden gelegerd liggen, in de nacht het dorp en steken de huizen en hoeven rond de kerk in brand. De achtergebleven dorpsbewoners zijn weerloos tegenover dit soort acties. Hun huizen en hoeven zijn voor een groot deel van hout en de daken van stro, dus uiterst brandbaar. Zij mogen daarom al blij zijn als zij zichzelf, hun kinderen en hun vee op tijd uit de vlammenzee hebben kunnen redden.

Er vindt ook opnieuw een *beeldenstorm* plaats. In de R.K. kerk vernielen de soldaten eerst de beelden. Daarna steken zij de kerkgewaden en andere kostbaarheden en vervolgens de kerk zelf in brand. De kerk raakt hierbij zwaar beschadigd.

Ook de *dorpsadministratie* gaat in vlammen op.

Een paar dagen na deze overrompeling komen de *Staatse troepen* terug, weer midden in de nacht. Een regiment, bestaande uit drie vendels voetvolk en ruiters, valt het dorp binnen, plundert de overgebleven huizen en hoeven en steekt ze daarna in brand.

De soldaten roven nu ook de voedselvoorraden, de paarden en het vee.

Zij nemen bovendien meer dan 80 mannen, vrouwen en kinderen - ongeveer een kwart van alle dorpsbewoners! - gevangen ⁷.

Door de aangebrachte verwoestingen verkeert het grootste deel van de achtergebleven bewoners hierna in zeer behoeftige omstandigheden. De verwoesting van het dorp vindt plaats in december, zodat men, zonder dak boven het hoofd en beroofd van vee en voedsel, een afschuwelijke hongerwinter voor de boeg heeft.

Berlicum na 1586

Bij het platbranden van het dorp blijft het niet. *Maurits* laat o.a. de *Maasdijk* doorsteken! *Maasland*, waar ook *Berlicum* in ligt, komt daardoor grotendeels *onder water* te staan. Een tactiek van *uithongering* van de bevolking. Op ondergelopen land kan immers geen voedsel verbouwd worden. Behalve de dorpingen in het Maasland zijn ook de mensen in *Den Bosch* voor een deel van hun voedselvoorziening afhankelijk van de landbouw en veeteelt in de dorpen rondom *Den Bosch*. *Maurits* probeert zó *Den Bosch* tot overgave te dwingen.

Als door natuurgeweld dijken en bruggen bezwijken, kunnen de bewoners ze daarna nog repareren, maar tegen moedwillige vernieling staan ze machteloos. Op het ondergelopen land rotten kadavers en lijken weg. Daardoor breken er besmettelijke ziekten uit, waaronder de gevreesde *pest*. En dat dát gebeuren gaat, weten ze in die tijd al. De plaatselijke bevolking kan, wat *Maurits* en zijn legeroversten betreft, kennelijk creperen.

Doordat het ondergelopen land vele tientallen jaren ⁸ niet meer voor landbouw of veeteelt gebruikt kan worden - en van landbouw en veeteelt moet de *Berlicumse* bevolking leven! - is *onze bakermat* na 1586 decennia lang een rampzalig oord.

⁷ - Opm.: Omdat de berooide achterblijvers het opgeëiste losgeld niet kunnen betalen, zitten deze dorpsbewoners, voor zover ze nog leven, een jaar later nog gevangen!

⁸ - Pas in 1614 slaagt men erin het ondergelopen land "droog" te krijgen. Het is dan nog zo drassig en overwoekerd door waterplanten, dat het ook dan nog jaren niet te bebouwen is.

De oudste levenstekens van onze stamvader Jan (I 1) uit 1587

Een triest levensteken

Jan heeft het uiterst slecht getroffen. Ik vermoed, dat hij in 1585 - pas 15 à 20 jaar oud! - na een gevaarlijke vlucht uit het *Westkwartier*, tenslotte in *Berlicum* terecht is gekomen. Daar wordt hij, nadat hij de doorstane oorlogsellende nog niet eens verwerkt kan hebben, al vrijwel direct met nieuwe oorlogsellende geconfronteerd. Het zal na het voorgaande al wel duidelijk zijn, dat het oudste levensteken van Jan een *triest levensteken* is.

Noodhulp

De Berlicummers krijgen na de verwoesting van hun dorp in 1586, voor zover ik heb kunnen nagaan, geen noodhulp van buitenaf. Ze zijn op zichzelf aangewezen. Ze hebben alleen hun "*Tafel van de H. Geest*".

De Tafels van de H. Geest

De "*Tafels van de H. Geest*" dateren uit de middeleeuwen. Rond 1300 hebben de parochies "*Tafels van de H. Geest*" opgericht om hun behoeftige parochianen te helpen. In de middeleeuwen werd de *Heilige Geest* als "vader van de armen" gezien. Op bepaalde kerkelijke dagen deelde men vanaf een tafel in de kerk o.a. meel en later brood aan de armen van de parochie uit, vandaar die naam.

Het bestuur van de "*Tafel van de H. Geest*" werd in het begin door en uit de parochianen gekozen. Deze kozen jaarlijks twee *Heilige Geestmeesters*, die zorg droegen voor het beheer van de tafelgoederen en voor de uitdeling aan de armen. De inkomsten en uitgaven moesten zij in een register, zeg maar een kasboek, noteren.

Parochie- en dorpsbelangen raakten zó met elkaar verweven, dat op een gegeven moment men er toe overging de *schepenen* van het dorp de rekeningen van de *H. Geestmeesters* te laten controleren en goedkeuren. Het beheer van de armenkas werd zo een min of meer dorpsse aangelegenheid.

Onder normale omstandigheden kregen *bedeelden* net genoeg om niet dood te gaan. Bij calamiteiten en oorlog zal zelfs dat niet altijd het geval zijn geweest. Men ondersteunde vooral "gebrekkigen", weduwen en wezen. Een man kreeg alleen ondersteuning als hij te ziek of invalide was om zelf zijn kost te verdienen. Voor ondersteuning kwamen alleen de eigen parochianen / inwoners in aanmerking. Voor een dorp gold, dat men in de eigen parochiekerk moest zijn gedoopt óf, als men van elders kwam, als inwoner was toegelaten - armlastigen werden niet toegelaten! - en ook al een bepaalde tijd inwoner van het dorp was.

In latere eeuwen werd men als *eigen inwoner* geaccepteerd als men als inwoner was toegelaten én langer dan één jaar en zes weken in het dorp woonde. Waarschijnlijk is deze termijn eeuwen lang niet gewijzigd en gold die tijdslimiet ook al in 1587.

Omdat de twee *Berlicumse H. Geestmeesters* gegoede burgers zijn geweest, zullen ook zij in 1586 wel met hun huishouding en vee naar *Den Bosch* zijn gevlucht. Na hoeveel tijd zij naar de achtergebleven dakloze en behoeftige dorpelingen zijn gaan kijken en hen zijn gaan helpen is niet helemaal duidelijk. Waarschijnlijk pas in de loop van 1587.

Nu stonden de *Berlicumse H. Geestmeesters* na de verwoesting van het dorp ook voor een vrijwel onmogelijke taak. De meeste achtergebleven dorpelingen zijn in december 1586 behoeftig geworden en hun mogelijkheden om te helpen zijn maar zeer beperkt. Hoe zij toch nog proberen enkele personen te helpen is bekend, omdat hun kasboek bewaard is gebleven. Dit boek, de “*Rekeningen van de H. Geestmeesters (1586-1596)*”¹ is een van de alleroudste bewaard gebleven *Berlicumse bronnen*. Het verkeert in zeer slechte staat². Uit dit kasboek blijkt, dat *onze stamvader Jan (I 1)* tot de personen behoort, die er in 1587 het allerergste aan toe zijn!

De oudst gevonden levenstekens van Jan

De Heilige Geestmeesters, die het kasboek bijhielden, hebben bij iedere periode (van wisselende lengte) eerst de inkomsten en daarna de uitgaven genoteerd. Zij hebben maar af en toe een datum opgeschreven. De bedragen staan, zoals toen gebruikelijk was, met Romeinse cijfers³ genoteerd. Voor de leesbaarheid heb ik de getallen in onze cijfernotatie weergegeven.

Dan volgen nu de uitgaven, waarin *onze stamvader Jan (I 1)* vermeld staat.

Item gegeven Jan Geritsen daer hij sieck lach enen sester boeckens. Item gedaen Jan Gheritsen daer hij sieck was en gehaelt tot Goyarts Aertsen 14 potten biers. 21 sts

*uitgaven genoteerd vóór een rekening van 6 oktober 1587
uit het Register van de Tafel van de H. Geest van Berlicum (1586-1596)*

Evenzo gegeven aan *Jan Geritsen*, omdat hij ziek op bed lag, een sester⁴ boekweitmeel en eveneens, omdat hij ziek was, 14 potten bier⁵, die voor hem bij *Goyaert Aertsen* zijn gehaald. (Afgeboekt bedrag:) 21 stuivers.

Dat deze “*Jan Geritsen*” *onze stamvader* is, blijkt uit een afboeking, die enige bladzijden verderop staat, maar eerst volgt nog een afboeking, waaruit blijkt, waarom hij als jonge jongen - wat heel uitzonderlijk is! - door de *H. Geestmeesters* wordt “bedeeld”.

¹ - In 1586 moeten de *H. Geestmeesters* met dit nieuwe kasboek beginnen, omdat ook hun administratie bij het in brand steken van het dorp in rook is opgegaan.

² - In mei 1998 mocht ik dit kasboek voor het eerst doornemen.

³ - Opm.: De Romeinse cijfers werden iets anders geschreven dan wij gewend zijn.

⁴ - Een sester is een inhoudsmaat, die van plaats tot plaats verschilde, maar in ieder geval overeenkwam met een grote zak of baal meel. Van boekweitmeel werden pannekoeken gebakken.

⁵ - Men dronk in die tijd bier. Betrouwbaar drinkwater had men nog niet en thee of koffie kende men nog niet.

*Item Jan Geritsen gegeven voer 1 sts wegge
noch een maetjen meels 2 sts
ende aen selven gedaen een broot daer hij geschoten was. 7 sts*

*uitgaven genoteerd na een rekening van 23 oktober 1587
uit het Register van de Tafel van de H. Geest van Berlicum (1586-1596)*

Evenzo aan *Jan Geritsen* gegeven voor 1 stuiver brood - een wegge is een (stuk) wigvormig brood - en een maatje meel van 2 stuivers en aan hem een brood van 7 stuivers gegeven, omdat hij neergeschoten was.

Dan volgt nog één uitgave, waarin Jan genoemd wordt en waarvan de afrekening mogelijk pas enige tijd later heeft plaatsgevonden ⁶.

*Item gegeven meester Damen van Jan Gheritsz Kerllen te meesteren
doen hij geschoten was. 7 gls*

*een uitgave genoteerd na een rekening van 7 april 1589
uit het Register van de Tafel van de H. Geest van Berlicum (1586-1596)*

Evenzo gegeven aan *(heel)meester Damen* voor het geneeskundig behandelen van *Jan Gheritsz Kerllen*, toen hij neergeschoten was. 7 gulden.

Uit het feit, dat *Jan* halverwege 1587 uit de “*Tafel van de H. Geest*” van *Berlicum* “bedeeld” wordt, blijkt, dat hij dan al enige tijd *inwoner van Berlicum* is (zie blz. L-1). *Jan* zal in december 1586 de overrompeling van het dorp hebben meegemaakt en ook *midden in de nacht uit een brandend huis of brandende hoeve hebben moeten vluchten*. Ik vermoed, dat hij zich in december 1586 tegen in gevangenneming heeft verzet en daarom is neergeschoten. Het gevangennemen van ruim een kwart van de bewoners door *de Staatse soldaten*, zal er niet zachtzinnig aan toe zijn gegaan. En dat *Jan* zich niet gevangen heeft willen laten nemen, laat zich raden.

⁶ - De uitgaven staan niet in chronologische volgorde. Ze werden pas bij het afrekenen genoteerd. Deze uitgave is in ieder geval vóór oktober 1589 in het kasboek ingeschreven, omdat dan een registratieperiode wordt afgesloten. De bladzijden van het kasboek zijn niet genummerd. Deze uitgave staat op de 33e bladzijde.

Voor *onze stamvader* heeft het noodlot hard toegeslagen. In de loop van 1587 is hij door zijn geld heen. Hij kan zelfs geen eten en drinken meer betalen. Hij heeft duidelijk geen familie meer, die hem kan helpen. Bovendien is hij óf, direct toen hij neergeschoten werd, zwaargewond geraakt óf, iets later, door een wondinfectie ernstig ziek geworden.

Jan is er in 1587 zó kritiek aan toe, dat *de H. Geestmeesters* besluiten hem te helpen. Omdat ze er zelfs een heelmeeester bijgehaald hebben en die maar liefst 7 gulden betaald hebben - een kapitale uitgave voor die tijd - denk ik, dat *Jan* in 1587 in levensgevaar heeft verkeerd.

Wat heelmeeester *Damen* precies gedaan heeft, weten we niet. Medisch gezien, kon men nog maar bitter weinig in die tijd. Maar of zijn behandeling nu wel of niet heeft gebaat, vast staat, dat *Jan* het in 1587 heeft gered. Hij is toen in leven gebleven.

Uit: “*Item den 22e January (1589) ghespeijnt (= bedeed) inder kercken den huijsarmen tien sester rogghen ende verteert 15 sts*” en latere aantekeningen uit het kasboek blijkt, dat vanaf 1589 de armen uit de parochie weer mondjesmaat in de kerk worden bedeed. Of en hoe lang *Jan* nog tot de bedeelde armen behoort heeft, valt uit deze notities niet af te leiden. Ná de uitgave voor heelmeeester *Damen* wordt *Jan* niet meer in de *Rekeningen van de H. Geestmeesters* met name genoemd ⁷.

Uit het feit, dat hij enige tijd later trouwt en aan een gezin begint, leid ik af, dat het dan beter met hem gaat.

Misschien is de hulp, die *Jan* van de *H. Geestmeesters* heeft gekregen, wel heel cruciaal geweest. Misschien zijn we deze heren veel dank verschuldigd, want als *Jan* (I 1) in 1587 niet was blijven leven, had er nu helemaal geen *familie Van der Kallen* bestaan!

© 1999 M. J. Ph. van der Kallen, Bachplein 5, 2651 TZ Berkel en Rodenrijs

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

⁷

- De oudste *Rekeningen van de H. Geestmeesters* heb ik helemaal doorgenomen. Van de jaren 1597 tot 1620 zijn geen *Rekeningen van de H. Geestmeesters* bewaard gebleven. Het tweede bewaard gebleven register loopt van 1620 tot 1662.

De oorlogsjaren 1586-1605

Ramp na ramp

Na de verwoesting van het dorp in 1586, hebben de bewoners van *Berlicum* geen middelen om het dorp weer op te bouwen. In schamele noodonderkomens tracht men in leven te blijven. Op het schaarse droge land moeten ze proberen nog enig voedsel en veevoer te verbouwen. Door de vernielde waterhuishouding hebben stormen, zware regens en hoog water vrij spel gekregen. De meeste van hun onderkomens zijn niet bestand tegen hoog water en slecht weer. De bewoners, niet alleen in *Berlicum*, maar ook in de omliggende dorpen, moeten bij een combinatie van hoog water en slecht weer proberen het hoofd boven water te houden. Dat laatste ook letterlijk.

De watersnood van 1595 is zó erg, dat dan zelfs een grote hulpactie op gang komt. Dan brengen bewoners uit minder getroffen gebieden per schuit levensmiddelen naar de hongerende bevolking in het door watersnood geteisterde gebied.

Ook 1598 en 1599 zijn voor de Berlicumse bevolking rampjaren. Bij hoog water in 1598 begint het ook nog te vriezen en in de winter van 1599 treedt zo'n strenge vorst op, dat er mensen doodvriezen.

Daarbovenop zet *Maurits* het ruïneren van hun levens voort.

Maurits belegeringen van Den Bosch

In februari 1594 heeft *Maurits* al geprobeerd om *Den Bosch* met een verrassingsaanval in te nemen. Dat mislukte. Ook na het onder water zetten van het Maasland heeft de stad het gered, maar *Maurits* blijft proberen *Den Bosch* te veroveren.

Op 1 november 1601 begint hij een belegering van *Den Bosch* ¹. Alle "*huislieden*" van *Berlicum* worden dan opgeroepen om de stad te komen helpen verdedigen. Zij moeten met hun karren buskruit vervoeren en met hun meegebrachte schoppen bij de stadswallen graafwerkzaamheden verrichten, gevaarlijk werk met de vijand in de rug.

Nadat *Maurits* leger op 1 november overdag in *Berlicum* gebivakkeerd heeft, trekt de hoofdmacht 's avonds verder, maar blijven 13 benden 's nachts in *Berlicum* achter. De daaropvolgende dagen plunderen *Maurits soldaten* opnieuw het dorp. Ze halen "*coren, rogge, meestendeel gerst, haver, hoy, stroy ende alderhande moeblen ende huysraet*" weg. Daar blijft het niet bij. "*Hebben daer en boven het krijgsvolck soe affgebroken als affgebrant woonhuyse int getal van 22.*" Er worden ook schuren en bakhuisjes vernield. Dit keer wordt ongeveer een kwart van alle dorpspanden verwoest. Omdat het op 13 november begon te vriezen, hebben de soldaten ook veel bomen en struiken gekapt en als brandhout opgestookt. Verder hebben zij ook een "*zeer groot getal van horenbeesten (= koeien), peerden, schapen en vercken*" weggehaald en "*daarenboven den innegesetenen berooft van wagenen, kerren, ploege, eechden (= eggen), schuppen, spaden ende andre instrumenten daer sij henne lantbouwinge mee plachte te doene.*" Ook hebben zij de belangrijke brug over de Aa bij Middelrode vernield. Door de vroege en aanhoudende vorst van dat jaar wordt *Maurits* gedwongen deze belegering op 27 november op te heffen.

¹ - Deze belegering staat beschreven in een akte van de schepenbank van Berlicum, opgemaakt op 21 januari 1602.

In 1603 komt *Maurits* terug en probeert hij opnieuw *Den Bosch* door een belegering in te nemen. Nu komt *Albrecht*, de *aartshertog van Oostenrijk* en *hertog van Brabant* ², met zijn leger de stad ontzetten. In *Berlicum* worden weer vergelijkbare vernielingen als in 1601 aangericht. De situatie in *Berlicum* is voor de bewoners volkomen uitzichtloos.

Ook nog ellende door verwilderd krijgsvolk

De oorlogsvoering gebeurt met huurlegers. Wie het meeste geld heeft kan de beste soldaten inhuren. *Albrecht* probeert *Den Bosch* zo goed mogelijk te beschermen, maar heeft vrijwel geen geld. In 1604 werft hij voor de *verdediging* van *Den Bosch* nieuwe troepen in Italië. Dit blijkt zo'n *verwilderd krijgsvolk* te zijn, dat *Den Bosch* deze soldaten bij de stadspoorten tegenhoudt en weigert ze binnen te laten. Daarop trekken de weggestuurde soldaten *Berlicum* binnen en veroorzaken daar maandenlang veel ellende.

Onze stamvader gedoemd inwoner van Berlicum te blijven

Nadat *Jan* (I 1) is neergeschoten en in de loop van 1587 door zijn geld heen is geraakt, is hij niet meer in staat dit oorlogsgebied te verlaten. Zonder geld kon je niet vluchten en werd je nergens toegelaten. Bovendien kan *Jan* alleen als hij in *Berlicum* blijft wonen, indien nodig, nog op ondersteuning door de *H. Geestmeesters* rekenen. Vanaf 1587 is *onze stamvader* daarom dan ook gedoemd om *inwoner van Berlicum* te blijven.

Gehuwd en zijn oudste kinderen gekregen

Uit deze oorlogsjaren is - voor zover ik weet - over *Jans* gezin niets bewaard gebleven. Uit latere gegevens kan afgeleid worden, dat *Jan* (I 1) in deze periode is gehuwd en zijn oudste kinderen heeft gekregen. Omdat *Jan* gedoemd was om *inwoner van Berlicum* te blijven, kan hij hooguit tijdelijk, bijvoorbeeld vanwege seizoensarbeid (dat was toegestaan) buiten *Berlicum* hebben gewoond. Daarom zal hij in *Berlicum* of de omgeving van *Berlicum* zijn getrouwd en zullen ook in *Berlicum* of de omgeving van *Berlicum* zijn oudste kinderen, waaronder *Aelbert* (II-4), zijn geboren.

Deze ellendige oorlogsjaren overleefd ?

Alleen van *Jan* (I 1) en zijn zoontje *Aelbert* weet ik zéker, dat zij in 1605 nog leven. Waarschijnlijk heeft *Jan* ook een zoontje *Gerit* gehad, dat in leven is gebleven ³. Of ook zijn vrouw ⁴ en mogelijk nog meer kinderen deze ellendige oorlogsjaren overleefd hebben, weet ik (nog) niet.

© 1999 M. J. Ph. van der Kallen, Bachplein 5, 2651 TZ Berkel en Rodenrijs
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

² - Na de dood van Philips II in 1598 is *aartshertog Albrecht van Oostenrijk*, die met Philips dochter Isabella getrouwd is, Philips II als *hertog van Brabant* opgevolgd.

³ - Er woont in 1629 een *Gerart Keerlen* in *Berlicum*. (Hierover later meer.)
Deze Gerit / Gerart is zo goed als zeker Jans oudste of één na oudste zoon.

⁴ - *Geritken Jacops* behoeft niet Jans eerste vrouw geweest te zijn (zie ook blz. P-4).

Jan en zijn gezin van 1605 tot 1621

De situatie in Berlicum tussen 1605 en 1621

Nadat tegen het einde van 1604 het wilde krijgsvolk vertrokken is, breekt voor de bewoners van *Berlicum* een iets minder desastreuze periode aan. Tussen 1605 en 1609 blijven gruwelijke verwoestingen uit. In 1609 wordt tenslotte *Het Twaalfjarig Bestand* gesloten en kunnen de bewoners gaan proberen het verwoeste dorp enigszins te herstellen. Er komt weer een klein beetje perspectief in hun leven. Het dorp krijgt tegen het einde van 1604 ook een nieuwe pastoor, *pastoor Petrus Jacobus van den Meulenhof*, een *Norbertijn* ¹, die *pastoor van Berlicum* blijft tot 1613. Hij wordt in 1613 opgevolgd door *pastoor Jan Reinier Moors*, die in 1621 ook *abt van de Norbertijnen* wordt.

De invoering van een verplichte registratie van doop en huwelijk in de R.-K. kerk

Dankzij enige besluiten, genomen op het *Concilie van Trente* (1545-1563), is het nu mogelijk onze verre voorouders uit de anonimiteit te halen. Wat is namelijk het geval? Tijdens het Concilie van Trente kwamen de bisschoppen bij elkaar om de verspreiding van de reformatie een halt toe te roepen. Dat hoopten ze onder meer te bereiken door misstanden in de R.-K. kerk aan te pakken. Met betrekking tot het huwelijk wilden ze het “leven in concubinaat” tegengaan en daarom ook het “in het geheim trouwen” verbieden. Verder wilden ze proberen het aantal kinderen, dat uit niet-huwelijkse relaties geboren werd, drastisch terug te dringen. Daarom stelden ze in 1563 regels op m.b.t. doop en huwelijk en werd het registreren van de dopen en huwelijken verplicht gesteld.

Besloten werd, dat het *huwelijk* ² alleen nog maar *geldig* en *wettig* zou zijn, als het gesloten werd door de eigen pastoor of een andere bevoegde priester ten overstaan van minstens twee getuigen en dat alleen *kinderen* van wettig gehuwde ouders *wettig* waren. Ook werd bepaald, dat iedere dopeling een *peter* en een *meter* moest hebben. Deze peter en meter moesten, als de ouders voortijdig zouden overlijden, er voor zorg dragen, dat het kind een goede godsdienstige opvoeding kreeg ³. Ook het dopen moest plaats vinden in aanwezigheid van minstens twee getuigen. In de doopakte moest de naam van het kind, de ouders en de getuigen ⁴ worden genoteerd. In de doopakte van een onwettig kind moest de onwettigheid worden vermeld. Iedere parochie werd verplicht een doop- en trouwboek te hebben en dit zorgvuldig te bewaren. De pastoors werden verplicht de *doop- en trouw-akten* te (laten) noteren. Omdat de communicatie in de 16e eeuw nog zeer gebrekkig was, heeft het met name in kleine en ver van Rome gelegen plaatsen nog enige decennia geduurd, voordat alle bepalingen ook daadwerkelijk en correct werden uitgevoerd.

¹ - Aan de *Pastoorshoeve* is van oudsher het *patronaatsrecht* verbonden, d.w.z. dat de eigenaar van deze hoeve gerechtigd is de pastoor van de R.-K. kerk van Berlicum te benoemen.

Deze hoeve met ca. 30 ha. ontgonnen land is sinds 1240 in het bezit van de abdij van de Norbertijnen te Berne. Vandaar dat vanaf 1240 de pastoors Norbertijnen of Witheren zijn.

² - Het huwelijk is in deze tijd een kerkelijk huwelijk. Er bestaat nog geen burgerlijk huwelijk.

³ - De peter en de meter waren daarom meestal directe familieleden.

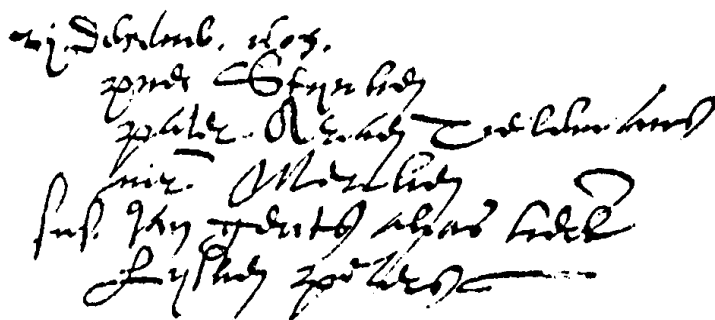
⁴ - Als een doopgetuige niet de peter of meter was (deze kon zich bij een doop laten vervangen) dan moest dat in de doopakte worden aangegeven en moest ook de afwezige peter of meter worden genoteerd.

Het oudste doop- en trouwboek van Berlicum (1603 - 1620)

Pastoor *Petrus Jacobus van den Meulenhof* heeft in 1604 uit *Berne* een nog nauwelijks gebruikt heel smal doop- en trouwboekje meegenomen. Op de eerste 3 bladzijden staan geen dopen uit Berlicum. Op de 4de en 5de bladzijde staan wel dopen uit *Berlicum*, maar niet in chronologische volgorde ⁵. Vóór in het boekje staan de doop- en huwelijksakten nog door elkaar. Later zijn de dopen systematisch in het voorste deel van het boekje en de ondertrouw- en trouwakten in het achterste deel ingeschreven. Dit boekje is het oudst bewaard gebleven ⁶ *doop- en trouwboek van Berlicum*. In dit boekje staan de *oudste akten*, waarin familieleden van ons voorkomen.

De oudste akte, waarin Jan (I 1) voorkomt

Zoals ik al in de Inleiding heb verteld, is *de oudste akte*, waarin *Jan (I 1)* voorkomt, een doopakte uit 1605.



de doopakte van Stynken, petekind van Jan (I 1)

Jan (I 1) - hier genoteerd als *Jan Gerits alias Kerl(l)e(n)* ⁷ - wordt 22 dec. 1605 *peetoom* van *Stynken*, de dochter van *Ariaen Tielens Ariesen* en *Merike*.

Wim van der Heijden ⁸ schreef mij, dat *Ariaen Tielens smid* ⁹ was en getrouwd was met *Merike Wouters*. Ze woonden “*aen de Straete*” ongeveer 50 m. van het dorpscentrum “*De Plaets*”. *Stynken* was waarschijnlijk hun oudste dochttertje ¹⁰.

Wat hun relatie met *Jan (I 1)* was, heb ik niet kunnen ontdekken.

⁵ - Na twee dopen uit 1606 op de 4de bladzijde volgt één doop uit december 1603 en nog een paar dopen uit 1604.

⁶ - Ik vermoed, dat - gezien het begin van het boekje en de oorlogsomstandigheden toentertijd - er geen ouder Berlicums doop- en trouwboek bestaan heeft.

⁷ - De boog boven de letter l is een *afkortingsteken*. Men geeft hiermee aan, dat men één of meer letters weglaat. Welke letters men precies weglaat is lang niet altijd duidelijk.

⁸ - De schrijver en kenner van de geschiedenis van Berlicum (zie blz. B-2).

⁹ - In die tijd konden in een dorp maar heel weinig ambachtslieden van hun ambacht leven. Meestal waren ze naast ambachtsman ook boer. De smid vormde soms een uitzondering. Dat was in die tijd een van de belangrijkste ambachtslieden.

¹⁰ - Ze krijgen in 1607 een zoon Tielken en in ieder geval ook nog een dochter Anne.

De oudst bewaard gebleven doopakten van onze familie zijn de doopakten van de vier jongste kinderen van *Jan* en *Geritken*. Met deze doopakten komt voor het eerst *een deel* van *Jans* gezin in beeld.

18 June 1906 Catigory
for Jim & wife & child here
Puffin Butcher
John Wiley Johnson

de doopakte van Lijn (II 7)

I hope you very happy
your Mother
you very sweet little child
and your brother
I am very much
I am very much
I am very much

de doopakte van Mechteld (II 8)

7 Aug. will accept
your letter
for my wife
and daughter. With
kind regards,
Darius

de doopakte van Lysken (II 9)

Deze drie dochters zijn gedoopt tijdens het pastoraat van *pastoor van den Meulenhof*.

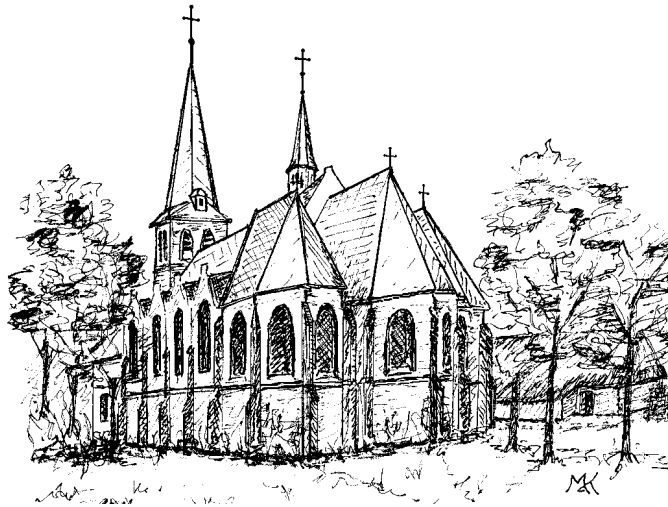
31 Mei.
 Baptizata est Aleidis Janssen
 Cuius pater Gerit Jacops
 Genuit per Lambert Jansen van Goeroy
 Genuit per Willemken Jansen.

31 mei (1615)
 is gedoopt
 Aleidis Janssen Geritsen
 moeder : Gerit Jacops
 doopgetuigen :
 Lambert Jansen van Goeroy
 en Willemken Jansen

de doopakte van Aelken (II 10)

Aelken is gedoopt tijdens het pastoraat van *pastoor Moors*. Deze pastoor is de zoon van *Reinier Moors*, de *secretaris* en *notaris* van *Berlicum*. Hij heeft geleerd hoe het hoort. In deze doopakte staat ook bij de moeder een *patroniem* genoteerd. Dankzij hem weten we, dat Geritken *Geritken Jacops* heet. Aangezien de naam Jacob (roepnaam Cop) in die tijd veel voorkomt, speelt bij haar (zie de Inleiding blz. 12) het *patroniemenprobleem*. Het bleek helaas niet mogelijk familieleden van *Geritken* te traceren.

Bij geen van de acht doopgetuigen kon ik een familieband met *Jan* of *Geritken* vinden.

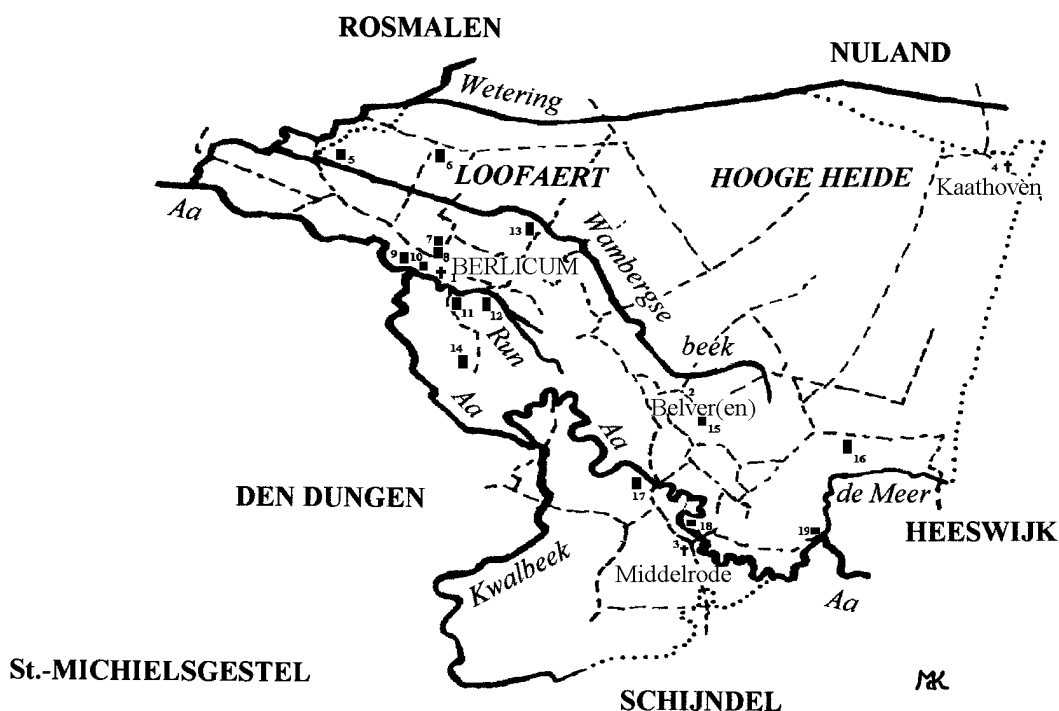


de St Petruskerk van Berlicum

Nadat in april 1609 *Het Twaalfjarig Bestand* (1609-1621) werd gesloten, konden de inwoners van *Berlicum* eindelijk pas echt aan de wederopbouw van hun dorp beginnen. Allereerst moesten voldoende boerderijen, huizen en schuren hersteld worden, voordat men aan het herstel van de kerk kon beginnen. Terwijl de *R.-K. kerk* al in 1586 door *Maurits soldaten* ontheiligd, vernield en in brand gestoken was, duurt het toch nog tot 1613 (!), voordat de kerk weer hersteld is en opnieuw ingewijd kan worden. Vóór die tijd hebben er wel uitdelingen van de *Tafel van de H. Geest* in de kerk plaatsgevonden, maar of er ook sacramenten toegediend zijn, m.a.w. of er ook gedoopt is, is de vraag. Misschien is daarom van al Jans kinderen alleen *Aelken* ook echt in deze kerk gedoopt.

De pastoor of kapelaan, die de doop van *Catherijn* en *Mechteld* heeft ingeschreven, denkt, dat *Kerl* een *bijnaam* is. Hij voegt *alias* toe. Dit is ook niet vreemd, want zoals ik al verteld heb, is *(de) Ke(e)rl(e)* in *Berlicum en omgeving* een *onbekende familienaam*. Men kent dit type namen bij de gewone boerenbevolking alleen als bijnaam. Het is een van de aanwijzingen, dat *onze stamvader* als *vreemdeling* hier terecht gekomen is.

Uit de doopakten van *Catherijn* en *Mechteld* kan ook afgeleid worden waar *Jan* met zijn gezin vanaf 1605 woont. Zowel *Ruth Ariaen Ruthen van de Coevering*, de peetoom van *Catherijn*, als *Jan Janssen van Nimmegen*, de peetoom van *Mechteld*, behoren tot de *gegoede families* van *Berlicum* ¹¹. Zij wonen beide dicht bij elkaar op de *Loofaert* ¹².



de heerlijkheid Berlicum en Middelrode omstreeks 1605

1 t/m 4 : de vier kernen:

- 1 = BERLICUM met R.-K. kerk
- 2 = Belver(en) (zonder kerk/kapel)
- 3 = Middelrode met kapel
- 4 = Kaathoven met kapel

5 = de Wamberg

6 = de Loofaartse hoeve

7 = de pastorie

8 = de Pastoriehoeve

9 = kasteel ter Aa

10 = het slotje Bleijendaal

11 = kasteel Vredendaal

12 = het slotje Beekveld

13 = Veebeek

14 = Overbeke

15 = het Casterens slotje

16 = Overbeek

17 = kasteel Seldensate

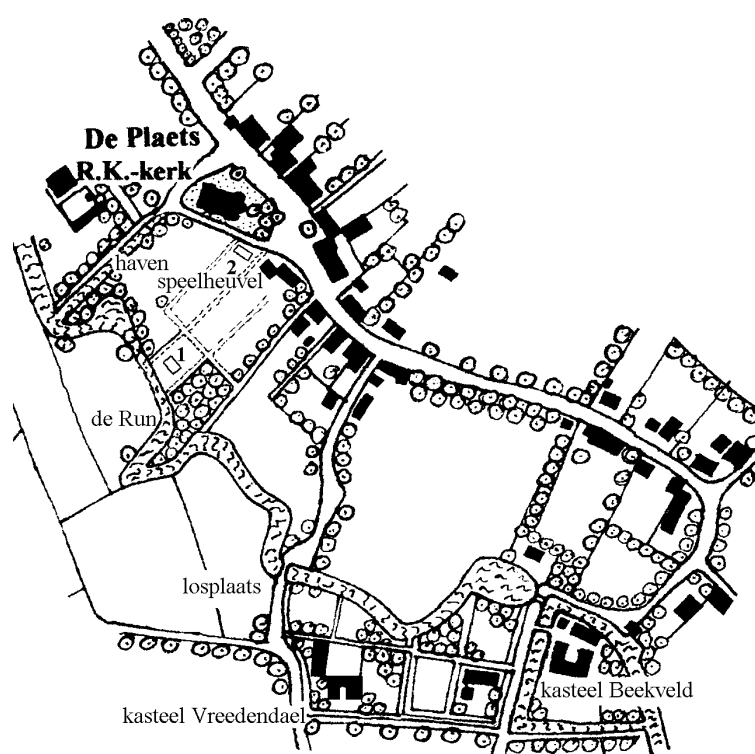
18 = kasteel Assendelft

19 = molen ter Steen

... = grens

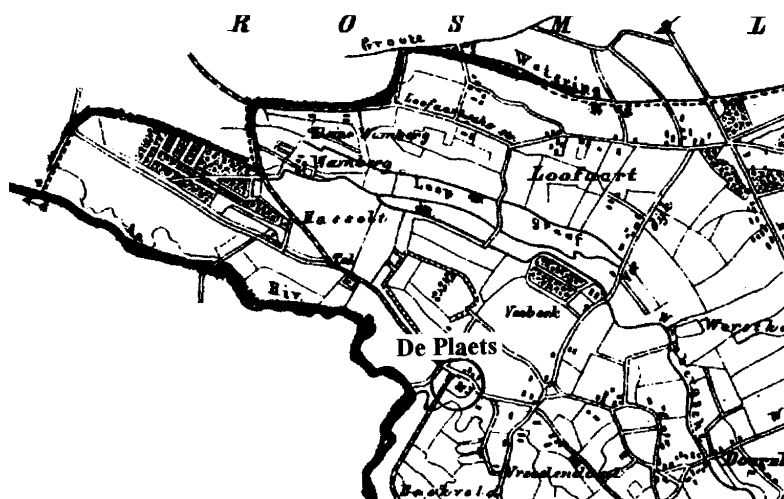
¹¹ - De vader van *Ruth Ariaen Ruthen* is in 1587 een van de *schepenen* van *Berlicum*, die de secretaris van *Berlicum* opdracht hebben gegeven, de verwoesting van het dorp op te schrijven en *Jan Janssen van Nimmegen* is een *grootgrondbezitter*, die veel land op de *Loofaert* bezit.

¹² - Om aan te geven waar men woont, gebruikt men in deze tijd gebiedsnamen. De *Loofaert* is evenals b.v. de *Hooge Heide* een gebiedsnaam (zie het kaartje hierboven).



In tegenstelling tot de hoeven aan *De Plaets*, die allen op één grote donk zijn gebouwd, liggen de hoeven *op de Loofaert* ¹³ op kleine donken van ca. 20 bij 50 meter. Ze liggen in groepjes verspreid over een groot gebied en nogal afgelegen, op 20 à 30 minuten lopen van *De Plaets*.

Uit deze afgelegen
ligging en het feit, dat
Jan (I-1) twee personen,
die op de *Loofaert*
wonen, heeft gevraagd
om *peetoom* van *Lijneken*
en *Metken* te worden, leid
ik af, dat ook *Jan* (I-1)
vanaf 1605 - en
waarschijnlijk al veel
eerder - met zijn gezin op
de *Loofaert* woont.



¹³ - Omdat alle hoeven hoog liggen, zegt men, dat ze *op* de Loofaert wonen.

Jans bod op een hofstadt

Boerderijen blijven meestal generaties lang “in de familie”. Ook in Jans tijd gold dat al. Slechts af en toe werd een boerderij te koop aangeboden. Het was daarom niet zo gemakkelijk om een hoeve te kopen.

In 1610 - vlak na het ingaan van *Het Twaalfjarig Bestand* - wordt, doordat een boer sterft vóórdat zijn zoon de boerderij kan overnemen, een hoeve aan *De Plaets* geveild. *Jan* probeert deze *hofstadt* te kopen ¹⁴. Het gaat om de *hofstadt* bij de *speelheuvel*, zie het bovenste kaartje hiernaast, waar ik de situatie van 1610 heb proberen aan te geven ¹⁵.

Om een indruk te geven hoe zo’n veiling er in die tijd aan toe ging en waar *Jan* precies op bood, geef ik eerst een samenvatting van de twee akten, die over deze veiling gaan.

Een korte samenvatting van de eerste akte

Evert Aert Evertsen ¹⁶ en *Jan Gerart Jordensen*, de testamentaire voogden van de twee onmondige kinderen van *Goyart Aert Evertsen* ¹⁷, vragen aan de schepenen van Berlicum toestemming het door de onmondige kinderen van hun ouders geërfd deel van een *hofstadt* namens hen publiekelijk te mogen verkopen ¹⁸. De ligging en de aard van de *hofstadt* worden beschreven. Zij merken nog op, dat de *hofstadt* niet gedeeld kan worden, de twee mondige kinderen ook willen dat de *hofstadt* verkocht wordt, omdat deze met vele cijzen en pachten belast is, niets opbrengt, er eerder geld bij moet. Ook merken zij op, dat advies vragen aan naaste vrienden of burens onnodig is, omdat de schepenen de zaak voldoende kennen.

In de marge volgt de toestemming van de schepenen om de *hofstadt* voor de onmondige kinderen te mogen verkopen. In de marge is het stuk gedateerd: 27-1-1610.

- ¹⁴ - Een *hofstadt* / *hofstede* is een hoeve (letterlijk: de grond, waarop een hof staat). De verkoop van deze *hofstadt* staat beschreven in twee akten (resp. 1 en 4 bladzijden). Zie ORA Berlicum, inv. no. 20, een doos met losse akten uit de periode 1601-1610. Opm. Ik geef de vindplaatsen aan, zoals ik ze gevonden heb! Intussen zijn de Berlicumse archieven, zoals al verteld, opnieuw ingedeeld en genummerd. Wie de stukken wil inzien, kan altijd via deze oude nummering de nieuwe codering opzoeken en daarmee de stukken terugvinden.
- ¹⁵ - Er bestaan in Jans tijd nog geen gedetailleerde kaartjes of dorpsplattegronden. *Wim van der Heijden* heeft in “Berlicum, zwerftocht door het verleden, deel 1” (blz. 71) het centrum van Berlicum voor het jaar 1670 gereconstrueerd. Omdat boerderijen toch eeuwen lang op dezelfde plaats gesitueerd zijn, kon ik dit kaartje gebruiken om de situatie rond 1610 te reconstrueren. (Mogelijk heb ik op deze plattegrond hier of daar een boerderij te veel of te weinig getekend, maar dat is verder voor dit verhaal van geen belang.)
- ¹⁶ - Opm. : Evert Aert Evertsen heeft ook op de Loofaert gewoond.
- ¹⁷ - Het bier werd voor Jan in 1587 door of bij een *Goyaert Aertsen* gehaald (zie blz. L-2). Misschien was dat deze Goyaert en heeft Jan indertijd in zijn boerderij onderdak gekregen.
- ¹⁸ - Onroerend goed van minderjarige weeskinderen mocht - om hen te beschermen - uitsluitend met officiële schriftelijke toestemming van de schepenenbank verkocht worden.

Een samenvatting van de tweede akte

(De cursieve tekst tussen aanhalingstekens is de letterlijke tekst en niet samengevat.)

“A(nn)o 1610 coram (= ten overstaan van) Zebert La(m)berts en Jan Lenartsen”

Onder de hierna beschreven condities en voorwaarden willen *Anna* en *Arnolde*, dochters van *Goyart Aert Everts* en de vier voogden van *Lucas* en *Marijke*, de minderjarige kinderen van *Goyart Aert Everts* en zijn vrouw *Emken Claes de Bruyn*,

“nae drie sondaechse veylingen openbaerl(yck) voor de kercke van Berlickem gedaen, ten hoochsten vor alle man v(er)copen en(de) ten buerde stellen (= te koop aanbieden) zekere hofst(ad)t, daer van thuys (= het huis) over enige jaeren (= enige jaren geleden) is affgebrant, metten steenen ende materialen d(aer)opliggen(de),” en de *“bogart (= boomgaard) ende erffve (= het bijbehorende erf / land), groot ontrent een lopen(saet) saylants, gelegen inde prochie van Berlickem ter plaetse achter de kercke tusschen erffenisse (= het erf / land van) Wouter Jansen ten eenre ende den kynderen (van) m(eeste)r Lucas Aertsen ten andere syden, strecken(de) van(de) speulhoven (hier: speelheuvel) tot aende riviere genoempt de Rund (= Run(ne) (zie het kaartje hiernaast)). Onder de lasten dat die toecomende copere (= toekomstige koper) uite voors(ei)de hofst(ad)t ende erfenisse (= boerderij met bijbehorend land) jaerlix zal gelden ende betaelen eenen braspenning gebuerchijns, (en) 7 g(ulden) jaerli(x) (aan) den gebueren van Berlickem, noch 5 gul(den) jaerlix aen m(eeste)r Jeronymus van (de) Kerckhoff, twee g(ulden) vijff p(enningen) aen Symen Bethniers voort gebuer com(m)er ende gebuerlycker rechten”* en dan na een opsomming wat de verkopers moeten betalen *“ende die copere zal tvoirsc(reven) erffe (en) hofstadt aenwenden (= verkrijgen) terstont nae de veste ende het teullant (= bouwland) te halff mert ierstcomen(de) ¹⁹, onder conditie dat die toecomen(de) copere die voirs(creven) hofstadt zal schuldich ende gehouden zijn loffbaerlyck te betimmeren ²⁰ binnen een ofte anderhalff jaer naestcomen(de) mede huysinge (= met het huis), soe verre die v(oir)s(creven) hofstadt ende fundament van(de) oude huyse zulx uitwijst, of bij zoe verre hij daerinne fautachtich bleeff (= in gebreke blijft), zal daccoort (= de overeenkomst) van m(eeste)r Jeronymus van (de) Kerckhoff aen de geacordeerde pachter opten oude voet blijven nae inhoudt der bescheedts pass(eert) zijnde ²¹”*.

Er moet betaald worden *“met car(olu)s gul(dens) tot 20 st(uiver)s tstuck, gerekent in gelde nae den cours (= volgens de koers) van Den Bossche”*.

(De tweede en derde bladzijde bevatten bepalingen i.v.m. de verkoping. Ook de plichten en rechten van de verkopers en de koper worden opgesomd. De secretaris noteert - zoals gebruikelijk - alles zéér uitvoerig, omdat hij per bladzijde wordt betaald! Op de vierde bladzijde volgt de beschrijving van het bieden.)

¹⁹ - Bij de verkoop van een boerderij, krijgt men, nadat de koop gesloten is, de hoeve direct, maar het reeds ingezaaide bouwland krijgt men meestal pas, nadat de oogst is binnengehaald. Hier wordt het bouwland half maart overgedragen. Kennelijk staat er nog winterkost op.

²⁰ - De afgebrande hoeve moet weer herbouwd worden. Waarschijnlijk staat er zolang een tijdelijk noodonderkomen. De hoeven aan De Plaets zijn zowel in 1586 als in 1601 en 1603 door Maurits soldaten geplunderd en in brand gestoken.

²¹ - Als de hoeve en het bijbehorende huis niet binnen anderhalf jaar worden herbouwd, blijft de reeds gesloten overeenkomst met de huidige pachter van kracht.

“Achtervolgende die voirs(er)even) voirwaerden heeft Wouter Jansen van Well, brauwer, dese erffnisse, boven de lasten inde voirwaerden gespecificeert, ten buerde gemijnt voor eenhondert ende tseventich car(olu)s gul(den), gelde voirsz(ei)t. Ende heeft geslaegen thien slaegen. Deselve noch thien slaegen. Deselve noch vijff slaegen. Deselve noch vijff slaegen. Deselve noch eenen slach voor (zie weergegeven fragment :) de goede gesellen. Actum VIIe augusti 1610 coram scabinis²² Wouter Aert Danielsen en(de) Peter Colen. Daer nae heeft Jan Gerarts Kerle noch geslaegen vier slaegen. Actum et scabini ut supra²³.”

*De goede gesellen, actum by august 1610
vanden scabinen Wouter Aert Danielsen & Peter
Colen. Daer nae heeft Jan Gerarts Kerle
geslaegen vier slaegen, actum et scabini ut
supra*

fragment van de tweede akte met Jans bod

“T kersken des hoechsels ontsteken zijnde heeft Wouter Jansen geslaegen een(en) slach. Ende daer mede int uitgaen der branender kerssen is deselve Wouter Jansen gebleven copere vanden v(oir)s(creven) hofst(a)dt ende erffnisse”

en heeft beloofd zich aan alle voorwaarden te houden.

Akte de 21ste augustus 1610 in aanwezigheid van *Marten Goyaertsen* en *Jan Peters*, timmerman, als getuigen samen met anderen. Deze akte is geschreven en meeondertekend door de secretaris *Reinier Moors*. De twee getuigen tekenen met hun “merk”.

Er moet betaald worden:

- 170 gulden voor de inzet (de hoofdsom)
- 35 gulden voor slagen resp. schrijfgeld en
- 13 gulden 7 stuiver en 2 oort²⁴ voor de verkoop.

Op drie achtereenvolgende zondagen wordt de hofstadt bij de speelheuvel geveild in een kroeg aan *De Plaets* tegenover de kerk. Tijdens zo’n publieke veiling wordt een kaars - het kersken des hoechsels - ontstoken en kan, zolang deze kaars brandt, het bod worden opgehoogd met *slagen*. Bij onroerend goed hoogt men met iedere slag het bod op met één gulden, bij roerende zaken hangt de waarde van de slag af van de inzet. Nadat de kaars is opgebrand wordt de akte gedateerd en dikwijls ook nog ondertekend. Zo veilt men in *Berlicum* en alle plaatsen in de verre omtrek.

²² - “Coram scabinis” betekent “in tegenwoordigheid van de schepenen”.

²³ - “Actum et scabini ut supra” betekent “Akte en schepenen zoals hierboven”.

²⁴ - Hier staat in de akte 13-7-2-0. Deze laatste 0 moet een verschrijving zijn, omdat geldbedragen in deze tijd in guldens, stuivers en oort worden genoteerd. (1 gulden = 20 stuivers, 1 stuiver = 4 oort)

Iedere boer en boerenzoon wordt geacht deze veilingregels te kennen. Ik ben dan ook in geen enkele akte, behalve deze, tegengekomen, dat, nadat de akte al is opgemaakt en de veiling dus officieel beëindigd is, men nog een bod heeft geaccepteerd en toegevoegd. De toevoeging van *Jans bod* is daarom zéér opmerkelijk ²⁵!

Uit *Jans bod* blijkt, dat hij de hofstadt bij de speelheuvel aan *De Plaets* had wil kopen. *Jan* krijgt de kans niet, omdat *Wouter Jansen van Well*, een welgestelde brouwer uit 's-Hertogenbosch, die grond ook wil kopen en over *Jans bod* zal blijven heenbieden. Helaas voor *Jan* ligt deze grond ideaal om er een brouwerij op te bouwen, namelijk aan de Runne, vlakbij de haven en ook nog in het dorpscentrum. De brouwer wacht tot de laatste zondag en gaat dan met één slag, m.a.w. met één gulden, over *Jans bod* heen ²⁶.

Als voor *Jan* de koop was doorgegaan, had hij niet alleen de grond rendabel moeten bebouwen, maar had hij ook nog binnen anderhalf jaar de afgebrande hoeve met het bijbehorend huis moeten herbouwen. *Jans* oudste kinderen zijn in 1610 net oud genoeg om te helpen, maar hij zou daar toch een gigantische klus aan hebben gehad.

Omdat *Jan* deze uitdaging aandurft, denk ik, dat hij niet alleen in de landbouw de kost heeft verdiend. Waarschijnlijk heeft hij vlak na 1587 en mogelijk ook na 1601 en 1603 bij herstelwerkzaamheden en nieuwbouw van hoeven en schuren geholpen en zo ook de nodige *timmerervaring* opgedaan.

Jans bod is, behalve om de reeds genoemde reden, om nog een reden zéér opmerkelijk. In 1587 bezit hij immers niets meer. Hoe komt hij aan zoveel geld? *Jan* zou, als de brouwer niet met 1 gulden over zijn bod was heengegaan, 204 gulden plus verkoopkosten hebben moeten betalen!

Als *ambachtsman* kon je in *Jans* tijd 8 stuivers per dag verdienen, in *loondienst* of als *dagloner* verdiende je minder. In de oorlogsjaren 1587 - 1609 liepen de broodprijzen regelmatig hoog op. Deze varieerden van 5 tot meer dan 24 stuivers per brood ²⁷!

Het is ondenkbaar, dat *Jan* als *ambachtsman* of in *loondienst* in deze oorlogsjaren een gezin heeft kunnen onderhouden én ook nog zoveel heeft kunnen sparen.

Uit het feit, dat *Jans bod* genoteerd is, blijkt, dat er twee mensen bereid waren voor hem borg te staan ²⁸ en dat men dacht, dat hij het benodigde geld zou kunnen betalen of lenen. Ik ga er daarom van uit, dat *Jan* in 1610 al *land op de Loofaert* (mogelijk met hoeve) - als onderpand - bezit, dit land kennelijk via zijn vrouw in zijn bezit heeft gekregen en dat *Jan* in 1610 al *boer* is.

Ondanks alle oorlogsellende, blijkt hij toch nog niet zo slecht “geboerd” te hebben.

²⁵ - Ik kon geen andere verklaring bedenken, dan dat het *Jan* niet kwalijk genomen werd, dat hij de veilingregels niet kent, omdat hij “van elders” kwam. Pas na de vondst van deze akte begreep ik, dat ik voor *Jans* herkomst ook buiten Brabant moest zoeken.

²⁶ - Mogelijk heeft *Wouter Jansen van Well* een deel van de grond namens het *R.-K. kerkbestuur*, gekocht, want niet alleen verrijst aan de Runne bij 1 (zie het bovenste kaartje op blz. J-6) een brouwerij, maar ook wordt tijdens het bestand bij 2 de nieuwe *dorpsschool* gebouwd.

²⁷ - De boeren (rogge)broden uit die tijd waren wel groter en zwaarder dan onze huidige broden.

²⁸ - Je had in die tijd twee borgen nodig, als jezelf niet kapitaalkrchtig was.

De St. Jansmisbede en Kerstmisbede van Berlicum van 1616, 1617 en 1618

De enige Berlicumse belastinglijsten uit Jans tijd, die bewaard zijn gebleven, zijn de lijsten van de *St. Jansmis-* en *Kerstmisbede* van 1616, 1617 en 1618²⁹. Men kende in die tijd twee soorten belastingen: de *landslasten* en de *dorpslasten*. De *St. Jansmisbede* en *Kerstmisbede* vielen onder de *landslasten* en waren *grondbelastingen*, die rond 24 juni (het feest van St. Jan) en 25 december werden opgehaald. Deze belastingen moesten door de gebruikers van de grond betaald worden. In *Berlicum* werden ze opgehaald door 4 collecteurs, die elk een “loth” (= deel) van *Berlicum* en *Middelrode* voor hun rekening namen.

De lijst uit 1618 begint met:

“Sint Jansmis en(de) Kermisse bede van Berlikem, vervallen Sint Jansmis ende Kersmis a(nn)o 1618, geset bij Huijbert Jan Huijbertsen, Jan Tonis Smolders de Jonge, Henrick Willem Thijsen ende Andries Claesen, daer toe behoirlycken gecoren ende geeydt opten 13e July 1618.”

Dan volgt het 1e loth (1e deel) van de lijst, dat bij *de noord-westkant van de heerlijkheid Berlicum en Middelrode* (zie blz. J-6) hoort en drie bladzijden beslaat. De *grondgebruikers* van de *Loofaert* staan op de 3e bladzijde.

The image shows a handwritten list of names and tax amounts. The names are written in a cursive script, and the amounts are written in a more formal, printed style. The list is organized into two columns, with names on the left and amounts on the right. The names include Gerart Jan Gerartsen, Jan van Niemmegen, Jan Marten Jansen, Jan Gerartsen, Jan Henrick Jansen, Willem Jan Willemsen, Cornelis Woutersen, Gerart Janssen Henryksen, and Rutger Arien Rutten. The amounts are listed in guilder (g) and stiver (st).

fragment van de 3e bladzijde uit de *St. Jansmisbede* en *Kerstmisbede* van 1618

Gerart Jan Gerartsen	- 5 g(ulde)n
Jan van Niemmegen	- 3 st(uiver)s
Jan Marten Jansen	- 26 st(uiver)s
Jan Gerartsen	- 15½ st(uiver)s
Jan Henrick Jansen	- 5 g(ulde)n 1 st(uiver)s
Willem Jan Willemsen	- 2 g(ulde)n 6 st(uiver)s
Cornelis Woutersen	- 27 st(uiver)s
Gerart Janssen Henryksen	- 4 st(uiver)s
Rutger Arien Rutten	- 3 g(ulde)n 18 st(uiver)s

²⁹ - Zie : het OAA (= Oud-Administratief Archief) van Berlicum inv. no. 370.

In de lijst van 1616 staat : *gebr(uiker)s Jans van Niemmegen goet* - 5 g(ulde)n
 en in de lijst van 1617 en 1618: *Gerart Jan Gerartsen* - 5 g(ulde)n³⁰.
 In de lijst van 1616 en 1617 komt *Gerart Janssen Henryksen* - 4 st(uiver)s
 nog niet voor. Deze is in de lijst van 1618 duidelijk tussengevoegd.
 Verder zijn de lijsten van 1616, 1617 en 1618 voor dit fragment gelijk.

Op de drie bladzijden van het 1e loth moeten 44 keer “gebruikers” van een stuk land en/of huis/hoeve betalen, m.a.w. de pachters en huurders van het genoemde land of huis. Hun namen worden niet vermeld. Van de resterende 68 personen staan de namen wel genoteerd. Dit zullen de gebruikers zijn, die ook eigenaren van de grond zijn.

Omdat *Jan* (I-1) bij *Jan van Nimmegen* en *Ruth Ariaen Rutten* op de *Loofaert* gewoond zal hebben (zie blz. J-6) en het niet erg waarschijnlijk is, dat er bij *Jan van Nimmegen* en *Ruth Ariaen Rutten* twee *Jan Gerartsen* hebben gewoond, zal *Jan Gerartsen*, die tussen hen in staat *onze stamvader Jan* (I-1) zijn geweest³¹.
 Dat houdt weer in - zoals ik al op blz. J-10 als veronderstelling vermeldde - dat *Jan land* - met of zonder hoeve - *bezit* en *boer* is geworden.

Om er nu achter te komen of de 15½ st(uiver)s, die *Jan* aan belasting moet betalen, ten opzichte van de andere boeren veel of weinig is, heb ik de belasting, die de 68 met naam genoemde personen uit het 1e loth moeten betalen, in een tabel verwerkt. Ik neem hierbij aan, dat de boeren onder hen degenen zijn, die 10 stuivers of meer moeten betalen.

te betalen St. Jans- en Kerstmisbede	in stuivers					in guldens			
	0-2	2-6	6-10	10-15	15-20	1-2	2-3	3-5	5-9
aantal personen, dat voor deze bedragen wordt aangeslagen	7	10	4	11	7	18	4	3	4

*tabel ontleend aan de St. Jansmisbede en Kerstmisbede van Berlicum van 1618
 met gegevens van de 68 met naam genoemde personen uit het 1e loth*

We zien, dat *Jan* (I-1) met een aanslag van 15½ st(uiver)s tot de *kleine boeren* gerekend kan worden. *Jan van Nimmegen* en *Ruth Ariaen Rutten*, de peetooms van *Metken* en *Lijneke*, worden veel hoger aangeslagen en zijn duidelijk *grootgrondbezitters*.
Jan heeft - mogelijk bewust - relatief rijke peetooms (en peettantes ?³²) gekozen.

³⁰ - *Gerart Jan Gerartsen*, sinds 20-9-1614 de man van *Willemken Janssen van Nimmegen*, zal in 1617 het beheer van “het goet van *Jan van Nimmegen*” hebben overgenomen.

³¹ - Hier kom ik aan het eind van dit hoofdstuk nog op terug!

³² - *Willemken Jansen*, *Aelkens* peettante, is waarschijnlijk *Willemken Janssen van Nimmegen* (zie ook noot 30). *Barbara Jan Henrycx*, de peettante van *Metken*, is mogelijk een dochter van *Jan Henrick Jansen*. Ook deze laatste woont vlak bij *Jan* op de *Loofaert* (zie het fragment op de vorige bladzijde) en van de 68 verwerkte personen, behoren *Jan Henrick Jansen* en *Jan Janssen van Nimmegen* tot de 4 personen, die het hoogst worden aangeslagen.

Het bezit van een kleine cijns

Behalve grond, blijkt *Jan* ook nog een *kleine cijns* van 16 stuivers per jaar te bezitten. Waarschijnlijk heeft hij deze cijns ook via zijn vrouw gekregen. In 1619 laat *Jan* het bezit van deze cijns in een schepenakte vastleggen ³³. Later zijn er nog aantekeningen in de kantlijn toegevoegd. Hieronder geef ik de schepenakte uit 1619 ³⁴.

“Jan Gerartsen alias Kerle

*Wouter Aert Danielsen ende Jan Hendrick Jansen, schepenen in Berlikem, doen kondt eenen yegelick (= een ieder), dat wij ons ter instantien ende versoecke van van ³⁵ Jan Gerartsen alias Kerle hebben getranseporteert ten huysen van Joorden Willemsen, in zijne sieckbedde liggende ende hebben(de) goet verstant, ende hebben denselven Joorden Willemsen hooren verclaeren ende bekennen, dat hij uuyt zekere hoeffken oft hostadt, gelegen aende Plaetse tot Berlikem tegenover Wouter Joordensen aende voirs(eide) Jannen Gerartsen alias Kerle jaerlicx schuldich is te gelden eenen jaerlicxen chijns of pacht van seshien st(uiver)s, welcken pacht hij bekendt den v(oir)s(eide) Jannen Geraertsen altijt betaelt te hebben uuyten v(oir)s(eide) onderpande soe lange als hij daervan meester is geweest oft ymmers schuldich te zijn.
Actum den 30e augustus 1619. Scabini ut sup(ra).”*

het bezit van een kleine cijns, vastgelegd in een schepenakte uit 1619

De opvang van een weeskind

Tijdens *Het Twaalfjarig Bestand* worden de *H. Geestmeesters van Berlicum* met het regelen van de zorg voor een weeskind belast ³⁶. Kennelijk leefde er geen familie meer, die voor dit kind kon zorgen.

Omdat de *Rekeningen van de H. Geestmeesters van Berlicum* over de jaren 1597 - 1620 niet bewaard zijn gebleven, valt niet meer na te gaan, wanneer precies zij de opvang van dit kind voor hun rekening moesten nemen en of het om een baby of ouder kind ging. Uit hun wel bewaarde circa 150 bladzijden tellende register over de jaren 1620 - 1662 wordt duidelijk, dat zij dit weeskind - al vóór het einde van *Het Twaalfjarig Bestand* - bij *Jan* en *Geritken* hebben ondergebracht.

³³ - Zie: het ORA van Berlicum inv. no. 54, f 64.

³⁴ - Opm. : De toegevoegde aantekeningen komen in een later hoofdstuk aan bod.

³⁵ - In de akte staat per abuis twee keer “van”.

³⁶ - Het kwam meer voor, dat wezen door H. Geestmeesters of Armenmeesters ondergebracht moesten worden, maar in *Berlicum* is dit in deze periode het enige weeskind, waarvoor de H. Geestmeesters de opvang moesten regelen en betalen.

Als *H. Geestmeesters* een kind moesten onderbrengen, dan was het gebruikelijk, dat zo goedkoop mogelijk te doen. Zij plaatsten het kind bij diegene, die voor kost en onderdak het minste vroeg. Misschien wilde *Jan*, door dit weeskind in zijn gezin op te nemen, zó iets terugdoen voor de hulp, die hij in 1587 zelf van de *H. Geestmeesters* had gekregen.

<i>Item den 1 february (1621) aen Corst Diericxen snijder (= kleermaker) van Aert de deckers kindt te cleden wonende bij Jan Geritsen op de Loeffert gegeven</i>	<i>12 sts</i>
---	----------------------

een uitgave uit het Register van de Tafel van de H. Geest van Berlicum (1620-1662)

Omdat de overige bewaard gebleven uitgaven t.b.v. *het kind van Aert de(n) decker* van ná 1621 zijn, komen die in het volgend hoofdstuk aan bod. In dit hoofdstuk vermeld ik alvast, dat er in die notities van de *H. Geestmeesters* één keer “*Jan Geritse Keelen*” staat. Alle andere keren staat er “*Jan Geritsen op de Loeff(a)ert*”. Omdat met deze laatste aanduiding “*Jan Geritsen op de Loeffaert*” kennelijk duidelijk was, wie er mee bedoeld werd, blijkt uit de notities van de *H. Geestmeesters*, dat er in die tijd slechts één *Jan Geritsen “op de Loofaert”* woonde!

Met deze kennis weten we nu ook (zie blz. J-12 / noot 31), dat de “*Jan Gerartsen*”, die bij *Jan van Nimmegen* en *Ruth Adriaan Rutten “op de Loofaert”* woont, daar land bezit en daarvoor in 1616, 1617 en 1618 *15½ stuivers St. Jansmis- en Kerstmisbede* moet betalen, *onze stamvader Jan (I-1)* is! *Onze stamvader* is dus *boer* geworden.

© 1999/2009 M. J. Ph. van der Kallen, Bachplein 5, 2651 TZ Lansingerland (Berkel en Rodenrijs) Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Een gedeeltelijke reconstructie van Jans gezin

Gerart Keerlen

In de *Rekeningen van de H. Geestmeesters van Berlicum* ¹ staat bij de uitgaven van 1630 ná een uitgave van 14 februari 1630 :

<i>voor Jan Boesen doodkist bethaeld aen Gerart Keerlen</i>	<i>2 gls</i>
<i>Item alsoo de selve haestel(yck) (d.w.z. aan de pest!)</i>	
<i>gestorven was een scrobber van sijne begraeff(en)s</i>	
<i>moeten geven door Willem Janssen</i>	<i>2 gls</i>
<i>Item aen Emken de weduwe (van) Jacob Janssen</i>	
<i>de beth(alinge) voor 11 dagen kosten ende onderhouts</i>	
<i>der voorsz(eide) Jan Boesen</i>	<i>2 gls</i>

uitgaven uit het Register van de Tafel van de H. Geest van Berlicum (1620-1662)

Genoemde *Gerart Keerlen* is zo goed als zeker Jans oudste (of een na oudste) zoon. Bovenstaande notitie is tot nu toe het enige levensteken, dat ik van hem heb gevonden ². Het ziet er naar uit, dat hij “timmerman” is geworden. De Berlicummers, die geen of niet voldoende bouwland bezaten of konden pachten om boer te kunnen worden, konden proberen met timmerwerkzaamheden wat te verdienen. Door de oorlog was en werd er veel vernield en moest er veel gerepareerd worden. Toch zullen de meeste timmerlieden niet van hun timmerklussen hebben kunnen leven. Er waren er te veel en vrijwel niemand had nog geld om materialen te kunnen kopen of timmerlieden te kunnen betalen. Aangezien *Gerart / Gerit Keerlen* een doodskist heeft gemaakt voor iemand, die aan de pest is overleden, is de kans groot, dat ook hij kort hierna aan de pest is overleden.

Jacob Janssen

Het is twijfelachtig of *Jan* een zoon *Jacob*, genoemd naar Geritkens vader, heeft gehad. “*Jacob Janssen*” ben ik meerdere keren tegengekomen, maar bij de gevonden vermeldingen was niet duidelijk of het om een zoon van *Jan* ging.

Aelbert Keirlen

In een verkoopakte uit 1631 (zie deel 2) komt “*Aelbert sone Jan Gerarts Keirlen*” voor, waaruit blijkt, dat Jan een zoon *Aelbert* heeft gehad.

¹ - Zie : het OAA van Berlicum inv. no. 565.

² - Hij kan niet de *Gerart Jan Gerartsen* zijn, die met *Willemken Janssen van Nimmegen* is getrouwd (zie blz. J-12, noot 30), omdat Willemkens man in 1629 overlijdt en *Gerart Keerlen* begin 1630 nog leeft. (*Willemken van Nimmegen* is 4-6-1630 hertrouwd.)
Opm.: Genoemde *Jacob Janssen* kan geen broer van Gerart zijn geweest, omdat hij in zijn trouwakte (zie R.K.-trouwboek Berlicum 5-2-1617) *Jacobus Jan Janssen* heet.

Jans dochters: Lijn, Metken, Lysken en Aelken

Jans vier jongste kinderen zijn dochters. In het vorige hoofdstuk staan hun doopakten (zie de doopakten van *Lijn*, *Metken*, *Lysken* en *Aelken* op blz. J-3 en J-4).

Jans pleegzoon

In het vorige hoofdstuk (zie blz. J-13) heb ik ook al vermeld, dat Jan een *pleegzoon* heeft gehad. Uit onderstaande uitgaven uit het kasboek van de *H. Geestmeesters* blijkt, dat *Jan* en *Geritken* “*Aert den deckers zoon*”³ “in de kost” hebben genomen.

<i>Item aen Jan Geritsen op de Loefffaert voir seeckere onderhout en(de) montcost van Aert de deckers soon van een tijt van een jaer Bam(i)s (= 1 oktober) 1622 aengegaen en(de) Bam(i)s 1623 expire(re)nde (= eindigend) gegeven de som(m)e van</i>	<i>13 £</i>
 <i>Item den 4 october 1622 van Jacob van Casteren gecoft (= gekocht) een el swaert lakens voir (iemand anders) oock noch van(de) selven gecoft drieveerdeeldeel lakens voir Aert den Deckers soon wonen(de) tot Jan Geritsen opde Loefffaert, tot koussen en(de) sijne clederen te lappen en(de) betaelt tsamen (3 g 15 sts) (een deel van 3 gulden 15 sts)</i>	
<i>Item als noch voir Aert den Deckers soon eenen nieuwen goet gecoft voir</i>	<i>10 sts</i>
<i>Item voir den selven als noch gecoft een par clompen</i>	<i>2 sts</i>
 <i>4 dec 1622 wordt “lijnen laken” (= linnen stof) gekocht voor “10 sts d’el” o.a. voor Aert den Deckers soon 2 ell (1 gulden)</i>	
<i>voor Jan Geritse Keelen die in(de) voorgaen(de) reeckeninghe (van 1622) gebrocht zijn</i>	<i>2 £ 6½ sts</i>

*uitgaven voor het pleegkind van Jan en Geritken uit en m.b.t. 1622
uit het Register van de Tafel van de H. Geest van Berlicum (1620-1662)*

Over Jans eigen kinderen staat nauwelijks iets opgetekend, over *Jans pleegzoon* komen we, dankzij de *H. Geestmeesters*, iets meer te weten. De *H. Geestmeesters* betalen jaarlijks aan *Jan* een vergoeding voor kost en inwoning en nemen ook de extra uitgaven voor hun rekening. Ik zal nog enige uitgaven voor Jans pleegzoon vermelden.

³ - Opm.: Waarschijnlijk moeten we “*Aert den deckers zoon*” hier lezen als “de zoon van Aert de dakdekker” en niet als “Aert, de dakdekkerszoon”.

1623 :

Item den 15 November

betaelt aen Jan Geritsen op de Loeffaert

voor Aert den Deckers soon

de a(nn)o 23 alderheiligen beginnende d'som(m)e van

12 gul(den)s 15 sts

Item als men met den selven wederom

veraccordeerde (= overeenkwam) en(de) betaelde verteert

12 sts

Item den 6 December voer een(en) nieuwen goet

voir Aert den Deckers soon

12 sts

1624 :

Item aen Jan Geritsen op de Loeffert

van Aert den Deckers soon te houden

van Alderheiligen aff tot noch toe gegeven

5 gul(den)s

..... gekocht voor Aert den Deckers soon

woonachtich bij Jan Geritsen op de Loeffert

een par koussen en(de) daervoor betaelt

13 sts

Item voir den selven gecocht een par clompen

3 sts

enige uitgaven uit het Register van de Tafel van de H. Geest van Berlicum (1620-1662)

In 1623 krijgt *Jan* nog 12 gulden en 15 stuivers voor het onderhoud van zijn pleegzoon, daarna nog maar 5 gulden. Mogelijk is Jans pleegzoon in 1624 12 jaar geworden en wordt hij daarna geacht, door op de boerderij te helpen, zelf een deel van zijn kost te verdienen. Kleding en klompen blijven wel door de *H. Geestmeesters* vergoed worden. Wat de *H. Geestmeesters* regelmatig voor zichzelf aan vertering noteren, is dikwijls in geen verhouding tot wat zij voor de armen betalen. Ze nemen het er zelf erg goed van. Misschien zit wel in het bovenstaande bedrag voor vertering ook een biertje voor *Jan*. In 1627 wordt Jans pleegzoon ernstig ziek. Dat blijkt uit de volgende uitgave:

Arien den Deckers zoon sieck sijnde in witten broot

2 sts

een uitgave uit 1627 uit het Register van de Tafel van de H. Geest van Berlicum (1620-1662)

Wittebrood gaf men aan ernstig zieken, wanneer deze het zwaar verteerbare roggebrood niet meer konden verdragen. Jans pleegzoon heeft deze ziekte kennelijk niet overleefd. Deze uitgave is namelijk de laatste, die de *H. Geestmeesters* voor hem hebben gedaan. Bij deze uitgave staat niet "*Aert den deckers soon*", maar "*Arien den Deckers zoon*". *Arien* kan een vergissing zijn, maar het kan ook de voornaam van *Jans pleegzoon* zijn, die, nu hij ouder is, nog net op de valreep door de *H. Geestmeesters* niet als "kind van" maar met zijn eigen voornaam wordt genoteerd.

Arien Keelen

Behalve de *H. Geestmeesters* noteerden ook de *Kerkmeesters van Berlicum* hun inkomsten en uitgaven in een kasboek. De *Rekeningen van de Kerkmeesters van Berlicum* over de periode 1614 tot 1653 zijn bewaard gebleven ⁴. Wel vertoont dit kasboek door de oorlog grote hiaten en ook in dit kasboek worden slechts af en toe data vermeld.

Bij de inkomsten van 1627 staat ná een ontvangst van 5 dec. 1627 en vóór een ontvangst van 14 febr. 1628 :

<i>ontvangen van Arien Keelen voor kercke wijn</i>
--

<i>2 sts</i>

een ontvangst uit het Register van de R.K.- Kerkmeesters van Berlicum (1614-1653)

Waarschijnlijk is deze *Arien Keelen* een zoon van Jan, maar, omdat *Jans pleegzoon* ook *Arien* (zie blz. R-3) geheten kan hebben, is dat niet zeker. *Jans pleegzoon*, die in 1627 al jaren tot Jans gezin behoort, kan ook *Arien Kee(r)len* genoemd zijn.

Als hier *Jans pleegzoon* bedoeld is, dan moet deze vrijwel direct ná 5 dec. 1627 aan de kerkmeesters twee stuivers voor wijn gegeven hebben en vervolgens weer vrijwel direct daarna, namelijk ook nog in 1627 (!), ernstig ziek geworden zijn. Het zou net kunnen, maar genoemde termijn is wel erg krap. Bovendien is het niet erg logisch om de ontvangst voor wijn niet op Jans naam te boeken, als hij voor de betaling een kind heeft gestuurd. *Jan* kan daarom ook én een pleegzoon *Arien* én een zoon *Arien* gehad hebben. Zijn eigen zoon *Arien* zal in 1627 vermoedelijk al (lang) zelfstandig wonen.

In de volgende delen zullen we zien, dat *Adrianus* - roepnaam *Arie(n)* / *Aerjaen* / *Janus* - een zeer veelvoorkomende *van der Kallen-voornaam* is, die tot op de dag van vandaag - dus al ca. vier eeuwen (!) - in de familie voorkomt.

Meer kinderen ?

Doordat de familienaam *Ke(e)rle(n)* en later *Keelen* of *Calle(n)* slechts af en toe gebruikt werd, vermoed ik, dat *Jan* meer kinderen heeft gehad. Ook stierven veel kinderen jong. In de periode, dat nog geen doopboek werd bijgehouden, staat over hen meestal nergens iets vermeld. Jans gezin kan slechts zeer gedeeltelijk gereconstrueerd worden.

© 1999 M. J. Ph. van der Kallen, Bachplein 5, 2651 TZ Berkel en Rodenrijs

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

⁴ - Zie : het OAA (= Oud-Administratief Archief) van Berlicum inv. no. 513.

De voortzetting van de 80-jarige oorlog

Maurits, prins Frederik Hendrik en Piet Heyn

Bij alle ellende, die *onze stamvader Jan en zijn gezin* hebben moeten doorstaan, hebben *Maurits, prins Frederik Hendrik en Piet Heyn* een cruciale rol gespeeld.

Maurits, vanaf 1618 prins Maurits

Rond 1605 verlangde men, na bijna vier decennia oorlog, aan beide kanten naar vrede. Zowel *Albrecht, aartshertog van Oostenrijk*, aan *Spaanse zijde* als de zeer bekwame staatsman, landsadvocaat en grondlegger van de Republiek *Johan van Oldenbarnevelt*, aan de kant van de *Zeven Verenigde Provinciën*, wilden in 1608 vrede sluiten.

Dat dat na maandenlange onderhandelingen niet gelukt is, lag vooral aan het dwarsliggen van *Maurits*. Maurits had als veldheer meer macht en aanzien in oorlogsomstandigheden dan in vredestijd. Ook had hij dan meer inkomsten. Dáárom wilde hij geen vrede! Omdat Maurits het opperbevel over het Staatse leger had, kon Johan van Oldenbarnevelt zonder zijn medewerking geen vrede sluiten. Pas nadat Maurits van hem de belofte had gekregen, dat hij gedurende de wapenstilstand 30.000 man - de helft van zijn Staatse leger - onder de wapenen zou mogen blijven houden, ging Maurits akkoord met het afsluiten van het Twaalfjarig Bestand.

Door de dood van zijn oudere halfbroer *Filips Willem* in 1618 erft Maurits de titel *prins van Oranje* en de daarbij behorende bezittingen, waardoor zijn aanzien en macht stijgt. Direct daarna misbruikt hij zijn toegenomen macht. Hij laat tegenstanders afzetten of oppakken en gevangenzetten. *Johan van Oldenbarnevelt* wordt na een dubieus proces zelfs publiekelijk op een schavot omgebracht, terwijl juist hij tussen 1590 en 1600 er voor gezorgd had, door de overheidsfinanciën gezond te maken, dat Maurits uitstekende legereenheden had kunnen inhuren. Dankzij *Johan van Oldenbarnevelt* had *Maurits* zijn soldaten op tijd kunnen betalen, had hij hen zelfs 's winters, als er niet gevochten kon worden, - als eerste veldheer in Europa! - mogen aanhouden. Daardoor had hij zijn soldaten kunnen opleiden en zijn vermaardheid als veldheer kunnen verwerven.

Bij het aflopen van het Twaalfjarig Bestand willen de *Zuidelijke Nederlanden* de wapenstilstand graag verlengen, maar ook daar wil *prins Maurits* niet aan meewerken. Ook die onderhandelingen mislukken.

Als in 1621 de oorlog hervat wordt, presteert Maurits zelf niet veel meer. Vlak voor zijn dood in 1625 draagt hij - ziek en versleten - het opperbevel over het Staatse leger over aan zijn 23 jaar jongere halfbroer *Frederik Hendrik*, die hij al vanaf 1600 op zijn veldtochten heeft meegenomen en zelf in de krijgskunst heeft opgeleid.

Frederik Hendrik, vanaf 1625 prins Frederik Hendrik

Na Maurits dood in 1625 neemt *Frederik Hendrik* ook bijna al Maurits overige functies over en erft hij op zijn beurt de titel *prins van Oranje*. Om de Oranjedynastie veilig te stellen trouwt hij vlak daarna met *Amalia van Solms*.

Piet Heyn

Eenmaal per jaar, in september, als het weer voor de overtocht gunstig was, brachten de *Spanjaarden* hun opbrengsten uit hun Midden- en Zuidamerikaanse koloniën - waaronder veel zilver uit hun zilvermijnen - met schepen in het Caribisch gebied bijeen. Vandaar maakten zij, onder begeleiding van oorlogsschepen, de oversteek naar Spanje.

In 1628 vaart *Piet Heyn*, admiraal van de Westindische Compagnie - met steun van de *Staten-Generaal* - uit, om te proberen een deel van die beroemde *Spaanse Zilverarmada* in een hinderlaag te lokken en te kapen. Piet Heyn heeft zich gespecialiseerd in het *kapen van Spaanse en Portugese schepen*. In mei 1628 vertrekt hij met 20 schepen, 12 jachten en 4000 koppen aan boord. In het Caribisch gebied aangekomen, houdt hij zich met zijn vloot wekenlang schuil. Op 8 september lukt het hem bij toeval de Spaanse schepen, die uit Mexico kwamen, te overvallen, vlak voordat die zich bij de andere Spaanse schepen in de haven van Havana konden voegen. De buit is zo onvoorstelbaar groot, dat hij direct een snel schip vooruit stuurt, om dit “heuglijk nieuws” alvast in Holland te laten melden. Als hij vier maanden later, in januari 1629, met zijn vloot terugkeert, weet men dus al, dat hij een rijke buit aan boord heeft en wordt hij *als een held* ontvangen.

De door Piet Heyn geroofde buit leverde, na aftrek van alle onkosten, ruim acht miljoen toenmalige guldens op. Dit enorme fortuin luidde voor een kleine elite de *gouden eeuw* in.

Door toedoen van *Maurits* wordt in 1609 geen vrede gesloten en in 1621 de wapenstilstand niet verlengd. Vooral door zijn toedoen wordt 9 april 1621 *de oorlog voortgezet* en duurt die oorlog geen 40 maar 80 jaar!

Door de kaping van de “*Spaanse Zilvervloot*” door *Piet Heyn* in september 1628, krijgt *prins Frederik Hendrik* begin 1629 *een fortuin* in handen. Hij kreeg 10 % van de buit! Hij gebruikt dat fortuin om met zijn leger *de Zuidelijke Nederlanden binnen te vallen* en *de stad ‘s-Hertogenbosch te belegeren*.

De belegering van ‘s-Hertogenbosch door prins Frederik Hendrik in 1629

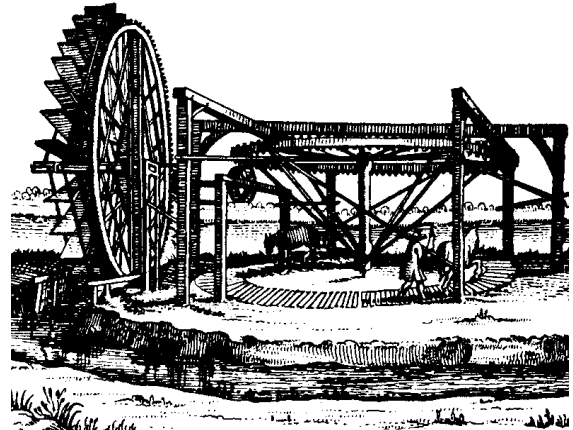
Prins Frederik Hendrik brengt niet alleen een legermacht van 24.000 infanteristen en 4000 ruiters op de been, maar hij neemt ook een aantal waterbouwkundige ingenieurs en duizenden Hollandse boeren en polderwerkers in dienst. Eind april 1629 steekt hij met zijn leger en deze in dienst genomen mensen bij Grave via een schipbrug de Maas over en laat hij een voorhoede van ruiters de drie toegangswegen tot ‘s-Hertogenbosch afsluiten.

In ‘s-Hertogenbosch heeft men nauwelijks tijd om te reageren. Wel kan men nog de daartoe bestemde weilanden onder water zetten. ‘s-Hertogenbosch gold tot dan toe als een onneembare vesting. De stad had als bijnaam “*de onoverwinnelijke moerasdraak*”, omdat vrijwel om de gehele stad ondoordringbare moerassen lagen. Daar, waar die moerassen ontbraken, werden weilanden onder water gezet, zodat de vijand niet met geschut binnen schootsafstand van de stadswallen kon komen. De drie verhoogde toegangswegen waren met forten en schansen versterkt.

Prins Frederik Hendrik kende de situatie uit de mislukte belegeringen van 1601 en 1603. Onder leiding van de ingenieurs werden de boeren en polderwerkers aan het werk gezet.

Zij moesten dammen in de rivieren de Aa en de Dommel bouwen, waardoor de stad geen vers water kreeg en de waterhuishouding grondig werd verstoord. Verder moesten zij een dubbele dijk - inclusief gracht en verdedigingswerken - in een grote cirkel om de stad heen aanleggen. De binnenste omwalling, waarop geschut werd opgesteld, diende om uitvallen vanuit de stad af te weren. Het land buiten de buitenste omwalling zette men onder water, zodat het uit Brussel gestuurde ontzettingsleger de stad niet kon bereiken. Die buitenste omwalling was “11 uur gaans” lang, d.w.z. had een omtrek van ca.55 km!

Men bouwde 23 watermolens, waarmee het gebied, dat tussen de vestingwallen en de binnenste dijk lag, drooggemalen werd. Na ongeveer een maand was men hiermee klaar, werden de boeren en polderwerkers naar huis gestuurd en konden de soldaten met hun werk beginnen. Na vier en halve maand belegering en drie en halve maand hevige beschietingen - er werden per dag ca. 250 kogels en bommen over de stadswallen geschoten, ruim 28.000 kogels en bommen in totaal - werd er tenslotte op



11 september een bres in de stadsmuur geslagen. De verdediging van de stad werd daarna onmogelijk. Men moest zich overgeven. Op 14 september 1629 werd het capitulatieverdrag getekend. Daarin stond opgenomen, dat behalve de soldaten, ook de bisschop, priesters en kloosterlingen, de stad moesten verlaten. Ook veel katholieke notabelen achtten het wijs samen met hen te vertrekken. *Prins Frederik Hendrik* zette een professioneel garnizoen in de stad om de achtergebleven bevolking te bewaken. Verder liet hij ook nog aan de rand van de stad een groot fort bouwen - *De Citadel* - om de bevolking van daaruit “onder schot” te houden. *Prins Frederik Hendrik* verwierf door de belegering van ‘s-Hertogenbosch roem als “stedenbedwinger”, maar dat hij deze roem verwierf ten koste van *duizenden doden*, direct en indirect, wordt er in veel geschiedenisboeken niet bij verteld. Ook wordt meestal niet verteld, hoe *extreem luxe* hij leefde. *Prins Frederik Hendrik* en *Amalia* maakten van hun *Haagse Hof* een van de meest extravagante en schitterendste van Europa. Toen *Frederik Hendrik prins van Oranje* werd, stelde het bezit van de Oranjes niet veel voor. Ten koste van onvoorstelbaar veel ellende voor veel “gewone mensen”, waaronder ook *Jan, Geritken* en *hun kinderen*, heeft hij *zijn rijkdommen* vergaard.

Onenigheid over het bezit van de Meierij van ‘s-Hertogenbosch

Direct na de capitulatie van ‘s-Hertogenbosch, ontstaat er onenigheid over het bezit van *de Meierij*. De Spanjaarden vinden, dat de Meierij niet veroverd is en dus nog steeds tot *de Zuidelijke Nederlanden* behoort, terwijl *prins Frederik Hendrik* stelt, dat de Meierij bij ‘s-Hertogenbosch hoort, en dus *veroverd Staats gebied* is. In de periode tussen de capitulatie van ‘s-Hertogenbosch in 1629 en het sluiten van de vrede in 1648 worden de bewoners van de Meierij regelmatig door soldaten van beide kanten bedreigd. Aan beide partijen moeten ze *oorlogsbelasting* en “*sauvegarde*” (= vrijwaring tegen plundering en het in brandsteken van hun huizen) betalen. Soldaten van beide kanten blijven, het weinige dat ze hebben, opeisen.

De situatie in Berlicum

De *Berlicummers* zijn er door *prins Frederik Hendriks* belegering *heel slecht* aan toe. Door het weghalen van voedsel, vee en alles wat van waarde is, door zelfs het afbreken van hoeven en huizen vanwege het daarin verwerkte hout, is de ellende onvoorstelbaar. *Prins Frederik Hendrik* laat - zoals hiervoor verteld - het gebied, dat net buiten zijn dubbele omwalling ligt - en *Berlicum* ligt er net buiten! - onder water zetten. Dat hier mensen wonen, die door zijn handelwijze *nauwelijks overlevingskansen* hebben, schijnt hem niet gedeerd te hebben. Weer kan de plaatselijke bevolking *creperen*. De boeren, waarvan het land onder water is gezet, verliezen hun oogsten en daarmee hun inkomsten. Zij kunnen hun gezinnen niet meer voeden en onderhouden. Zij lijden honger en kou. Hun land wordt jarenlang onbruikbaar en in veel gevallen weer “woeste grond”, omdat ze de lasten om het land aan te houden en weer voor landbouw geschikt te maken, niet meer kunnen opbrengen. Door in het water rondrijvende lijken en kadavers, breken ook weer ziektes uit, waaronder de zo gevreesde *pest* ¹. In *Berlicum* heerst de pest niet alleen in 1629, maar ook nog in 1630, 1631, 1635 en 1636! *Berlicum* is *opnieuw* voor lange tijd een *rampgebied* geworden.

In de jaren tussen 1629 en 1648, hebben veel *Berlicummers* *geen menswaardig bestaan*. Ook kunnen zij de veel te hoge *oorlogslasten* niet opbrengen. Zij moeten vanaf 1637, als nieuwe belastingen worden ingevoerd, - behalve de *sauvegarde* en zonder rekening te houden met de toestand, waarin zij verkeren - *tien keer zoveel oorlogsbelasting* betalen als in 1629. Los daarvan worden ze ook nog voortdurend beroofd van het schamele beetje, dat ze met heel hard werken nog weten te vergaren. Alleen al in 1637 hebben *meer dan 2000 Staatse ruiters (!)* voor korte of langere tijd in het dorp gebivakkeerd en o.a. voedsel en drank van de - nog geen 1000 (!) - inwoners opgeëist.

Net als na de verwoesting van het dorp in 1586, komt ook in 1629 de *noodhulp* aan de *oorlogsslachtoffers* langzaam op gang en ook nu zijn er weer zoveel behoeftigen, dat de *H. Geestmeesters* slechts de mensen, die er het allerergste aan toe zijn, kunnen helpen. Ook nu zijn hun middelen beperkt en de *broodprijzen* door de oorlog enorm gestegen. Vlak voordat het Twaalfjarig Bestand eindigde, kostte een brood ca. 4 stuivers. Tussen 1621 en 1629 liep de broodprijs op van ca. 6 stuivers in 1622 tot 11 stuivers in 1626, om daarna weer even te dalen tot ongeveer 7 stuivers in 1627 en 1628. Door *de belegering van 's-Hertogenbosch* en de daarbij aangerichte verwoestingen, loopt de broodprijs zelfs op tot *18 stuivers* in 1630, om de jaren daarna slechts heel langzaam te dalen tot 6 à 8 stuivers tussen 1638 en 1645. Omdat de lonen en inkomsten niet stijgen, maar voor vrijwel iedereen dalen, geldt hoe hoger de broodprijs, des te meer *honger* er geleden wordt. En bij *honger en kou* blijft het niet. Velen worden *ziek*! Van alle mensen, die in 1629 in *Berlicum* wonen - baby's en kleine kinderen meegeteld - haalt *ongeveer de helft* het einde van de oorlog niet!

© 1999 M. J. Ph. van der Kallen, Bachplein 5, 2651 TZ Berkel en Rodenrijs

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

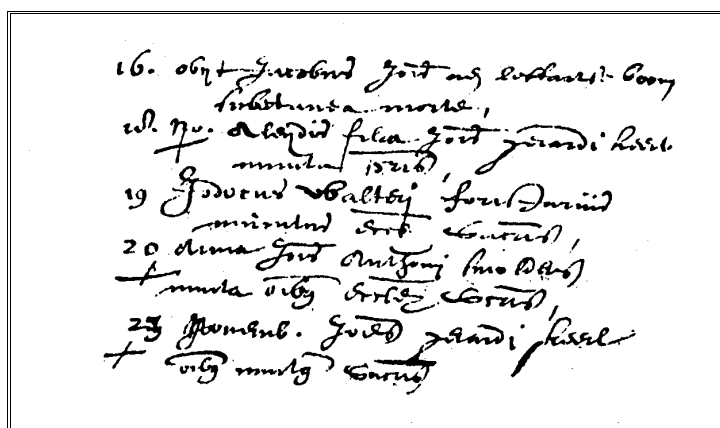
¹ - Opm.: De pest wordt door een rattenvlo en daarmee door ratten verspreid.

Een ellendig einde

Een ellendig einde voor Jan

Terwijl in de voorgaande zeven oorlogsjaren - 1622 t/m 1628 - in *Berlicum* gemiddeld 16 personen per jaar stierven, sterven er in de eerste 2 weken na 14 september 1629 al evenveel mensen als anders in een heel jaar! In de eerste 4 maanden na de capitulatie van 's-Hertogenbosch sterven er *71 personen* en dat op ca. 200 huishoudens!

In het *begraafregister van Berlicum*, kunnen we lezen (zie het fragment hieronder), dat op 16 (november 1629) *Jacobus Janssen* is overleden en dat hij dood gevonden is bij de *Loeffaertse boom*¹. Omdat de *Loeffaertse boom* zich dicht bij Jans boerderij - of wat daar van overgebleven was - bevond, kan deze *Jacobus Janssen* een van Jans zonen zijn geweest! Verder staat er, dat twee dagen later, op 18 nov. (1629), *Aleydis, dochter van Jan Gerits Keerl*, is overleden, voorzien van de laatste sacramenten - *Aelken* is slechts 14 jaar geworden - en dat, vijf dagen later, op 23 november (1629) *Jan Gerits Keerl*, voorzien van de laatste sacramenten, is overleden. Kortom *een ellendig einde* voor Jan. De *Tachtigjarige Oorlog* heeft in hoge mate Jans leven bepaald. Vermoedelijk is hij al als jonge jongen voor het oorlogsgeweld gevlucht. In 1587 heeft hij het, nadat hij was neergeschoten, kantje boord gered. Volkomen berooid is hij er na veel doorstane ellende toch weer bovenop gekrabbeld, maar de oorlogsellende van 1629 heeft hem tenslotte toch geveld. Waarschijnlijk heeft geen enkele “(De) Keerle” zoveel oorlogsellende meegemaakt!



een fragment uit 1629 uit het begraafregister van Berlicum (1622-1659)
met het overlijden van Jacobus Janssen, Aelken (II-10) en Jan (I-1)

Even verder staat nog, dat op 7 december *Agnes, dochter van Jan Gerits op de Loe.*² in Rosmalen aan *de pest* is overleden en dat op 17 december (1629) *Joanna Janssen* aan *de pest* is overleden. *Joanna* heeft de laatste sacramenten nog ontvangen, *Agnes* niet. In ieder geval *Agnes*, maar ook *Joanna*, zou een dochter van *Jan* geweest kunnen zijn.

¹ - De boeren, die op De Loeffaert woonden, hadden een gemeenschappelijk terrein, waarop zij vee - toen ze nog vee hadden - los konden laten rondlopen. De slagboom, waarmee dit terrein afgesloten kon worden, zodat het vee niet kon weglopen, werd de *Loeffaertse boom* genoemd.
² - Loeffaert afgekort? (laatste 2 letters onleesbaar) Opm.: De Loeffaert grenst aan Rosmalen.

Een nog ellendiger einde voor Geritken

Geritken verliest in 1629 haar man, haar jongste dochter en mogelijk nog meer kinderen. Zij blijft in leven, maar vraag niet hoe!

Als een boerderij na de dood van de vader door een zoon werd overgenomen, dan was het in die tijd gebruikelijk, dat deze *de zorg voor zijn moeder* en de nog thuis wonende kinderen op zich nam en dat de moeder tot haar dood op de boerderij kon blijven wonen. Bij *Geritken* wijst *niets* erop, dat een zoon de boerderij heeft kunnen overnemen. Of hun boerderij in 1629 totaal verwoest is, of, dat *Geritken* de boerderij, om in leven te blijven, heeft moeten verkopen, weet ik niet, omdat in 1629 en 1630 door de oorlog vrijwel geen administratie is bijgehouden. Omdat ik na 1630 *geen verkoopakte* en na haar dood ook *geen boedelbeschrijving* heb gevonden, ga ik er van uit, dat *Geritken* eind 1630 al *geen onroerend goed* meer bezit. Wel bezit ze nog de *kleine cijns* (zie blz. J-13). In de marge van die akte, staat namelijk:

Scripsi: Gerartken naegelaten wed(uw)e Jan Geraerdsz Keerl heeft bekend dat tselven renten is 16 st(uivers) jaarl(ijks) (a)an haer met den achterstel is gequeten acten dezies 16den octob(er) 1636.

aantekening in de marge van de schepenakte, waarin het bezit van een kleine cijns is vastgelegd

Direct daaronder staat nog een tweede aantekening in de marge, waarin wordt vermeld, dat zij op *1 maart 1641* hetzelfde heeft verklaard. *Geritken* krijgt dus alleen in 1636 en 1641 het geld uit deze cijns in handen. In december 1630 *kost één brood 18 stuivers* en in oktober 1636, als ze voor het eerst geld uit deze cijns ontvangt, *kost één brood* nog altijd *9 stuivers* ! Iets is weliswaar beter dan niets, maar van deze cijns kan ze niet leven.

Net als na de verwoesting van het dorp in 1586, komt ook in 1629 de *noodhulp* langzaam op gang. Op bepaalde dagen ³ worden de behoeftigen “*in de kercke en elders gespeijnt* (= bedeed)”, meestal alleen met brood. Zo worden op *Kerstavond* in 1629 43½ broden, in 1630 32 en in 1631 23½ broden uitgedeeld. Die afname betekent niet, dat het in 1631 beter gaat. Door de zeer hoge sterfte onder de armen heeft men tijdelijk minder brood uit te delen. Naarmate de oorlog voortduurt en de leefomstandigheden niet verbeteren, neemt het aantal armen, dat bedeed moet worden, alleen nog maar toe. Zo worden op *Goeden Vrijdag* 1642 50 broden uitgedeeld en op *Goeden Vrijdag* 1643 zelfs 61 broden. Alleen de *allerarmsten* worden buiten die brooduitdelingen ook nog met *andere benodigdheden* geholpen. En dat *Geritken* na Jans dood tot de *allerarmsten* heeft behoord, blijkt uit het bewaard gebleven kasboek van de *H. Geestmeesters van Berlicum* over de periode 1620 tot 1662. In het volgende overzicht zal ik de brooduitdelingen in de kerk niet vermelden, alleen de *extra hulp*, die *Geritken*, alleen of samen met anderen, van de *H. Geestmeesters* heeft gekregen.

³ - Opm. De armen krijgen brood op *Asdach* (= Aswoensdag), *Goede Vrijdach*, *Pinxteravont*, *Allerheiligenavont*, *Kerstavont* en in bijzondere omstandigheden ook nog op andere dagen.

25 dec.	1630	7 personen krijgen geld, waaronder <i>Gerartken Kerlen</i>	15 sts ⁴
25 dec.	1631	4 personen, waaronder: <i>Gerartken wed(uw)e Jan Gerartsz Keerl</i> krijgen <i>elceen zes st(uiver)s</i>	6 sts
dec. 1632		<i>Gerartken Kerlen 4 broden ieder broot 8 st(uiver)s</i> <i>Deselve Gerartken noch 2 broden</i>	1 gld 12 sts 16 sts
na 2 jan. 1633		<i>Gerartken Kerlen twee brooden, gehaelt in den watervloet</i>	15 sts
16 febr.		worden 2000 clots (= blokken goedkope turf) gekocht en uitgedeeld	
Goede Vrijdag		Een weldoener heeft in zijn testament de armen een bedrag van <i>vijffich gls</i> nagelaten. Behalve brood wordt daarom ook <i>geld</i> uitgedeeld.	
vóór 1 nov.		<i>Gerartken Keerlen 8 brooden gehaelt bij Hendrick Peters backer</i>	3 gld 4 sts ⁵
vóór 25 dec.		<i>Gerartken Jan Gerartsz Keerle(n) 2 brooden</i>	16½ sts
23 jan. 1634		<i>en de andere naervolgende dagen inde grooten watervloet item</i> <i>gecocht twee karren clotsen</i> voor 5 armen, waaronder <i>Geritken</i>	17 sts 1 oort ⁶
vóór 13 apr.		<i>Gerartken Keerlen 1 broot</i>	9 sts 1 oort
na Pasen:		<i>Gerartken Keerlen 1 broot</i>	9 sts 1 oort
4 jan. 1635		5 vrouwen en 1 man krijgen 100 clots, waaronder <i>Gerartken Kerlen</i>	13 sts
27 jan.		voor dezelfde 6 armen 1000 clots gekocht, voor <i>Geritken</i> betaald	9 sts
febr.		krijgt <i>Geritken</i> 1 extra ⁷ brood	9 sts
mrt.		<i>Gerartken Kerlen</i> krijgt een vat <i>boeckweijten</i> (boekweitmeel) voor	15 sts
okt.		voor <i>Gerartken Kerlen</i> 8 broden betaald	3 gls 12 sts
1 jan. 1636		krijgen 7 personen, waaronder <i>Gerartken Kerlen</i> , <i>eenen vierden deel rijs</i> (rijshout /sprokkelhout) ter waarde van 10 sts	10sts
febr.		<i>int groot water ende couden wynther</i> aan 5 personen, waaronder <i>Gerartken Kerlen</i> , een <i>vierdel elsen rijs</i> voor	9 sts
in jan. 1637		krijgen 3 pers., waaronder <i>Gerartken Kerlen</i> , 25 <i>mutsaerden</i> voor	12½ sts
1 mrt.		krijgt <i>Geritken Kerlen</i> een vat boekweitmeel	16 sts 1 oort

uitgaven uit het Register van de Tafel van de H. Geest van Berlicum (1620-1662)

- ⁴ - 1e Opm.: In de rechter kolom staan de bedragen, die voor Geritken zijn uitgegeven.
2e Opm.: 5 vrouwen en 2 mannen krijgen behalve brood ook geld, waarbij de anderen 15½, resp. 8, 18½, 8, 8 en 6 stuivers krijgen. Omdat ze niet dezelfde bedragen krijgen, vermoed ik, dat het aantal gezinsleden een rol speelt en Geritken nog minstens een kind thuis heeft.
- ⁵ - Voor 1 november laat men ook huizen van "armen" herstellen, mogelijk ook van Geritken.
- ⁶ - Opm.: 1 gulden = 20 stuivers en 1 stuiver = 4 oort
- ⁷ - Opm.: Bij de "spijnde" in jan./febr. 1635 krijgen 10 met namen genoemde armen 35 broden, waaronder Gerartken Kerlen. Slechts 3 armen, waaronder Gerartken krijgen ook nog, buiten die spijnde om, brood. Ook is er weer sprake van "grooten watervloet (= watersnood)".

Dat gaat zo nog even door. *Geritken* krijgt in 1638: 200 mutsaerden (= takkenbossen) voor 5 gld, 8 broden voor 3 gld 4 sts en nog een vat boekweitmeel, in 1639: boter en melk, voor 1 gulden 16 sts, die ze bij *Claes Corsten* heeft gehaald, 200 blokken turf, extra broden, een vat boekweitmeel van 11 gulden (!) en daags voor Kerst 20 stuivers, in 1640: 2 keer een vat boekweitmeel, in totaal 175 takkenbossen en 8 extra broden en in 1641: een vat boekweitmeel en 300 blokken turf.

De *H. Geestmeester*, die in 1642 en 1643 het register bijhoudt, zorgt nog voor een verrassing. Hij schrijft de naam *Kerlen* in 1642 als *Callen* en in 1643 als *Kallen*!

ná 25 okt. en vóór 22 dec. 1642:	<i>een vat boeckweijten Geritjen Callen</i>	17 sts
ná 1 apr. 1643:	<i>noch eenhondert clots gedaen aen Geritken Kallen en daer voor gegeven ses sts Dico voor 2 pont boteren gedaen aen voirsz(eide) Geritken en daer voor betaelt ses sts 2 oort Dico</i>	6 sts 6 sts 2 oort

*de oudste vermeldingen van de naam Callen (1642) en Kallen (1643)
uit het Register van de Tafel van de H. Geest van Berlicum (1620-1662)*

In 1643 krijgt *Geritken* 200 blokken turf, rijshout, 2 pond boter, en 3 keer een vat boekweitmeel, waarbij het derde vat ná een uitgave van 25 december 1643 genoteerd staat. Dan leeft *Geritken* dus nog! Bij het doornemen van dit kasboek kreeg ik de indruk, dat *Geritken* de meeste extra hulp heeft gekregen. Dat zou betekenen, dat zij er *het slechtste* aan toe was. Degene, die na 1643 het kasboek bijhoudt, vermeldt wát gekocht is en het uitgegeven bedrag, maar (vrijwel) niet meer wíe de extra hulp krijgen.

Omdat *Geritken* niet in het *begraafregister van Berlicum* staat, valt niet meer te achterhalen, hoelang ze na 25 december 1643 nog heeft geleefd. Waarschijnlijk heeft zij het einde van de oorlog niet gehaald.

de
overlijdensakte
van Elisabetha
Calle uit het

156 Junij.
Oylt Elisabetha Calle 10 maanden 11
dagen 12 uren 12 minuten 12 seconden.

begraafregister van Berlicum (1622-1659)

Ook *Elisabetha Calle* - waarschijnlijk *Lysken* (II 9) - haalt het einde van de oorlog niet. Zij overlijdt 15 juni 1646. Als Jans dochter *Lysken* (zie ook noot 4) bij haar moeder heeft gewoond en voor haar heeft gezorgd, zal ook zij schrijnende armoede hebben gekend.

© 1999 M. J. Ph. van der Kallen, Bachplein 5, 2651 TZ Berkel en Rodenrijs

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Register bij het verhalende deel van Deel 1

De registers in de verschillende delen beginnen met een **persoonsregister**.

In de persoonsregisters zijn niet opgenomen :

- personen, die al in de indexen bij de basisgegevens staan
- personen, waarvan geen familienaam bekend is
- geschiedkundige personen zoals Karel V, Alva etc. en
- de auteurs, genoemd bij de literatuurverwijzingen in de noten.

Omdat heel deel 1 hoort bij **onze stamvader Jan Gerits (I-1)**, wordt in dít register niet verwezen naar de hoofdcode, maar uitsluitend naar de nummering rechtsonder.

De volgorde van de gebruikte hoofdstukletters in deel 1 is: **P-K-A-G-B-L-O-J-R-V-E** en e.v. betekent: en volgende bladzijden.

Persoonsregister

—B—		—E—	
Back		Eeckhout, Marie-Anne	A-6; A-7
Jaecques de	K-3; K-9		
Pieter de	K-3		
Baes, Jan	G-8		
Bethniers, Symen	J-8		
Bombaer(s) / Bombarts / Bommaer(s)			
Barbel	G-7		
Martine	K-8; P-8		
Meynert	G-7		
Peryne / Perine	K-8		
Bossuyt, prof. Dr. Ignace	A-2		
Bruyn, Emken Claes de	J-8		
—C—		—G—	
Cabeliau./ Cabilliau, Jan	P-8; K-8		
Ca(ist?)ere, Jaene	K-7		
Caliaus, Maria	K-10		
Casteren, Jacob van	R-2		
Coevering, Ruth Ariaen Ruthen van de	(J-3); J-5; (J-11); (J-12); (J-14)		
Colpaers, Françoise	A-6		
Commune, Willem de	P-7		
Cordonnier, Jules	K-1		
Cricx, Jaene	K-5		
—D—		—H—	
Debrabandere, Frans	P-5		
Dekeerle	Zie Keerle		
Dekerle	Zie Keerle		
Diericx, Marie Catharine Jeanne	A-7		
Dieryck, Marie	P-8		
Dieusaert, Gilles	P-9		
Dromme			
Cathelijne / Kathelijne van	P-7; K-7		
Jan van	P-7		
		—J—	
		Jacobs, Anne	P-8; K-9
		Janssens,	
		Marie	K-9; G-4
		Piet	K-9
		Joos, Johane	K-8
		—K—	
		Kaerle, de	Zie Keerle
		Keelen, Arien	R-4
		Keerel(e), (de)	Zie Keerle
		Keerle	
		Agnees de	K-5
		Antoine de	A-6
		Beelken de	P-8; K-8; G-4
		Bertram de	K-5 t/m K-7; K-9; G-6
		Cathelijne / Catalinne /	
		Catherijne de	P-9; K-5; K-7
		Christinken de	K-9
		Christoffel de	P-8; P-9; K-6; K-9
		Copkin de	P-5; P-7; K-8
		Daniel de	K-9

Keerle

Franchois de	K-6; K-8; K-10; G-4
Gerit de	P-4; P-10
Ghilein de	P-8; P-9; K-6; K-8; K-9; A-6; A-10
Guiliam de	Zie Willem de
Guillaume de	Zie Willem de
Hendrick / Hendryc./	
Heyne de	P-5; P-7; K-6 t/m K-8
Jacob de	P-6; P-8; K-4 t/m K-8; A-2 t/m A-5; G-5; G-7; G-8
Jacquemijn(e) /	
Jacquelien de	P-5; P-7; P-8; P-9; K-7; K-9; G-6
Jaene / Janneken / Johanna de	K-7; K-9
Jan de	P-6 t/m P-9; K-4 t/m K-10; A-2; A-6; A-10; G-4; G-6 t/m G-8
Jaspart de	P-8; K-5 t/m K-9; G-4
Joos de	P-8; P-9; K-5 t/m K-9; A-2; A-6; G-4 t/m G-6
Josien / Joossinne /	
Joosyn de	P-7; K-5; K-7; K-8
Kristiaen de	G-7
Lauwerke / Lauwerkin de	P-7; K-8; K-6
Louis baron de	A-7 t/m A-10
Louis-Joseph baron de	A-7
Lyntgen de	G-7
Margriete de	K-3; K-9
Marie de	P-6; P-8; K-5; K-7; K-8; G-4
Martine de	P-8; K-8; G-5
Ol(l)ivier de	K-6; K-8; K-9; A-8
Pauwels de	P-6
Philippe de	A-7
Pieter de	P-6; P-8; P-9; K-5 t/m K-10; A-2; A-6 t/m A-10; G-4
Robert de	P-8; K-6; K-8; K-9
Styntgen de	G-7
Trijneke de	K-7
Tristram de	K-3 t/m K-6; A-2
Vryntgen de	G-7
Willem / Wullem / Guiliam /	
Guillaume de	K-5; K-6; K-8; K-10; A-6; G-4
Wouter de	K-9
Zyken de	G-7
Keerle, de	Zie Keerle
Keirle, (de)	Zie Keerle
Kerel	
Guilbert de	P-6
Jan de	P-5; P-6
Pasin de	P-6
Pauwels de	P-6
Willem de	P-6
Kerckhoff, Jeronymus van (de)	J-8
Kerle, (de)	Zie Keerle
Kerls	Zie Keerle

—L—

Lamoot, Christiaan / Christiaan	P-8; K-8; K-9
Longhespey, Christinken	K-9
Lo(o)nes, Pieter	P-8; G-7; G-8

—M—

Maerten, Marie Pieters	A-6
Mahieu, Frans	K-10
Marcheaux	
Michiel	K-8
Vranchine	K-8
Meersch	
Jacob van der	P-8
Johanna van der	A-6
François van der	A-6
Merghelynck, Arthur	K-1; K-2; K-3; K-10
Meulenaere / Muelenaere, Pieter de	K-7; K-8; G-4
Meulenhof, Petrus Jacobus van den	J-1 t/m J-3
Moors	
Jan Reinier	J-1; J-4
Reinier	J-4; J-9

—N—

Navigheer, Anne	P-9
Ni(e)mmegen	
Jan (Janssen) van	J-3; J-5; J-11; J-12; J-14
Willemken Janssen van	J-12; R-1

—O—

Opsommer, Rik	P-10
---------------	------

—P—

Pattyn, Mattias	P-10
-----------------	------

—Q—

Quadackere, Passchier	P-7
Quaetinck, Passchier	P-7

—R—

Rouvroy, Jacquemijne	P-9
----------------------	-----

—S—

s'Keerels / sKeerels	Zie Keerle
Schildere	
Perijne / Perine	K-9; A-8
Pieter de	K-9
Schrey	
Franchine	K-9
Jan	K-9
Smolders, Jan Tonis	J-11
Spendael	Zie Splendeel(s)
Spilliaert, Willeminne	K-5
Splendeel(s)	
Jacquemijne	P-7
Mael	P-7
N.N.	P-7; K-7
Stalin, Jan	P-7

Straten, Marie Françoise		—V—	
Rufine Charlotte van der	A-7		
Suijs, Marie-Françoise	A-7	Vandenbilcke, Annick	P-10
Swijnen		Velde	
Maeye	K-7	Franchois van de	K-7
Mael	P-7	Marie van de	K-5; K-7
		Veltere, Pieter de	P-7
—T—		—W—	
Thevelijn / Thevelin / Tevele / Tevels		Well, Wouter Jansen van	(J-8); J-9; J-10
Grietken	P-8	Winter, Franchois de	P-7
Jacob	K-5; K-7		
Jacques	G-8	—Y—	
Jan	P-6; P-7; P-8	Yweins	
Olivier	P-8; G-5; G-7; G-8	Francois	K-9
Walrave	P-8	Jacquemijne	K-9
Thybault / Tybaudet		Jooris	K-9
Jan	P-7		
Jasaer	P-9	—Z—	
T(?)omme, Jacob van	P-7	Zomere, Laurence de	P-8
—U—			
Ursprung, Otto	A-2		

Register (vervolg)

(opm.: e.v. betekent : en volgende bladzijden)

—A—		—C—	
akte(n)		cijns	J-13; E-2
doop- en trouwakten	J-1; J-2; J-3; J-4	componist	K-8; A-2 e.v.
Ieperse 15e en 16e eeuwse	K-4	Concilie van Trente	A-4; J-1
van kwijschelding	K-3; K-5; K-7; K-8	Crommenelst	P-9
uit de poortersboeken	K-3	—D—	
Antwerpen	P-6; A-1; A-5; G-5; G-9; G-10	Dillingen	A-4
Augsburg	A-4; A-5	doodshalm	P-5
—B—		Den Dungen	B-1; J-5
bakermat	B-4	—E—	
beeldenstorm	P-3; G-1 e.v.; B-4	Engeland	G-2; G-4; G-8
Bergen	G-5	Estaire	K-10
Berlicum (en Middelrode)	G-9; G-10; B-1 e.v.; L-1 e.v.; O-1 e.v.; J-1 e.v.; V-4; E-1 e.v.	—F—	
doop- en trouwboek van	J-2	Fonds Merghelynck	K-1 e.v.
gemeentearchief van	B-1	—G—	
gemeentewapens van	B-1	H. Geestmeesters	L-1 e.v.; O-2; J-13 e.v.; R-1 e.v.; E-2 e.v.
geschiedenis van	B-2	Rekeningen van de	L-2 e.v.; J-13; R-1
St Jansmis- en Kerstmisbede	J-11; J-12; J-14	Gemonde	B-1
R.-K. Kerkmeesters	R-4	Gent	P-1; P-2; A-1; A-6; A-7; G-5; G-9
De Loofaert	J-5 e.v.		
De Plaets	J-6 e.v.		
Berne	J-2		
Bloedraad	G-4		
boom van genealogie	K-3; K-8		
Den Bosch	zie 's-Hertogenbosch		
Brugge	P-2; P-9; A-1; G-5		
Brussel	A-7; A-8		

—H—		—N—	
's-Hertogenbosch	G-9; G-10; B-2 e.v.; L-1; O-1 e.v.; V-2	naamgenoten van onze stamvader	K-10
de Citadel van	V-3	Nieuwkerke	K-10; A-6; G-6; G-7
de Meijerij van	B-3; V-3	Norwich	G-2; G-5
het Rijksarchief van	B-1	—O—	
Heusden	B-4	Orvieto	A-3
Houthem	P-6; P-7; P-10; K-5; K-6; K-7	—P—	
—I—		Passendale	P-9
Ieper	P-2 e.v.; K-1 e.v.; A-1 e.v.; G-1 e.v.	pest	B-4; R-1; V-4; E-1
capitulatie van	G-8; G-9	Pitgam	P-6
Kasselrij van	P-5; P-6; P-7	pleegzoon	R-2 e.v.
lakengilde	A-1; A-2	Praag	K-6; K-9; A-5
lakenhal	A-1; A-2	—R—	
notaris van	A-6	Raad van Beroerten	G-4; G-5
omgeving van	P-5; P-10	Rome	A-3; A-4; A-5
poorter van	K-3; K-5	—S—	
poorter(boek/register)	K-7; K-9	Sandwich	G-2; G-3
Raad van 27	A-2; G-5; G-8	Steenvoorde	G-3
schepen van	A-6	Stene	P-9
stadsarchief van	K-1	—T—	
ten zuiden van	K-4; K-10	Tachtigjarige Oorlog	P-3; P-4; G-1 e.v.; V-1 e.v.; E-1
—K—		Tafel van de H. Geest	L-1 e.v.
Kamerijk	A-3; A-5	Register van de	L-2 e.v.; J-14; R-1 e.v.; E-3 e.v.
<i>Ke(e)rl(e), (de)</i>		Twaalfjarig Bestand	J-1; J-3; J-7; J-13; V-1
baron	A-7 e.v.	—V—	
dossier	K-2 e.v.	Vlaamse Stam	o.a. P-5
familie	P-10; K-4; K-10	Voormezele	P-5; P-7; P-10; K-7
naam	P-5; P-10	Vught	B-1
wapens	A-8 e.v.	—W—	
<i>Keerle's, De</i>	P-6 e.v.; K-1 e.v.; A-2 e.v.; G-4 e.v.	Waasten / Warneton	K-10
schema met mannelijke	K-6	Kasselrij van	P-9
door de Bloedraad veroordeelde	G-4	Wenen	A-5; A-8
Kemmel	P-9	Westhoek	P-10
Keulen	A-5	Westkwartier, het	P-5; P-6; P-10; A-1; A-6; G-1 e.v.; B-3; L-1
Kortrijk	A-6	Wijtschate	P-6; K-4 e.v.; A-2
—L—		St-Winoksbergen	P-6
lakenkoopman	K-5; K-6; K-7; K-8; A-2	Kasselrij van	P-6
Leiden	G-6; G-7; G-8	—Z—	
poorter(boeken)	G-7; G-8	Zillebeke	P-6; P-9; K-5; K-6
—M—			
Madrid	A-6		
Mechelen	G-5		
<i>Merghelynck</i>			
Fonds	K-1		
-s dossier <i>De Keerle</i>	K-10		
Mesen	K-4; K-5; K-6; K-7; A-2		
Sint-Michielsgestel	B-1; J-5		